

**T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TÜRKİYE'DE VE ULUSLARARASI PLATFORMDA SAHTE
PARA ÜRETİMİNİN EKONOMİ ÜZERİNDE
KANTİTATİFSEL ETKİSİ, İSTATİKSEL ANALİZİ VE
ANALİTİK BİR ÇALIŞMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Mirza ÇİFTÇİOĞLU**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAHVECİ**

İstanbul – 2014

TÜRKİYE’DE VE ULUSLARARASI PLATFORMDA SAHTE PARA ÜRETİMİNİN EKONOMİ ÜZERİNDE KANTİTATİFSEL ETKİSİ

In Turkey And In The International Platform For The Production Of Counterfeit Money On The Economy, The Effect Kantitatifsel

ÖZET

Günümüzde her birey veya işletmelerin günün birinde sahte para ile karşılaşabilme ihtimali vardır. Bunun için özellikle kâğıt paraların sahip oldukları emniyet özelliklerinin iyi bilinmesi gerekmektedir. Zira sahte para bireyleri ve kurumları mağdur edip hukuki ve ekonomik sorunlara neden olmaktadır. Hukuki açıdan kovuşturmayaya maruz kalma, ekonomik açıdan adil olmayan vergilemeye yol açmaktadır. Bu bağlamda kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı istihdam, son yıllarda çokça tartışılan, çözümler üretilmesi gereken önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece gelişmekte olan ülkeler değil, gelişmiş ülkelerde kayıt dışı istihdam konusuyla karşı karşıyadır. Türkiye ekonomisinin gelişmesinin önünde bir engel olarak görülen kayıt dışı istihdam konusunun boyutlarının belirlenmesi ve çözüm önerilerinin sunulması önem taşımaktadır. Özellikle son yıllarda sorun sıkça hükümet programlarında kayıt dışı istihdamın yer alması sorunun önemini vurgulamaktadır. Bu nedenle Türkiye’nin gündeminde önemli bir sorun olan kayıt dışı istihdam kavramı, her açıdan incelenerek çözümler üretilmesi ve çözülmesi gereken bir olgudur. Bu çalışmada Türkiye’de ve uluslararası platformda sahte para üretiminin ekonomi üzerinde kantitatifsel etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda bu konuyla ilgili araştırma yapan araştırmacılara konu hakkında yapmış oldukları çalışmalarda yardımcı olmak hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sahte Para, Kayıtdışı İstihdam, Hukuk, Ekonomi, Birey, Kurum ve Kuruluşlar.

**IN TURKEY AND IN THE INTERNATIONAL PLATFORM FOR
THE PRODUCTION OF COUNTERFEIT MONEY ON THE
ECONOMY, THE EFFECT KANTITATIFSEL
Türkiye’de Ve Uluslararası Platformda Sahte Para Üretiminin
Ekonomi Üzerinde Kantitatifsel Etkisi**

ABSTRACT

Nowadays, every individual or business in one of the day are likely to encounter with fake money. For this, especially paper money they have safety features should be Well known. Whether victims of counterfeit money because individuals and institutions, legal and economic problems are caused. In this context, the informal economy and informal employment, widely discussed in recent years, the solutions must be produced, it emerges as a major problem. Only developing countries that are not, in developed countries, informal employment are faced with. Turkey's economy is an obstacle to the development of informal employment, which is seen as the issue of determination of the size and submission of proposals for solution of importance. Especially in recent years, the problem in government programs often take place in informal employment highlights the importance of this problem. Therefore, an important problem in turkey's agenda, the concept of informal employment, examining every aspect of the solutions and the production of a phenomenon that needs to be resolved. In this study, the production of counterfeit currency in Turkey and in the international arena is intended to examine the effect on the economy kantitatifsel. In this context, researchers engaged in research on this topic have made about studies aim to help.

Key Words: Fake Money, Informal Employment, Law, Economy, Individual, Institutions and Organizations

İÇİNDEKİLER

TÜRKİYE'DE VE ULUSLARARASI PLATFORMDA SAHTE PARA ÜRETİMİNİN EKONOMİ ÜZERİNDE KANTİTATİFSEL ETKİSİ.....	i
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	2
1. KAYIT DIŞI EKONOMİ.....	2
1.1.Kayıt Dışı Ekonomi Kavramı	2
1.2. Kayıt Dışı Ekonomi Tanımı	4
1.3.Kayıt Dışı Ekonomiyle Birlikte Anılan Terimler.....	6
1.3.1. Beyan Dışı Ekonomi	7
1.3.2. Yasa Dışı Ekonomi.....	9
1.3.3. Enformel Ekonomi	11
1.4. Kayıt Dışı Ekonominin Özellikleri.....	12
1.4.1. Kayıt Dışı Ekonominin Nizamsız Olması	13
1.4.2. Kayıt Dışı Ekonominin Vergilendirilmemiş Olması.....	13
1.4.3. Kayıt Dışı Ekonominin Ölçülmesinin Zor Olması.....	14
1.5. Kayıt Dışı Ekonomi ve Kara Para İlişkisi	16
1.5.1. Kara Para Tanımı, Unsurları ve Konusunu Teşkil Eden Yasadışı Ekonomik Faaliyetler	16
1.5.2. Kara Para Aklamanın Tanımı, Unsurları ve Nedenleri	19
1.5.3. Kara Para İle Mücadele	20
1.5.4. Kayıt Dışı Ekonomi ve Kara Para İlişkisi	23
İKİNCİ BÖLÜM.....	24
2. SAHTECİLİĞİN TANIMI VE YASAL BOYUTU	24

2.1. Sahte Para	24
2.1.1. Sahte Parayı Ayırt Etme	25
2.1.2. Emniyet Özellikleri.....	25
2.1.3. Sahte TL Banknotlarının Özellikleri	26
2.1.4. Sahte Paranın Piyasaya Sürülme Yolları	28
2.2. İşletmelerde Sahte Para İle Karşılaşılması Durumunda Ortaya Çıkan Sorunlar	29
2.2.1. Kasaya Girmeden Önce Fark Edilmesi	29
2.2.2. Kasaya Girdikten Sonra Fark Edilmesi	30
2.2.3. Kasadan Çıktıktan Sonra Fark edilmesi	34
2.3. Sahte Paranın Gider Yazılmasının Yasal ve Mantıksal Boyutu	36
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	38
3. 5237 SAYILI KANUN İLE 765 SAYILI KANUNDA YER ALAN HÜKÜMLERİN KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ.....	38
3.1. Kamusal değerler üzerinde sahtecilik (Kalpazanlık-Paralarda Sahtecilik)	38
3.2. Sahte Para üretmek, yurda sokmak, nakletmek, muhafaza etmek	39
3.3. Sahte Parayı Bilerek Kabul Etmek.....	40
3.4. Sahteliğini Bilmeden Aldığı Parayı Sahteliği Sonradan Öğrendiği Halde Tedavüle Koymak.....	41
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	41
4. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN NEDENLERİ, ETKİLERİ VE MÜCADELEYE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	41
4.1. Kayıt Dışı Ekonominin Nedenleri	41
4.1.1. Ekonomik Nedenler	42
4.1.2. Mali Nedenler.....	45
4.1.3. Siyasal Faktörler	48
4.1.4. Sosyal Nedenler	48
4.1.5. Psikolojik Faktörler.....	49
4.2. Kayıt Dışı Ekonomi İle Mücadeleye Yönelik Çözüm Önerileri	52
4.2.1. Siyasal Alanda Yapılması Gerekenler	54
4.2.2. Mali ve Ekonomik Alanda Yapılması Gerekenler.....	54

4.2.3. Hukuki Alanda Yapılması Gerekenler	56
4.2.4. Sosyal Alanda Yapılması Gerekenler	56
4.3. Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması İçin Alınan Tedbirler....	57
ANALİZ UYGULAMASI.....	63
SONUÇ	72
KAYNAKLAR.....	75

GİRİŞ

İnsanlığın hemen her döneminde yasal ve ahlaki olmayan yollardan zenginleşmek isteyen kişi ya da topluluklar olmuştur. Bu kimi zaman işgal, istila, yağma, gasp kimi zaman da rüşvet, aldatma, dolandırma, yolsuzluk, sahtekârlık veya hırsızlık şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu durumun günümüzde de son bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Teknolojik olanaklar yardımıyla hemen her şeyin daha kolay taklit edilerek sahtesinin de yapılabildiği bir dünyada yaşanıldığı gerçeğinin kabul edilmesi gerekir. Sahteciliğin yalnızca kıymetli maden, taş veya kâğıtlara özgü olarak yapılmadığı görülmektedir. Yaşamın hemen her alanında sahtecilikle karşılaşılabilir. Muhtemelen para tedavül aracı olarak insan hayatındaki yerini almaya başladığı günden beri paranın da sahtesi yapılmaya başlanmıştır. Bugün her türlü önleme rağmen tedavülde sahte paralar vardır ve bu sahte paralar insanların ceplerine, bankaların, işletmelerin kasalarına, hesaplarına girmekte ve farkına varılana dek geçtiği tüm noktalarda gerçek para olarak işlem görmektedir. Birçok insan hiç de farkında olmadan sahte para ile işlem yapmıştır. Sonuç itibarıyla sahte para, dün olduğu gibi bugün de yaşamın bir gerçeğidir ve her an herkesin bununla karşılaşabilme riski vardır.

1980'lerden itibaren ülke gündemindeki önemli konulardan birini oluşturan ve Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) hesaplamaları dışında kalan gelir yaratıcı ekonomik faaliyetler şeklinde tanımlanan kayıt dışı ekonomi hem yasadışı ekonomik faaliyetleri hem de yasal olup kayıtlara yansımaya ekonomik faaliyetleri kapsamaktadır. Ancak bu kavram, 1990'lı yıllarda değişikliğe uğramış ve yasal ancak vergilendirilmeyen faaliyetler olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Ekonomik faaliyetlerin bir kısmının ölçülememesi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde önemli sorunlara yol açmaktadır. Her şeyden önce kayıt dışı ekonomi olgusuna, çalışmamız kapsamında baktığımızda, bu sorunların başında kayıt dışı ekonominin kayıtlı ve kayıt dışı kesim arasında oluşturduğu haksız rekabet gelmektedir. Şöyle ki; kayıtlı çalışan işletmeler yüksek maliyetlere katlanmak zorunda kalmakta, bu ise firmalar aleyhine üretim ve ticareti saptırıcı etkiler doğurmaktadır. Kayıt dışılığın daha çok görüldüğü küçük ve orta boy işletmeler

vergi kaçakçılığı ile vergiden kurtulurken, kaçakçılık yapmayan kesim üzerinde ağır bir vergi yükü oluşmaktadır. Böylece kayıt dışı sektör, düşük maliyetle üretim yaptığı için kayıtlı sektör ile haksız şartlarda rekabet yapmaktadır. Bu durum ise zaman içinde kayıtlı sektörün ya piyasadan çekilmesine ya da kayıt dışı ekonomiye kaymasına neden olmaktadır. Her ekonomide düşük ya da yüksek boyutlarda yaşanan kayıt dışılığın büyüklüğü çok önemlidir. Başlangıçta önemsenmeyen kayıt dışı ekonomi zaman içerisinde önemli bir problem olabilmektedir. Çünkü kayıt dışılık ekonomide haksız bir rekabet yaratmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAYIT DIŞI EKONOMİ

1.1. Kayıt Dışı Ekonomi Kavramı

1960'lerden itibaren başta Batılı gelişmiş ekonomiler olmak üzere, hemen hemen tüm dünya da "kayıt dışı ekonomi" kavramı, çok çeşitli adlar altında ve çok değişik yapılar içinde gündemin üst sıralarına yerleşmiş bulunmaktadır. Kayıt dışı ekonomi farklı ekonomilerde farklı biçimlerde ortaya çıkmakta ve bu niteliklerine göre de farklı adlarla anılmaktadır. Ancak, kayıt dışı ekonomi, dokusu itibariyle iç içe geçmiş bir yapı sergilediği için, bazen farklı yapılanmaları açıkça yansıtan, bazen de, anlam olarak iç içe geçmiş çeşitli kavramlarla adlandırılırlar (Önder, 2001: 241). Kayıt dışı ekonomi ile ilgili çalışmalar 1970'li yıllarda yoğunluk kazanmasına karşın, bu konu ile ilgili ilk çalışma, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) II. Dünya Savaşı yıllarındaki beyan edilmeyen gelirleri parasal yöntemlerle tahmin etmeye çalışmış olan Phillip Cagan tarafından yapılmıştır. Gutmann, 1977 yılında aynı metodu ABD ekonomisine uygulayarak bu ülkede kayıt dışı ekonominin boyutlarını tahmin etmeye çalışmıştır. Bu yıldan itibaren çeşitli ülkelerde kayıt dışı ekonomi konusunda çeşitli araştırma ve incelemeler yapılmıştır (İlgin, 1995: 1). Kayıt dışı ekonomi kavramı çok geniş bir kavram olup birçok kaynakta da farklı ifadelerle açıklanmaya çalışılmıştır, ayrıca kayıt dışı ekonomi kavramı yabancı kaynaklarda da yine birçok karşılık bulmuştur. Bunlardan bazıları;

- Black Economy (Kara Ekonomi)
- Paralel Economy (Paralel Ekonomi)

- Second Economy (İkinci Ekonomi)
- Shadow Economy (Gölge Ekonomi)
- Hidden Economy (Gizli Ekonomi)
- Underground Economy (Yeraltı Ekonomisi)
- Informal Economy (Gayri Resmi Ekonomi)
- Unrecorded Economy (Kayıt dışı Ekonomi)
- Unreported Economy (Beyan dışı Ekonomi)
- Moonlight Economy (Ayışığı Ekonomisi) olarak sıralanabilir (Kaptangil, 2003: 1).

Yukarıdaki terimlerden bir kısmı tamamıyla üst kavram olan kayıt dışı ekonomi olgusunu ifade etmekteyken, bir kısmı da kayıt dışı ekonomi içinde yer alan faaliyetlerden değişik özellikte olanların farklılığına vurgu yapmak amacıyla kullanılmaktadır. Örneğin, kayıt dışı ekonomi ile yeraltı ekonomisi, kara ekonomi, gizli ekonomi, gölge ekonomi, görünmeyen ekonomi aynı olguyu ifade etmektedirler. Kayıt dışı ekonominin bir bileşeni olan enformel ekonomi ile aynı özellikteki faaliyetleri ifade eden diğer terimler; hane halkı ekonomisi, kural dışı ekonomi, gayri resmi (unofficial) ekonomidir. Yasadışı ekonomi terimi ile de yine kayıt dışı ekonomi içinde yer alan fakat yasalara aykırı olan faaliyetler kastedilmektedir. Bu, Türkçe literatürde mafya ekonomisi, kurşun ekonomisi gibi tabirlerle kimi zaman ifade edilmiştir. Yabancı literatürde yer alan eserlerde neredeyse hiç kullanılmayan “kayıt dışı ekonomi” teriminin Türkçe literatürde yaygın bir şekilde benimsenmiş olmasında, bu konunun, vergi kayıpları boyutunun ön plana çıkarılmak istenmesinin önemli bir etkisi vardır. Kayıt dışı ekonomiyi ifade etmek için kullanılan terimlerdeki çeşitlilik, tanım konusunda da görülmektedir (Yılmaz, 2006: 25). Kayıt dışı ekonomi farklı alanlar üzerinde etkisi olan geniş kapsamlı bir olgudur. Bu nedenle farklı alanlardaki araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Şöyle ki kayıt dışı ekonomi ile iktisatçılar ve maliyecilerin yanı sıra sosyologlar, siyasetçiler, hukukçular, antropologlar ve istatistikçiler de ilgilenmişlerdir. Araştırmacıların farklı özellikler vurgulamak istemeleri ile kayıt dışı ekonomiyi ifade etmek için otuza yakın değişik terim kullanılmıştır. Değişik alanlardaki araştırmacıların ilgilendikleri ve ön plana çıkarmak istedikleri taraflar birbirinden

farklı olmuştur. Örneğin, maliyeciler kayıt dışı ekonominin doğurduğu vergi kaybını, istatistikçi ve iktisatçılar kayıt dışı ekonominin boyutu ve ekonomik göstergeler üzerindeki etkisini, iş hukukçuları kayıt dışı istihdam ve çalışanların güvenliğini, para ve finans piyasalarında bulunanlar, para piyasalarını etkileyen ve kontrol edilemeyen kayıt dışı para miktarını, güvenlik ile uğraşanlar yasadışı ekonomik faaliyetleri, sosyologlar ve hukukçular kişiler arası ilişkiler ve kişilerin devletle ilişkileri ile hukuk devleti demokrasi ve toplum bilincini ön plana çıkartmışlardır (Aydemir, 1995: 21).

1.2. Kayıt Dışı Ekonomi Tanımı

Bilimsel olarak kayıt dışı ekonomi, “resmi GSMH'yi tahmin etmek için kullanılan mevcut istatistiksel yöntemlerce ölçülemeyen ve bu sebeple resmi GSMH hesapları dışında kalan gelir yaratıcı ekonomik faaliyetler” şeklinde tanımlanabilir. Devletin bilgisi dışında gerçekleşen ekonomik faaliyet, gelir yaratıcı ise kayıt dışı ekonomik faaliyettir. Yeni gelir yaratmıyor, olanı transfer ediyorsa, kayıt dışı ekonomik faaliyet olarak kabul edilmez. Nitekim, yasadışı ekonomik faaliyetlerden, yasadışı uyuşturucu üretimi veya ticareti gelir yaratıcı oldukları için kayıt dışı ekonomi içinde kabul edilirken, hırsızlık, gasp veya yasadışı kumar oynamak bu faaliyetleri gerçekleştirenlere gelir sağlasa da, katma değer başka deyişle yeni gelir yaratmadığı ve sadece olan gelirin el değiştirmesine sebep oldukları için kayıt dışı ekonomik faaliyet sayılmazlar. Bununla beraber, yasadışı kumarhane işleten kişi bu faaliyet dolayısıyla katma değer yarattığı için faaliyetin gizliliği kayıt dışı ekonomi içinde yer almasına sebep olur. Kısaca, bir faaliyetin katma değer yaratıcı özellikte olması kayıt dışı ekonomik faaliyet olarak nitelendirilmesi bakımından önemlidir (Yılmaz, 2006: 26). Altuğ'a göre kayıt dışı ekonomi; ya hiç belgeye bağlanmayarak ya da içeriği gerçeği yansıtmayan belgelerle, gerçekleştirilen ekonomik olayın (alış/satış) devletten ve işletme ile ilgili öteki (ortaklar, alacaklılar, kazanca katılan işçiler vb.) kişilerden tamamen ya da kısmen gizlenerek, kayıtlı (resmi) ekonominin dışına taşınmasıdır (Altuğ, 1999: 1). Derdiyok, kayıt dışı ekonomiyi; gayri safi milli gelir hesaplarını elde etmede kullanılan, bilinen istatistik yöntemlerine göre tahmin edilemeyen ve gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerin tümü olarak tanımlamıştır

(Derdiyok, 1993: 54). Özsoylu ise kayıt dışı ekonomiyi; geleneksel ölçüm teknikleri ile ölçülemeyen, resmi rakamlara yansımamış ve belli bir çıkar karşılığında mal veya hizmet olarak sunulan faaliyetlerin tümü olarak tanımlamıştır (Özsoylu, 1996: 11). Kayıt dışı ekonomi, mal ve hizmet üretimine konu olmasına karşılık ekonominin geleneksel ölçüm yöntemleriyle bütünüyle tespit edilemediğinden, milli muhasebe kayıtlarında yer almayan ve GSMH büyüklüklerine yansımayan alanları kapsamaktadır (Temel, 1994: 1). Diğer bir tanıma göre, kayıt dışı ekonomi; milli muhasebeye göre ek bir değer oluşturan veya ahlaka aykırı ya da meşru olmayan her türlü faaliyettir (Dura, 1997: 5). Bir başka tanıma göre, kayıt dışı ekonomi; resmi kayıtlara girmeyen, kanuni belgelerle belgelendirilemeyen, yetkili kamu organlarınca normal kurallar içerisinde kontrol edilemeyen, milli gelir (MG) hesaplarında dikkate alınmayan ve doğru şekilde hesaplanmayan ekonomik işlem ve faaliyetlerin tümü kayıt dışı ekonomiyi ifade eder (Şeker, 1995: 77). Kayıt dışı ekonomi; devletin koyduğu uyulması zorunlu kurallara uyulmamasıdır (Özel, 1998: 15). Kayıt dışı ekonomi makro ekonomik bir kavram olup, devletin piyasa ekonomisine aşırı müdahalesi ve özellikle kayıt dışı vergilere başvurması sonucunda ekonomide yaratılan reel milli gelirin, siyasal iktidarında izniyle, milli gelir hesaplarında muhasebeleştirilemeyen diğer bir ifadeyle görülmeyen kısmıdır. Dolayısıyla bir ülkede kayıt dışı ekonomiden bahsedebilmek için,

- Devletin piyasa ekonomisine aşırı müdahalesi söz konusu olmalı ve
- Bu müdahale özellikle kayıt dışı vergilere yönelmeli,
- Bu yüzden reel milli gelirin bir bölümünün kayıp bulunması gerekmele birlikte, bu durumun ortaya çıkabilmesi,
- Siyasal iktidarın bu sorunu tolere etmesine ihtiyaç gösterir. Böylece bir ekonomide kayıt dışı ekonomiden söz edebilmek için sayılan bu dört ögenin var olabilmesi gerekmektedir (Akalin, 1996: 29). Son bir tanıma göre, kayıt dışı ekonomiye “vergilenmemiş kazançtır” denmekte, vergi ve diğer yasalarla vergi dışı bırakılmış kazanç da bu kapsama dâhil edilmektedir (Şengül, 1994: 2).

Genel ekonomi, kayıtlı ekonomi ve kayıt dışı ekonomi olarak ikiye ayrılır. Kayıt dışı ekonomi, kayıtlı ekonomik faaliyetlerin dışındaki faaliyetleri kapsamaktadır. Kayıtlı ekonomik faaliyetlerin hepsi resmi istatistiklerde GSMH hesaplarında göz önünde bulundurulurken; kayıt dışı ekonomik faaliyetler resmi istatistiklere yansımaz ve GSMH hesaplarında göz önüne alınmazlar. Kayıt dışı ekonomik faaliyetleri, özel sektör ve hane halkı tarafından ev içinde yapılan faaliyetlerden oluşmaktadır. Bu faaliyetlerden elde edilen gelirler ulusal gelir hesapları ile ölçülemez ve vergilendirilemezler (Tanzi, 1999: 338). Bu tip faaliyetler kanuni ve meşru olabileceği gibi gayri kanuni ve gayri meşru da olabilir. Kamu sektörü faaliyetleri her ne kadar kayıt dışı ekonomi faaliyetleri içinde düşünülemezse de bu sektördeki kayıt dışılığın boyutu küçümsenemez durumdadır. Bunların yanında kayıt dışı ekonomi; “Bilinen istatistik yöntemlerine göre tahmin edilemeyen ve GSMH hesaplarını elde etmede kullanılmayan gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerin tümü” şeklinde tanımlanabilir. Ayrıca vergisel ağırlıklı bir tanımlama ile olaya yaklaştığımızda kayıt dışı ekonomiyi hiçbir belgeye bağlanmayan veya içeriği gerçeği yansıtmayan belgelerle gerçekleştirilen ekonomik olayların tamamı şeklinde değerlendirmek mümkündür (Acar ve Türkış, 2001: 179).

1.3.Kayıt Dışı Ekonomiyle Birlikte Anılan Terimler

Kayıt dışı ekonomi yasal alandan yasadışı alana kadar çok çeşitli faaliyetleri bünyesinde bulundurur. Bu faaliyetlerin arasında içsel ilişkinin de olması faaliyetlerin sınıflandırılmasında güçlük yaratır. Her ne kadar iç içe geçmiş şeyleri birbirinden ayırt etmeye çalışmak zor ve birtakım sıkıntıları beraberinde getirebilecek olsa da ortak bazı özelliklerinden hareketle kayıt dışı ekonomi için olan ekonomik faaliyetler üç grupta toplanabilmektedir;

- Beyan dışı (unreported) ekonomik faaliyetler,
- Yasadışı (İllegal-Criminal) ekonomik faaliyetler ve
- Enformel ekonomik faaliyetler(Yılmaz, 2006: 27-28).

1.3.1. Beyan Dışı Ekonomi

Kayıt dışı ekonomi kapsamında, onun bir parçasını oluşturan beyan dışı ekonomi, “vergi yasalarınca konulmuş kurallara göre vergi idaresine beyan edilmesi gerektiği halde beyan edilmeyen veya eksik beyan edilen faaliyetlerle bunlar sonucu elde edilen gelirler” olarak tanımlanmıştır. Yani beyan dışı ekonominin içine, gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerden vergi kanunlarına göre beyan edilmesi gerektiği halde beyan edilmeyenler girmektedir. Beyan dışı ekonominin bu şekilde tanımlanması beyan dışı ekonominin dar anlamda ele alınması sonucunu doğurmuştur. Vergi istisnası ve muafiyeti kapsamında olan gelirler de, tıpkı beyan dışı ekonomi de yer alan gelirler gibi, vergi idaresine bildirilmemekte ve devlete vergi kaybettirmektedir. Ancak buradaki nüans; beyan dışı ekonomik faaliyetlerin yasalara göre beyan edilmesi gerektiği halde beyan edilmeyen gelirleri içerdiği, vergi istisna ve muafiyetliklerinin ise vergi yasalarında yer almak suretiyle kapsamına aldıkları gelirleri kısmen veya tamamen beyan ve vergi dışına çıkardıklarıdır. Biri suçtur ve vergi kaçakçılığı olarak ifade edilir, diğeri suç değildir ve vergiden kaçınma olarak ifade edilir. Ortak noktaları ise vergi kaybı yaratıyor olmalarıdır. Beyan dışı ekonomik faaliyetler hukuki ve ekonomik anlamda vergi kaybı yaratmakta, vergi istisna ve muafiyetleri ise sadece ekonomik anlamda vergi kaybı yaratmaktadır. Vergi istisna ve muafiyetlikleri kapsamında olduğu için beyan dışı kalan gelirlerle, kanunlara göre beyan edilmesi gerektiği halde beyan edilmeyen servet unsurları ve harcamalar ise geniş anlamda beyan dışı ekonomi kapsamında ele alınmaktadır. Geniş anlamda beyan dışı ekonomi, milli gelirden hareketle hesaplanan vergi matrahı ile beyan edilen matrah arasındaki farkı oluşturmaktadır. Geniş anlamda beyan dışı ekonomi kavramı, ekonomik ve hukuki anlamdaki vergi kayıplarının tamamını kapsamına alırken, dar anlamda beyan dışı ekonomi sadece gelir vergisi (GV) bakımından hukuki anlamda vergi kaybını içermektedir (Yılmaz, 2006: 27). Dar anlamdaki beyan dışı ekonomi ile geniş anlamdaki beyan dışı ekonomi arasındaki fark bir örnek ile daha açık bir şekilde ortaya konulabilir: Kaçak inşaat yapımı, bir taraftan devletten gerekli izinler (ruhsat) alınmadan yapıldığı için kurallara uygun gerçekleştirilmemiş olması sebebiyle enformel, diğer taraftan vergi yasaları gereğince vergi idaresine bildirilmesi gerektiği halde gelirin bildirim dışı

kalması sebebiyle beyan dışı ekonomik faaliyet olup, kayıt dışı ekonomi kapsamındadır. İnşaatın tamamlanması sonunda daire sahibi olanların, emlak vergisi beyannamesini hiç vermemeleri veya beyannamede emlakın değerini düşük beyan etmeleri vergi kaybı doğurur, ancak bu durum dar anlamda beyan dışı ekonomi ve bu bağlamda kayıt dışı ekonomi kapsamına girmez, geniş anlamda beyan dışı ekonomi kapsamında değerlendirilir. Kaçak inşa edilmiş olan binada daire sahibi olanların dairelerini kiraya vermeleri durumunda elde ettikleri kira gelirlerinin Gayri Menkul Sermaye İradı (GMSİ) olarak beyan edilmemesi durumu, beyan dışı ekonomi kapsamında ve bu bağlamda kayıt dışı ekonomide yer alır. Özetle;

- Kaçak bina inşaatı; enformel + beyan dışı ve dolayısıyla kayıt dışı ekonomik faaliyetlerdir.
- Bina ile ilgili emlak vergisi beyannamesinin verilmeyip, emlak vergisinin ödenmemesi; geniş anlamda beyan dışılıktır. Vergi kaybı doğurur ancak kayıt dışı ekonomi içinde yer almaz.
- Binanın kiraya verilmesi sonucu elde edilen GMSİ beyan edilmediğinde, beyan dışı ekonomik faaliyet sayılır, kayıt dışı ekonomi içinde yer alır.

“Beyan dışı ekonomi” ile “vergi kaçakçılığı” da tam anlamıyla örtüşen kavramlar değildir. Çünkü vergi kaçakçılığı tüm vergiler bakımından doğabilir, ancak beyan dışı ekonomi sadece gelir vergisi bakımından söz konusudur. Beyan dışı ekonomi geniş anlamda ele alındığında da vergi kaçakçılığı kavramı ile tam anlamıyla aynı şeyi ifade etmezler, çünkü bu defa da beyan dışı ekonomi kapsamına vergi istisna ve muafiyetlerin sebep olduğu beyan dışılıklar da girer ki bunlar vergi kaybı yaratmakla beraber vergi kaçakçılığı kapsamına girmezler. Kayıt dışı ekonomi kapsamında dikkate alınacak olan dar anlamda beyan dışı ekonomidir (Yılmaz, 2006: 28-31).

Çok sayıdaki beyan dışı ekonomik faaliyetlere ilişkin şu örnekler verilebilir (Yılmaz, 1996: 9);

- Resmi kayıtlara göre herhangi bir işte çalışmayacak olanların gerçekleştirdikleri faaliyetler; emekli maaşı olan emeklilerin, malul aylığı

alan sakat işçilerin, öğrenim kredisi alan öğrencilerin gerçekleştirdikleri faaliyetler.

- Ek iş şeklindeki ekonomik faaliyetler; özel ders vermek, evde büro işleri yapmak, bilgisayar ve daktilo ile yazı işleri evde çeviri yapmak, evde muhasebe defteri tutmak, evde fason imalat yapmak, v.s.
- Mal veya hizmetin takas edilmesi,
- Menkul değerlerde kira bedelinin beyan edilmemesi,
- Faturasız mal veya hizmet alımı-satımı,
- Kural dışı serbest meslek faaliyeti

1.3.2. Yasa Dışı Ekonomi

Yasadışı ekonomik faaliyetler veya yeraltı ekonomisi ile esas olarak yasalarla yasaklanmış faaliyetler kastedilmektedir. Burada önemli olan, faaliyetin yasaların öngördüğü bir şekilde yapılmaması değil, faaliyetin kendisinin yasaklanmış olmasıdır. Daha çok kamu düzenini ilgilendiren ve devletin güvenlik güçlerinin uğraşı alanı içinde olan bu faaliyetleri; silah veya uyuşturucu ticareti, kıymetli maden ve tarihi eser kaçakçılığı, kalpazanlık, sahte pasaport ve vize ticareti, gayri yasal iş takibi, çek-senet tahsilatı, tefecilik ve rüşvet gibi faaliyetler olarak saymak mümkündür (Aydemir, 1995: 11). Hiçbir ülkede, yukarıda belirtilen türden faaliyetleri tam olarak kavramak mümkün değildir. Tam olarak kavranması bir yana, boyutları hakkında tahmin yapmak bile son derece zordur. Çünkü yasak faaliyetlerin iz bırakmaması esastır ve tüm toplumlarda amaç bu tür faaliyetlerin varlığını sona erdirmektir. Bu yapılamadığında ise, bu faaliyetlerden elde edilen gelirin kayda geçirilmesini ve vergilendirilmesini beklemek anlamsızdır. Dolayısıyla kayıt dışı ekonominin bir unsuru olan ve milli gelirin tam olarak hesaplanması açısından önem taşıyan yasadışı ekonomik faaliyetleri, vergi tabanının belirlenmesine yönelik politikalarda anlamlı bir parametre olarak dikkate almak doğru değildir (Aydemir, 1995: 14).

Ayrıca yasalarla yasaklanmış bulunan rüşvet, hırsızlık gibi faaliyetlerde faaliyetin konusu yasak olduğu halde burada yaratılan bir katma değer söz konusu değildir.

Yalnızca yaratılmış olan değerler el değiştirmektedir. Çalınan veya rüşvet olarak verilen değerler eğer GSMH hesaplarına üretim veya harcama esnasında girmişse bu değerlerin kayıt dışı olduğundan söz edilemeyecektir. Ancak, yasalarla yasaklanmış faaliyetlerden bir katma değer yaratılıyorsa, bu katma değer GSMH hesaplarına girmesi söz konusu olmadığından gerçek anlamda bir kayıt dışılıktan söz etmek mümkün olacaktır. Uyuşturucu üretimi ve ticareti, silah üretimi ve ticareti gibi yasadışı faaliyetlerde ekonomik anlamda yaratılan bir katma değer söz konusu olduğu halde bunların kayıtlara yansımaları mümkün değildir (Toptaş, 1998: 4-5). Bu tür faaliyetler sonucu elde edilen gelirler, kayıt dışı ekonomiye dahil edilirse, GSMH tahmini gerçeği yansıtmaz ve olduğundan daha yüksek bir tahmin sonucunu doğurur. Kısaca, kayıt dışı ekonominin bu üç bileşenden oluştuğunu söyleyebiliriz. Her ülkede bu bileşenlerin oranı farklı olduğu gibi, bir ülkede tarihsel süreç içinde ülkenin ekonomik, sosyal, siyasal ve mali yapısındaki değişikliklere bağlı olarak dönemden döneme de farklılık gösterebileceğinin altını çizmek gerekir (Yılmaz, 2004: 18). Kayıt dışı ekonomi; bir başka görüşe göre de “Hane Halkı Sektörü, Belge ve Kayıt Düzeni Olmayan Sektör, Düzenlemelere Uymayan Sektör ve Suç Sektörü” olarak başlıca dört kesime ayrılmaktadır (Akar, 1997: 8-10).

Hane Halkı Sektörü: Hane halkı sektörü tarafından üretilen mal ve hizmetler, yine bu sektör tarafından dağıtılmakta ve tüketilmektedir. Üretim ticari faaliyete konu olmadığından, piyasa işlemleri söz konusu değildir. Dolayısıyla da fiyatlandırma yapılamamaktadır. Fiyatların olmaması nedeniyle bu sektör tarafından yapılan üretim parasal olarak değerlendirilememektedir. Bu da kayıt dışı ekonomi faaliyetlerinin milli gelir hesaplamalarına dahil edilememesine yol açmaktadır. Bu sektörde gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlere verilen en yaygın örnek kullanılmış ev eşyalarının takas edilmesi, ev hanımlarının yaptıkları çocuk bakımı, temizlik, bahçe işleri ile yine ev içinde yapılan diğer kayıt dışı iktisadi üretim faaliyetleridir (Akar, 1997: 8).

Belge ve Kayıt Düzeni Olmayan Sektör: Genellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen belge ve kayıt düzeni olmayan sektör tarafından gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlere; kaçak çalışmak, vergisiz taşınmaz kirası elde edilmesi, işportacılar,

küçük ölçekli işletmeler, evlerde oluşturulan küçük atölyelerde üretim yapılması ve şahıs firmalarının ticari işleri örnek olarak verilebilir. Bu sektörde üretilen mal ve hizmetlerin başkalarının kullanımına nihai ya da ara malı olarak sunulması, bu sektörün hane halkı sektöründen farkını teşkil etmektedir. Sektör yasal olarak üretimine izin verilen iktisadi faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu nedenle, sektörün faaliyetleri ticarete konudur. Üretilen mal ve hizmetler fiyatlandırılabilir (Akar, 1997: 9).

Düzenlemelere Uymayan Sektör: Düzenlemelere uymayan sektör kısmen yasadışıdır. Vergi kaçırma, çalışanların primlerini eksik yatırma, ikinci kayıt dışı yasal iş yapılması ve kayıt dışı sigortasız işçi çalıştırma sektörün faaliyetleri arasında sayılabilir. Sektörde yapılan üretim yasadır. Ancak yasalara aykırılık dağıtım veya bölüşüm, aşamasında ortaya çıkmaktadır. Vergi kaçırma, sosyal güvenlik kurumlarına primleri eksik yatırma gibi nedenlerle, milli geliri hesaplamak için burada toplanan bilgiler yanıltıcı ve eksiktir. Sektör faaliyetleri neticesinde ortaya çıkan mal ve hizmetlerin ve bunların üretimlerinin yasal olması bu kesimin suç sektöründen farkını oluşturmaktadır (Akar, 1997: 9)

Suç (Kara Para) Sektörü: Bu sektörün en büyük özelliği; üretiminin, dağıtımının, tüketiminin ve diğer her türlü faaliyetinin yasadışı olmasıdır. Falcılık, işletme kasasından çalmak, muhasebe dışında mal takası, hayali ihracat, yetkisiz para toplamak, uyuşturucu ticareti, hırsızlık, silah ve nükleer madde ticareti, çek ve senet tahsilâtı, sahte vize ve pasaport ticareti, rüşvet, zimmet, hileli iflas yoluyla şirket batırma, insan ve organ kaçakçılığı, ihaleye fesat karıştırma, kredi dolandırıcılığı, naylon fatura kesme ve yolsuzluk, sektörün yasadışı olan ekonomik faaliyetlerine örnek olarak verilebilir (Akar, 1997: 9-10).

1.3.3. Enformel Ekonomi

Enformel ekonomi, “yasalarda konulmuş resmi kurullarca ya tanımlanmamış ya da belirlenmiş olan kuralların dışında kalan ekonomik faaliyetler”den oluşmaktadır. Bir taraftan yasalar ve idari düzenlemelerin getirdiği maliyetleri

ortadan kaldırırken diğer taraftan yine bunların mülkiyet ilişkileri, ticari lisanslar, iş sözleşmeleri, işçilerle yapılan iş akitleri, finansal kredi ve sosyal güvenlik sistemi aracılığı ile sağladığı haklar ve faydaların da dışında kalan, bunlardan yararlanamayan ekonomik faaliyetlerdir. Enformel ekonomi değişik nitelikteki faaliyetleri bünyesinde bulundurur. Bir kısmı pazar içinde cereyan eder ve para bir araç olarak kullanılarak yapılır. Burs alan öğrencilerin aynı zamanda çalışmaları, emeklilerin çalışmaları, ikinci iş olarak yapılan faaliyetler, marjinal işler denilen türde gerçekleştirilen faaliyetler, küçük ölçekli işletmelerde kayıtsız faaliyetler, yasadışı göçmenlerce gerçekleştirilen faaliyetler, küçük çocukları çalıştırarak gerçekleştirilen faaliyetler, büyük firmalarla gerçekleştirilen alt sözleşmeye dayalı mal veya hizmet üretimi, kadınların evlerde üretimin belli aşamalarını gerçekleştirmeleri gibi faaliyetleri bu grupta saymak mümkündür. Bir kısmıysa pazar içinde cereyan etmez, para araç olarak kullanılmaz pazar dışı (non market) olarak nitelendirilen, mal ve hizmet üreten ekonomik faaliyetlerdir. Bu gruba giren faaliyetler; “hane halkı ekonomisi”, “sosyal ekonomi” ve “yerel ekonomi” olarak bilinirler. Bunların her birinde yer alan faaliyetlerin bazıları yasal iken bazıları yasadışı özellik taşır. Hane halkı ekonomisi; ailenin ihtiyaçlarını gidermeye yönelik mal ve hizmetlerin aile içinde üretimi ve takas suretiyle değişimi faaliyetlerinden ibarettir. Kendi tüketimi için çiftlik ürünü üretmek, bahçe tarımı, evde giysi dikmek, kendi televizyonunu tamir etmek, kullanılmış ev eşyalarının satımı, vakıf hizmetleri bunlara örnek olarak gösterilebilir. Sosyal ekonomi; ihtiyaçların belli bir topluluk içindeki kişiler arasında yardımlaşma suretiyle giderilmesine yönelik gerçekleştirilen faaliyetlerdir. Yerel ekonomi ise; ihtiyaçların aile içindeki üretim yoluyla giderildiği veya bir bölgedeki insanların birbirleriyle ihtiyaçlarını giderecek şekilde malları üretip dağıttıkları durumu ifade eder. Pazar içinde cereyan etmeyen ve parasal değişime konu teşkil etmeyen bu faaliyetler geleneksel olarak GSMH tahminleri dışında tutulmaktadır (Yılmaz, 2006: 32-33).

1.4. Kayıt Dışı Ekonominin Özellikleri

Kayıt dışı ekonominin en belirgin özellikleri, nizamsız oluşu, vergilendirilmemiş oluşu ve ölçülemezliğinde yatmaktadır (Altuğ, 1999: 9-10).

1.4.1. Kayıt Dışı Ekonominin Nizamsız Olması

Kayıt dışı ekonominin nizamsız yani düzensiz ve kurallara uymaz oluşunun en temel göstergesi faaliyetlerin devletten gizleniyor olmasıdır. Bu gizlemenin sebepleri arasında asgari ücret sınırları altında işçi çalıştırabilmek, iş güvenliği, işçi sağlığı, işçi çalıştırmada yaş sınırı, tüketici hakları ve standartlara uygun, kaliteli üretim gibi işverene mali anlamda ciddi külfetler getiren işlemlerden kurtulma arzusu yatmaktadır (Özer, 1998: 7).

1.4.2. Kayıt Dışı Ekonominin Vergilendirilmemiş Olması

Kayıt dışı sektörün en bilinen özelliği, bu sektördeki faaliyetlerin vergilendirilmemiş olmasında yatmaktadır. Bu özellik kayıt dışı sektörle o kadar özdeşleşmiştir ki, kayıt dışı ekonomiyi tanımlarken, vergilendirilmemiş sektör olarak nitelendirmek bazı akademisyenler için yeterli olmuştur. Aslında, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin en temel özelliğinin vergilendirilmeme veya vergiden kasıtlı kaçınma olduğunu düşünürsek, bu tanımlamanın da çok yanıltıcı olmadığını anlayabiliriz (Aktürk, 2003: 5). Vergilendirme en çok sosyal sigorta primlerinde işçi ve işveren paylarının düzenli veya tam olarak hesaplanmaması ve ödenmemesi, satışların ve gelirlerin az gösterilerek düşük vergi ödenmeye çalışılması bu alanda en çok karşılaşılan metotlardır. Özellikle iş adamlarının vergi kaçırma konusundaki icatları ve başvurdukları yollar çok çeşitlidir. Özellikle orta boy işletmelerde rastlanan, iş adamlarının gelirlerini doğru kaydetmemeleri, evleri için yaptıkları özel harcamaları firma giderlerine yansıtmaları gibi kasıtlı davranışlarla vergi kaçırma son derece yaygın bir uygulamadır. Bu gibi faaliyetlerin engellenebilmesinin yolu ise, firma içi denetimlerin düzenli bir şekilde uygulanmasını sağlamak ve belli ölçekteki büyüklüğe sahip firmalar için bağımsız dış denetimlerin yaptırılmasını sağlamak olabilir. Ancak bu önlemler, devletin vergi politikasındaki tutarlılığı, vergi denetimlerindeki ciddiyeti ve vergi cezalarının caydırıcılığıyla da yakından ilgilidir (Özer, 1998: 8). Vergi ve kayıt dışılık birbirini besleyen ve güçlendiren süreçlerdir. Vergi, sistemi kayıt dışına iterken kayıt dışı kesimlerin genişlemesi de vergilerin

ağırlaşmasına yol açmaktadır. Çünkü kayıt dışı alanların genişlemesi fiili vergi tabanını daralttığından dolayı, gerekli vergi gelirlerine ulaşabilmek için vergi oranlarının yükseltilmesi zaruri olur. Bu süreç, kayıt dışılık ile birlikte yüksek vergi oranlarının ve sonuçta daha büyük kayıt dışı oranların oluşmasına neden olur. Kayıt dışı alanların oluşmasının vergi ile ilgili nedenleri arasında, kesimler arasında vergi yükü dağılımı, vergi adaleti ve yükümlülerin kamu harcamaları ile ilgili düşünceleri de önemli rol oynar. Bunların arasında, vergi istisna ve muafiyetlerinin varlığı, bunlardan yararlanamayan faaliyet alanlarının kayıt dışına yönelmesine neden olur. Başka bir ifade ile kayıt içi olduğu halde vergi dışı alanların ve faaliyetlerin bulunması, kayıt dışılık için önemli bir neden oluşturur (Önder, 2001: 251).

1.4.3. Kayıt Dışı Ekonominin Ölçülmesinin Zor Olması

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin ölçülmesinin zor olması, bu faaliyetlerin nizamsız ve vergilendirilmemiş olmasının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kayıt dışı ekonomik faaliyetler hükümete bildirilmediği için ekonomiyle ilgili resmi istatistiklere direkt olarak yansımazlar. Bunun sonucu olarak da, devlet ülkedeki toplam üretim hacmini doğru olarak hesaplayamaz (Aktürk, 2003: 6-7). Kayıt dışı ekonominin yukarıda sayılan özelliklerinin yanında önem taşıyan diğer bir özelliği haksız rekabet sağlamasıdır. Yasalara aykırılık, ahlaki normlara aykırılık, gelir ya da fayda elde etme kayıt dışı ekonominin diğer özellikleridir. Faaliyetlerin yasal olup olmadığı, ülkede yürürlükte olan düzenlemeye göre belirlenmektedir. Buna göre kayıtlı olmayan, hukuk nezdinde yasal olmayan her türlü faaliyet kayıt dışı ekonomi içerisinde yer almaktadır. Bazı ekonomik faaliyetler yasal olmalarına karşın ahlaki normlara uygun olmamaktadır. Bu faaliyetlerden bireyin kendini satması veya organlarının pazarlanması veya yalan beyanlarla satıcının müşteriyi kandırması bu kriterlere göre kayıt dışı özelliği taşımaktadır. Gelir ya da fayda elde etme özelliğinde ise kayıt dışı ekonomik faaliyet karşılığında bir gelir ya da fayda elde edilmesi gerekmektedir. Oysa komşuya yardım, evde çocuk bakımı, temizlik ve bahçe işleri yapılması gibi faaliyetler karşılığında gelir elde edilmemekle beraber fayda sağlanmaktadır (Çizgici, 2003: 9). Bir başka görüşe göre de kayıt dışı ekonominin tanımında beş unsur vardır (Özsoylu, 1996: 10-11). Bu özellikler yasalara aykırılık,

ahlaki normlara aykırılık, istatistiksel olarak ölçülemezlik, gelir ya da fayda elde etme ve ekonomik sisteme uygunluk olarak sıralanabilir:

Yasalara Aykırılık: Faaliyetlerin yasal olup olmadığı ülkede yürürlükte olan düzenlemelere göre belirlenmektedir. Buna göre kayda alınmayan, hukuka göre yasal olmayan her türlü faaliyet kayıt dışı ekonomi içerisinde yer alacaktır. Ancak yasalara uygun olarak yapılan bazı faaliyetler için hukuki yön değil sadece ölçülememe veya beyan dışı bırakılmak önemlidir. Öte yandan bazı faaliyetlerin de yasadışı içki ve kumarhane faaliyetlerinde olduğu gibi zamana ve ülkeye göre değişebilmektedir.

Ahlaki Normlara Aykırılık: Bazı ekonomik faaliyetler yasal olmalarına karşın ahlaki normlara uygun olmayabilirler. Bu faaliyetlerden bireyin kendini satması (fuhuş) veya organlarını pazarlaması veya yalan beyanlarla satıcının müşteriyi kandırması bu kritere göre kayıt dışı özelliği taşımaktadır.

İstatistiksel Olarak Ölçülemezlik: Bu kriter, kayıt dışı ekonominin tanımı ve tespiti için hayati öneme sahiptir. Eğer bir faaliyet milli gelir hesaplamalarına yansıtılmak üzere tam ve doğrusal olarak ölçülemiyor ise, bu kritere göre yasal olup olmadığına bakılmaksızın söz konusu faaliyet kayıt dışı ekonomi içerisine dahil edilecektir. Geçimlik tarımsal üretim, ev işleri, çocuk bakıcılığı ve komşuya yardım gibi faaliyetler istatistiksel olarak ölçülemeyen kayıt dışı ekonomik faaliyetlere örnektir. Çünkü bu faaliyetler ölçülemediğinden kayıtlı ekonomi içerisinde gösterilememektedir. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin hiç veya yeterince ölçülememesinin nedenleri ise; faaliyetlerin parasal değerinin olmaması, faaliyetlerin gizli tutularak beyan edilmemesi, hesaplamalarının fiilen imkansız veya çok zor olmaları ve bu faaliyetlerin esasında milli gelir hesaplamalarına dâhil edilmesinin rasyonel ve etik kabul edilmemesi olarak sayılabilir.

Gelir ya da Fayda Elde Etme: Bu kritere göre kayıt dışı ekonomik faaliyet karşılığında bir gelir ya da fayda elde edilmesi gerekmektedir. Oysa komşuya yardım, evde çocuk bakımı, temizlik ve bahçe işleri yapılması gibi faaliyetler karşılığında gelir elde edilmemekle beraber, fayda sağlanmaktadır. Ancak ev

hanımının çalışmaya başlamasıyla evde bakıcı istihdam edildiğinde veya çocuk kreşe verildiğinde ailenin ev giderleri artmaktadır. Böylece faaliyet piyasa kavramı çerçevesinde parasal bir hüviyet kazanmaktadır.

Ekonomik Sisteme Uygunluk: Bu kriter serbest piyasa ekonomisinin geçerli olmadığı 1990 öncesi Doğu Blok'u ülkelerindeki durumu açıklamada kullanılmıştır. Bu ülkelerde üretim araçlarının mülkiyeti devlete ait olduğu ve dolayısıyla özel sektöre izin verilmediği için, ekonomik faaliyetlerin tamamı kayıt dışı ekonomi olarak kabul edilmiştir. Bu kritere göre Türkiye'de 24 Ocak 1980 kararları öncesi yapılan bir çok faaliyet örneğin ithal sigara alım ve satımı, döviz edinmek ya da dövizle alış-veriş gizli ekonomiye dahil edilirken, günümüzde bu faaliyetler sisteme uygun olduklarından gizli ekonomik faaliyet değildir.

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin bu kriterlerinden hareket edilerek; giriş kolaylığı, içsel kaynaklara dayanma, kaynakların ailelerin elinde olması, küçük ya da orta ölçekte üretim yapılması, emek yoğunluğu, belli ya da geri teknoloji kullanılması, işin informal koşullarda geleneksel olarak öğrenilmesi, yasaya aykırı olabilme, belli bir ekonomik çıkar ya da fayda karşılığında mal üretilmesi ya da hizmet sunulması, resmi kayıtlara yansımamış, yansıtılmamış ya da eksik yansıtılmış olması ve vergi ve düzenleme dışılık olarak sayılabilecek özellikleri vardır (Öztoprak, 2001: 10-11).

1.5. Kayıt Dışı Ekonomi ve Kara Para İlişkisi

1.5.1. Kara Para Tanımı, Unsurları ve Konusunu Teşkil Eden Yasadışı Ekonomik Faaliyetler

Kara para, kanunların suç saydığı fiillerden elde edilen her türlü ekonomik menfaat ve değer olarak tanımlanmaktadır. Ancak bazı ülkeler, kara para aklama suçunu her türlü yasadışı faaliyetten elde edilen gelir olarak tanımlamışken, bazı ülkeler sadece belirli suçlardan elde edilen gelirin aklanması halinde kara para aklama suçunun doğabileceği yolunda düzenlemeler yapmışlardır. Konuya ilişkin literatürde, kaynağı suç olan ama kara para kapsamına alınmayan suçlardan elde

edilen gelirlere (vergi kaçırma gibi) gri para denmektedir (Akar, 1997: 11). Kara para, sosyal, ahlaki, ekonomik ve hukuki açılardan farklı tanımlanmaktadır (Tandırıcıoğlu, 2002: 35-36); Sosyal anlamda kara para, dolaylı olarak da olsa toplumsal hayata zarar veren her türlü faaliyetten elde edilen kazançlar, ahlaki anlamda kara para, yasalarla yasaklanmış olsun veya olmasın toplum nazarında suç sayılan hareketler sonucunda elde edilen tüm kazançlar, ekonomik anlamda kara para, kanunlar tarafından suç sayılan fiillerin yanı sıra, ekonomik hayatı düzenleyen kural ve usuller ihlal edilerek elde edilen kazançlar, hukuki anlamda kara para ise, ülke mevzuatında öncül suç olarak belirtilmiş fiillerden elde edilmiş kazançlar, olarak nitelendirilir. Kara para ile ilgili yasal düzenlemelerde; tefecilik, patent ve telif haklarının ihlali, hileli iflas, silah kaçakçılığı, uyuşturucu ticareti, hırsızlık, tarihi eser kaçakçılığı, zimmete para geçirme, kumar, şantaj, kadın ticareti, nükleer madde kaçakçılığı ve bilişim suçları önemli yer tutmaktadır. Yasadışı faaliyetlerden elde edilen gelirin kara para olarak nitelenebilmesi için hukuki ve iktisadi olarak tanımlanabilecek bazı unsurların varlığı gerekmektedir. Kara paranın bu unsurları esas itibariyle şunlardır (Öztoprak, 2001: 56-57):

- Gelire esas teşkil eden faaliyet yasadışı olmalıdır. Bu unsur kara paranın hukuki mahiyetini yansıtmaktadır. Faaliyetin yasadışı olup olmadığı ise, kara para ile ilgili yasal düzenlemelerde açıkça belirtilmektedir.
- Yasadışı faaliyetin neticesinde para, değer ya da para ile ölçülebilen varlık elde edilmelidir. Yasadışı yollarla elde edilen gelir, kara paranın iktisadi amacını ve sonucunu ifade etmektedir.
- Gelirin yasadışı olarak elde edildiğinin kabul edilmesi gerekmektedir. Yasadışı yollardan elde edilen gelir, kara para suçunun maddi unsurunu oluşturmaktadır.
- Gelirin, failin olağan ve beklenen gelirinden önemli ölçüde farklı olması gerekmektedir. Bu farklılık kara paranın yasadışılığının önemli bir göstergesidir.
- Paranın kaynağının yasal olarak izah edilememesi söz konusu olmalıdır. Yasadışı yollardan elde edilse bile, para meşru görüldüğü sürece kara para olarak nitelenemeyecektir.

Kara paranın konusunu teşkil eden faaliyetler çok sayıda olup, tür, mahiyet, yapı ve tarafları itibariyle farklılık gösterebilmektedir. Bu faaliyetler, ana hatları itibariyle aşağıdaki gibi 6 grupta sınıflandırılabilir (Öztoprak, 2001: 57-58):

Grup-Kaçakçılık: Uyuşturucu Üretimi, Satışı, Kaçakçılığı ve Dağıtımı; Silah ve Nükleer Madde Üretimi, Satışı, Kaçakçılığı ve Dağıtımı; Organ ve Doku Kaçakçılığı ve Ticareti; Altın ve Değerli Madenler Üretimi, Satışı ve Kaçakçılığı; Beyaz Kadın ve Çocuk Ticareti; Emtia Kaçakçılığı; Yasadışı Benzin ve Kömür Kaçakçılığı.

Grup-Dolandırıcılık: Hacca Gidenlerin Dolandırılması; Sigorta Dolandırıcılığı; Organize İşsizlik Sigortası Dolandırıcılığı; Organize Sosyal Güvenlik Ödemeleri Dolandırıcılığı; Dolandırıcılık; Sistematik Yangınlarla Organize Sigorta Dolandırıcılığı 3.Grup- Rüşvet ve Yolsuzluk: Yolsuzluk; Rüşvet.

Grup-Sahtecilik: Sahte Para, Kıymetli Evrak ve Değerli Maden Basımı (Kalpazanlık) ve Sahtecilik; Gerçek Ticari işlemlere Dayanmayan veya Sahte Değerli Evrak Çıkararak Piyasaya Sürmek; Marka Sahtecilikleri; Kredi Kartları, İnternet ve Diğer Modem Ödeme Sistemlerinde Yapılan Sahtekarlıklar; Naylon Fatura Düzenlemek; Kamu Taşıma Biletlerinde Kalpazanlık Yapmak; Sahte Kredi Kartı Basmak; Sahte Para Çekme Cihazı Üreterek Piyasada Kullanıma Sunmak.

Grup-Finansal Suçlar: Yasadışı Komisyon Karşılığı Kredi Tahsisi; Kredi Takibi; Organize Olarak Zorla Kredi Açtırmak; Finansal Kesimde Organize Zimmet; İkincil Piyasaların Yasadışı Kontrolü; Beyaz Yaka Suçları; İçerden Öğrenenlerin Ticareti ve Manüpülasyon; Tefecilik.

Grup-Diğer Suçlar: Fuhuş; Vergi Kaçakçılığı; İhalelere Fesat Karıştırarak Yarar Elde Edilmesi; Yabancıların Para Karşılığı Sınır Dışına Kaçırılması; Organize Çete Kurmak ve Suç İşlemek; Terörizm; Kumar; Bilişim Suçları; Eğlence Sektöründe Yasadışı Faaliyetler; Hırsızlık; Haraç Alma Suçları; Hukuka Aykırı Olarak İş ve İşçi Bulundurmak; Organize Yağmacılık; Hileli İflas; Yasadışı Atık İmhası; Para

Karşılığı Cinayet; Göçmen Ticareti; Fidyeye Amaçlı Adam Kaçırma; Hayali İhracat; Organize Pornografik Suçlar; Kumar İşlerinden Pay Almak; Kamu Arazilerinin Yasadışı Yollarla İşgal Edilerek Gelir Elde Edilmek Amacıyla Kullanılması; Kiralık Suç İşlenmesi; Yasadışı İş Takibi; Çevre Suçları Yoluyla Servet Elde Etme.

1.5.2. Kara Para Aklamanın Tanımı, Unsurları ve Nedenleri

Yasadışı yollardan, genelde ise örgütlü suçlardan elde edilen kazançların yasal gelir olarak kabul ettirilmesi için mali sisteme sokularak, nakit formundan kurtarılmasına kara paranın aklanması denmektedir (İzci, 1994: 1). Kara paranın aklanması, genel olarak suçluların yasadışı yollardan elde ettikleri kazançları yasal gelir olarak kabul ettirmek amacıyla kullandıkları yöntemler ve başvurdukları yollar için kullanılan bir terimdir. Kara para aklanmasının birçok tanımı mevcuttur (Mavral, 1999: 86).

Bu konuda yapılan tanımlardan bazıları şöyledir:

- Yasadışı yollardan özellikle örgütlü suçlardan elde edilen kazançların yasal gelir olarak kabul ettirilmesi için mali sisteme sokularak, nakit formundan kurtarılmasına kara paranın aklanması denilmektedir,
- Suçtan kaynaklanan gelirlerin ve yasadışı yollardan elde edilen fonların mali sistem içinde bir süreçten geçirmek suretiyle meşruluk kazandırılmasına kara paranın aklanması denilir,
- Bazı fonların, illegal, hileli kaynaklarını gizleyebilmek amacıyla bir dizi işlemde geçirilmesidir,
- Yasadışı yollardan elde edilen paranın yasal yollardan elde edilmiş gibi gösterilmesi için yapılan bütün işlemlerdir,
- Kara paranın kimliğinin değiştirilmesi suretiyle meşruiyet kazandırılmasına yönelik işlemlerdir,
- Yasadışı faaliyetlerden gelen fonların, bilhassa nakitlerin yasal işlerden elde edildiği görüntüsünü verecek şekilde biçimlendirilmesini amaçlayan bir işlemdir.

Kısacası, yasadışı yollardan elde edilen kazançların yasal ekonomik değerlere dönüştürülmesi eylemleri kara paranın aklanması olarak isimlendirilmektedir (Ergül, 1998: 1). Kara para aklamalarının unsurları şu şekilde sıralanabilir:

- Aklamaya konu edilen kara paranın tanımına giren yasadışı bir faaliyetin olması,
- Bu yasadışı faaliyet neticesinde para veya para ile ölçülebilen bir gelir elde edilmesi,
- Bu gelirin, failin mevcut veya beklenen gelirinden önemli ölçüde farklı olması,
- Gelirin değerini korumak ve/veya getirisini artırmak için ekonomiye sokularak meşruluk kazandırılması veya kamufle edilmesi,
- Aklayıcının ya da aklayıcıların olması,

Ekonomik ve kriminal bir amaca yönelik olarak yapılan aklamaların bir takım nedenleri vardır. Bu nedenler şunlardır (Öztoprak, 2001: 59):

- Yasadışı faaliyetlerden elde edilen geliri ve kara paranın sahibini gizleyerek yakalanma ihtimalini bertaraf etmek,
- Mevcut yasadışı fonların getirilerini artırmak,
- Biriken yasadışı servetin polis tarafından ele geçirilmesini engellemek,
- Yasadışı serveti meşru göstermek,
- Vergi kaçırmak,
- Yasadışı servetin uzun vadede kullanılabilirliğini artırmak ve değerini muhafaza etmek
- Siyasi ve ekonomik güç sahibi olmak, şeklinde sayılabilir.

1.5.3. Kara Para İle Mücadele

Uluslararası girişimlerde ortaya çıkan görüşe göre, kara para ile mücadelede en önemli husus kara para aklama faaliyetlerini önleyici tedbirlerin alınmasıdır. Bunun yolu, kara paranın mali kesime girmesinin baştan itibaren engellenmesidir.

Kara para bir defa mali sisteme dâhil oldu mu, yapılan çok karmaşık işlemler sayesinde kara paranın izini bulmak oldukça güçleşmektedir. Bu sebeple, ülkelerin öncelikle önleyici tedbirleri uygulamaya koymaları gerekir. Kara para aklama faaliyetlerinin daha çok bankacılık kesiminde yoğunlaşması sebebiyle, bankacılık kesiminin sürekli gözetim altında tutulması ve iç denetim sistemlerinin geliştirilmesi gerekir. Bu amaçla, başta bankalar olmak üzere tüm finansal kuruluşlara birtakım yükümlülükler getirilmeye çalışılmaktadır (Ağbal, 2002: 35). Kara para ile mücadele etmek için International Monetary Fund-Uluslar arası Para Fonu (IMF)'nin uygulanmasını tavsiye ettiği makro iktisadi politikalar şöyledir (Mavral, 2003: 345-346).

- Aklamayı önlemek için döviz giriş ve çıkışlarının denetimi gerekmektedir. Denetim sayesinde döviz transferlerinin ekonomik amaçlı (ithalat, ihracat) olup olmadığı kontrol edilerek ekonomik göstergelerin sağlıklı oluşması sağlanır.
- Finansal kuruluşlar denetlenerek bu kuruluşların bünyelerine, ani fon giriş ve çıkışları engellenir. Böylece finansal kuruluşların yaşamlarını sürdürmesini etkileyecek riskler azaltılmış olur.
- Vergi denetimleri artırılmalıdır. Denetimler sonucu ülkenin hem vergi geliri artacak hem de kara paranın tespit edilmesine yardımcı olacaktır.
- Ödemeler bilançosunda kara paranın tespitine imkan verecek değişiklikler yapılmalıdır. Aklanan para bir ülkenin ödemeler bilançosunda kullanılan tekniğe bağlı olarak muhtelif kalemlerde yer almaktadır. Ülkelerin gelen giden dövizini; miktarı, para birimi ve yer olarak ayıracak sistemi kurmaları gerekir. Böylelikle yasal ticaretin dışındaki fonlar genel olarak fark edilebilir.
- Uluslararası işbirliği yapılmalıdır.
- Gerekli yasal düzenlemeleri yaparak hem ulusal, hem de uluslararası düzeyde yapılan mücadele desteklenmelidir.

Dünya üzerindeki kara parayı tümüyle ortadan kaldıracak bir sistem maalesef henüz kurulamamasına rağmen, konuyla ilgili yasal düzenlemelere sahip olan diğer ülkelerle kıyaslandığında ABD'nin kara paranın aklanmasıyla mücadelede etkin sayılabilecek bir sisteme sahip olduğu anlaşılmaktadır (Kaçar, 1999: 128).

Türkiye'de kara para aklama suçunda; normalde 2 yıldan 5 yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür. Ağırlaştırıcı sebeplerin bulunması halinde bu cezanın 4 yıldan 5 yıla kadar artırılması söz konusudur. Yani verilebilecek maksimum ceza 5 yıldır. Avrupa ve Amerika için maksimum cezalar genelde 20 yıl, 10 yıl, mesela Norveç'te 21 yıldır. Hapis cezası genelde çok yüksektir ve yanında da yüksek bir para cezası vardır. Bizim ülkemizde de hapis cezasının alt sınırı en az 5 yıl olmalıdır ve üst sınır da buna göre tekrar belirlenmelidir (Mavral, 2003: 347). Kara para suçuyla ilgili olarak verilecek hapis cezaları artırılmalıdır ve para cezaları da caydırıcı olacak şekilde arttırılmalıdır. Bir ülkede kara paranın aklanmasıyla mücadelenin etkin bir şekilde yürütülebilmesi için, sadece yasal düzenlemelere gitmek yeterli olmamaktadır. Suç ve suçluların sınır ötesi takip ve tayini için yukarıdaki tedbirlere ek olarak ülkelerin, uluslararası sözleşmeler ve ikili anlaşmalar yapmak suretiyle dayanışma ve işbirliğine önem vermeleri de faydalı olacaktır (Kaçar, 1999: 131). Kara parayla mücadele ederken finansal kuruluşların oldukça güçlü bir yapıya sahip olmaları gerekir. Aksi takdirde, ani fon giriş ve çıkışları bu kuruluşların iflaslarına neden olabileceği gibi, ülkenin finansal sisteminin çökmesine de neden olabilir. Kara parayla mücadele etmek için hem ülke ekonomisinin hem de mali işlemler piyasasının güçlü olması gerekir. Aksi takdirde, ülkede ekonomik krizin yaşanması kaçınılmaz olur. Kaldı ki, mücadelede sadece ekonomik tedbirler tek başına yeterli değildir. Sorunun kaynağı olan suç örgütleriyle de mücadele edilmeli, bu örgütler çökertilmelidir. Böylece kara paranın elde edilmesi önlenmiş olur. Bilişim sistemlerine ait gelişmeler izlenmeli, nakit işlemlerinin yerini alacak şekilde bankalarda ve diğer mali kurumlarda kredi kartı kullanımı ve elektronik fon transferleri gibi modern para yönetimi tekniklerinin geliştirilmesine özen gösterilmelidir. Merkez Bankasına bildirilen birtakım parasal işlemlerin süratle Mali Suçları Araştırma Kuruluna bildirilmesi sağlanmalıdır. Mali suçları önlemek için sadece kanun değişikliklerine gitmek veya yeni kanunlar ve düzenlemeler ortaya çıkarmak yeterli değildir. Bunlarla birlikte sistemin düzenli çalışması, mali sistemi oluşturan kurumların birbirleriyle sürekli olarak iletişim içinde olmaları ve denetime ağırlık verilmesi önem taşımaktadır. Bankacılık sektöründeki mücadeleye ilişkin düzenlemelerin yoğunluğuna rağmen, banka dışı mali sektör (özellikle döviz büfeleri) veya mali olmayan mesleklerin bazı ülkelerde hemen hemen hiç

denetlenmemesi bu sektörleri para aklayıcılar için cazip hale getirmektedir. Bu nedenle, bu sektörlerde de bir an önce düzenlemeye gidilmesi gerekir (Mavral, 2003: 351-351). Kara para ile mücadelede asıl amaç suç örgütlerini dağıtıp yok etmektir. Kara para aklama faaliyetlerinin bir suç türü olduğunu tüm dünya kabul etmiştir ve pek çok ülke tarafından kara para aklamayla mücadele benimsenmiştir. Kara para aklamayla mücadele, uluslararası bir yükümlülük olmakla birlikte Avrupa Birliği (AB)'nin Kopenhag kriterlerinden de birisidir.

1.5.4. Kayıt Dışı Ekonomi ve Kara Para İlişkisi

Günümüzde kara para kavramı ile kayıt dışı ekonomi kavramı arasında önemli karışıklıklar olmaktadır. Genellikle kara para, kayıt dışı ekonomi kavramı ile aynı anlamda kullanılmaktadır ama her iki kavramda farklı anlamlar içermektedir. Kara para bir ülkedeki tüm suçlar dolayısıyla elde edilen para şeklinde, tanımlandığında kayıt dışı ekonominin hacmi ile kara para hacmi bir birine eşit olur. Ancak, kara para sadece yasadışı zeminde gerçekleştirilen başka deyişle kayıt dışı ekonominin bileşenlerinden yasadışı ekonomi içinde yer alan faaliyetleri kapsayacak şekilde tanımlanırsa, kara paranın hacmi kayıt dışı ekonominin hacminden doğal olarak daha küçük olacak ve yasadışı ekonominin başka deyişle kriminal faaliyetlerin büyüklüğüne eşit olacaktır (Yılmaz, 2006: 41).

Kayıt dışı ekonomi ile kara para arasındaki farklılıklar ise şöyle sıralanabilmektedir:

- Kayıt dışındaki ekonomik büyüklüklerin kaynağı yapılan yasal faaliyetlerden oluşmaktadır ancak kara paranın kaynağı tamamen suç sayılan ve gizlenen fiillerden oluşmaktadır. Kayıt dışı ekonomiyi gerçekleştirenler sadece vergi cezalarıyla cezalandırılmalarına rağmen, kara para elde edenler hapis ve para cezalarıyla da cezalandırılmalarının yanında, elde ettikleri bütün gelirler nemalarıyla birlikte müsadere edilmektedir.
- Kayıt dışı ekonomide, işlemlerin bir kısmı veya tamamı herhangi bir resmi kayda tabi tutulmamakta ve kanuni belgelerle belgelendirilmemektedir. Kara para ise, kaynağını gizlemek amacıyla, farklı ekonomik işlemlere tabi

tutulmakta, değişik alanlarda resmi kayıtlara sokulmakta ve kanuni belgelerle belgelendirilmektedir.

- Kayıt dışı ekonomide amaç, vergi ve diğer sosyal güvenlik ödemelerinden kaçınmak olduğu halde, kara para aklamadaki amaç bu parayı ekonomik sisteme entegre etmektir.
- Devletin kayıt dışı ekonomi ile mücadeledeki amacı gerçekleşen tüm ekonomik işlemleri kayıt altına alıp, toplanması gereken vergi vb. yükümlölüklerin tespiti olması rağmen, kara para ile mücadeledeki amaç, bu faaliyetlerin tamamını ortadan kaldırmak ve tekrarını önlemektir.
- Kayıt dışı ekonomi ile mücadele devletin kendi iç bünyesinde olduğu halde, kara para ile mücadele uluslar arası işbirliği gerektirir. Kayıt dışı ekonomiyi engellemek özellikle vergi idarelerinin görevidir. Kara paranın engellenmesinden ise, iç ve dışı adalet ve güvenlik birimleri sorumludur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SAHTECİLİĞİN TANIMI VE YASAL BOYUTU

2.1. Sahte Para

Farsça'dan Türkçe'ye giren "sahte" (Counterfeit, false, spurious) terimi "aslı olmayan fakat aslına benzetilerek yapılan, çıkarılmaya çalışan kağıtlara sahte kağıt para veya sahte banknot denebilir (Seyidoğlu, 1992: 69-70). İlk kâğıt paranın, M.S. 806 yılında, in'de ortaya çıktığı, 17.yüzyılın sonlarına doğru Batıda basılmaya ve kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. 1690'lı yıllarda Amerika'da Masseuretts Hükümeti, İngiltere'de ise 'Goldsmiths'ler tarafından basılan ve dolaşıma çıkarılan paranın, 1694 yılında İngiliz Merkez Bankasının ve daha sonra diğer ülke merkez bankalarının kurulması ile de yaygınlaştığı görülmektedir. (<http://www.tem.gov.tr>). Sahte para olaylarının da aynı tarihlerden itibaren yaygınlaşmaya başlamış olması olasıdır. Dolayısıyla ülkeler tedavüle çıkan paralarını, taklit edilmesinde büyük zorluklar yaratacak şekilde basmaya özen gösterir. Bu itibarla gerçek kâğıt paralar güvenliği sağlayıcı birçok teknik Özelliklerle donanmıştır. Deneyimlere göre,

paranın sahtesinin yapılmasını zorlaştırmayı sağlayan en iyi yol rölyefin en ince ayrıntılarına kadar itinalı ve kusursuz yapılmasını sağlamaktır. Şimdiye kadar hiç bir kalpazan kusursuz bir taklit yapamamıştır. Bu nedenle vezne servislerinde çalışan sayım memurları ve veznedarların gerçek ve sahte paraların temel özelliklerini iyice öğrenmeleri gerekir.

2.1.1. Sahte Parayı Ayırt Etme

Birçok işletmede özellikle banka ve finans kuruluşları veya döviz büfeleri gibi yerlerde sahte parayı tespit etmek için özel teknolojik cihazlar vardır. Eğer bu imkân yoksa sahte olduğundan şüphelenilen para gerçeği ile karşılaştırılarak mercek veya bir büyüteç yardımıyla incelenmelidir Seyidoğlu, 1992: 70. Böylece gerçek bir parada bulunması gereken güvenlik özelliklerinin şüphelenilen parada bulunup bulunmadığı kolayca anlaşılabilir.

2.1.2. Emniyet Özellikleri

Sahte parayı gerçeğinden ayırt edecek güvenlik unsurları kâğıtta, mürekkepte ve baskıda olmak üzere üç grupta toplanmıştır:

Kâğıtta Bulunan Güvenlik Özellikleri: Banknot kâğıtlarında bulunan güvenlik önlemleri üç nokta toplanmıştır:

- **Filigran:** Filigran, ışığa kaldırılıp bakıldığı zaman fark edilen negatif bir imajdır. Genellikle filigran olarak portreler tercih edilir.
- **Emniyet Şeridi:** Emniyet şeritleri, kâğıdın dokusuna paralel olarak yerleştirilir ve bu nedenle birçok kıymetli kâğıtta şeritler kısa kenarlara paraleldir. Özel bir yöntemle elde edilen emniyet şeritleri, genel olarak ışığa kaldırılıp bakıldığında hemen fark edilir ve çağımızın en iyi buluşlarından olan renkli fotokopi makinelerinde orijinaleri kopya edilemediği için sahtekâr ve kalpazanlara karşı etkili bir emniyet özelliğidir. Emniyet şeritlerinin pek çok çeşitleri bulunmaktadır.

- **Renkli Elyaf lar:** Banknot ve diğ er kıymetli kağı t basımında kullanılan kağı tların emniyetini artırmak için yukarıda açıklanan filigran ve emniyet ş eridinden baş ka kağı da çeş itli renkli elyaf lar ilave edilir (Seyidoğ lu, 1992: 70).

Mürekkep İ le Sağ lanan Güvenlik Özellikleri: Baskı alanındaki geliş melere paralel olarak banknot basımında da farklı Özelliklere sahip mürekkepler geliştirilmiştir.

Baskı İ le Sağ lanan Güvenlik Özellikleri: Baskı aş amasında getirilen güvenlik özellikleri iki grupta toplanabilir:

- **Eş Anlı Baskıda Emniyet Motifi:** Eş anlı (simültane) baskı makinelerinde ön ve arka yüz zeminlerin aynı anda basılması avantajından faydalanılarak ayarlı bir baskının yapılabildiğ ini gösteren, ön ve arka yüzde birlikte kullanıp, birbirini tamamlayan motiftir.
- **Ç ukur Baskı:** Ç ukur(İ ntaglio) baskının çok ince ve farklı derinliklerdeki çizgilerden oluş ması ve elde edilen rölyef (kabarıklık), etkisinin baş ka bir baskı tekniğ i ile elde edilmemesi en önemli güvenlik unsurudur. Ayrıca bu teknikle;
 - ✓ Mikro yazı: Ç ukur baskıda gerek renkli gerekse fotomekanik yollarla sahte banknot üretimine karşı önlem olarak çıplak gözle görülemeyen ancak büyüteç yardımıyla görülebilen harf ve yazı grubudur (Öktem, 1999: 106).
 - ✓ Gizli Görüntü: Ç ukur baskıda ilk bakış ta görülmesi istenmeyen ancak farklı açıdan bakıldığında görülebilen motiflerin oluş masını sağ layan. farklı yönlerde kullanılan grize yardımıyla gerçekleştirilen tekniktir (<http://w\vw.iem.gov.tr/kriniinal/bilgi/para.htm>).

2.1.3. Sahte TL Banknotlarının Özellikleri

Yukarıda sayılan önlemlerin hemen tümünün uygulandığ ı TL Banknotları en ileri emniyet özellikleriyle donatılmış olduğ undan aşağı da sıralanan basit kontroller

sayesinde sahtelerinden kolayca ayırt edilebilmektedir:
(<http://www.iem.gov.tr/kriniinal/bilgi/para.htm>).

- **Rölyef (Kabartma) Baskı:** Rakam yazı ve bazı desenlerde, dokunulduğunda hissedilebilen özel rölyef (kabartma) baskı öncelikle kontrol edilmelidir. Sahte banknotlarda rölyef (kabartma) baskı yoktur.
- **Optik Emniyet Unsuru:** Banknotun sağ üst köşesinde, değişik açılardan bakıldığında farklı renk efektleri veren, özel mürekkeple basılmış bir motiftir. Sahte banknotlarda bu motif normal mürekkeple basıldığından sabit renkli bir görünüm verir.
- **Filigran:** Banknotun sol tarafında filigran boşluğunda bulunan banknot üzerindeki Atatürk portresinin daha küçük boyutlu filigranı bulunmaktadır. Banknot ışığa tutulduğunda görülebilen filigran, sahte banknotların çoğunda bulunmakta, bazı sahtelerde ise dış yüzden baskı yapılmak suretiyle taklit edilmeye çalışılmaktadır.
- **Emniyet Teli:** Banknotun sol yarısında dikey olarak 5mm. aralıklarla dizilmiş, üzerinde "TCMB" harfleri yer alan 4 mm. uzunluktaki gümüş renkte metalik çizgilerden oluşan ve ışığa tutularak bakıldığında düz bir hat şeklinde görülen, gözle de kontrol edilebilen özel bir emniyet unsurudur. Sahte banknotlarda sadece gümüş renkteki baskı yoluyla taklit edilmeye çalışılmıştır.
- **Bütünleşik Görüntü:** Filigranın sağ tarafında, banknot ışığa tutulduğunda arka yüzdeki meşalenin alt ucuyla bütünleşik görüntü oluşturan beşgen motif sahte banknotlarda mevcut değildir.
- **Gizli Görüntü:** Yatay vaziyette göz hizasında ışığa doğru tutulduğunda görülebilen; 100.000, 250.000, 500.000 ve 1.000.000 TL'lik banknotların ön yüz alt bandında banknotun küpür rakamı ile 5.000.0000 TL'lik banknotun Türkiye Haritası ay-yıldız ve 10.000.000 TL'lik banknotun ön yüz sol alt köşedeki motif içindeki 'TC' harflerinin gizli görüntüsü sadece hakiki banknotta mevcuttur.
- **Mikro Yazı:** Banknotun hâkim renginde basılmış, dalgalı bir görüntü veren alt alta basılmış mikro yazılar ancak büyüteç vasıtasıyla gerçek banknotlarda görülebilir.

- **Renkli Kılcal Lifler:** Banknot kâğıdına imalat sırasında yükletilmiş, ultraviyole (mor ötesi) ışığa duyarlı kırmızı ve mavi kılcal lifler, özel ışınli banknot kontrol cihazı altında ancak gerçek banknotlarda görülebilir.
- **Özel Işığa Duyarlı Seri Ve Sıra Numaraları:** Özel ışınli banknot kontrol cihazı altında fosforlu bir parlaklıkla ışık yansıması meydana getirir, sahte banknotlarda normal mürekkep kullanıldığından bu özellik yoktur.
- **Banknot Kâğıdı:** Orijinal banknot kâğıdı özel olarak tamamen pamuk elyafından imal edilmektedir. Sahte banknotlar piyasanın kullandığı normal kâğıtlarla üretildiğinden, sallandığında orijinal banknotun çıkardığı özel sesi vermemektedir.

2.1.4. Sahte Paranın Piyasaya Sürülme Yolları

Kayıtlı ekonomilerde sahte para alınması, genelde mal ve hizmet satışı veya alacağın tahsiline ilişkin işlemlere bağılı olarak ortaya çıkar (Öktem, 1999: 106). Sahte paranın piyasaya genellikle aşağıdaki yöntemlerle sürüldüğü görülmektedir ((<http://w\vw.iem.gov.tr/kriniinal/bilgi/para.htm>) :

- Büfe, bakkal ve marketlerden alınan küçük değerli mallar karşılığında yüksek değerdeki sahte banknot kupürleri verilerek para üstünün gerçek para olarak alınması,
- Araçlara alınan akaryakıt karşılığında benzin istasyonlarına verilmesi,
- Sinema ve tiyatro gişelerine verilmesi,
- Milli piyango bayilerine verilmesi,
- Canlı hayvan ticareti yapan kişilere ve seyyar satıcılara verilmesi,
- Taksi sürücülerine verilmesi,
- Genel kadınlara verilmesi,
- Gazino ve eğlence yerlerine bahşiş ve hesap ödemesi olarak verilmesi,
- Toplu ödemelerde para destelerinin arasına az sayıda sahte para konulması.

2.2. İşletmelerde Sahte Para İle Karşılaşılması Durumunda Ortaya Çıkan Sorunlar

İşletmeler sahte para ile karşılaştıklarında ne yapacaklar? Bunun vergi ve muhasebe açısından önemli bir sorun doğuracağı ortadadır. Üretilecek ilk çözümler muhasebedeki 'özün önceliği kavramı" çerçevesinde ol-malıdır. Muhasebenin temel kavramlarından "özün önceliği kavramı, işlemlerin muhasebeye yansıtılmasında ve onlara ilişkin değerlendirmelerin yapılmasında biçimlerinden çok özlerinin esas alınması gerektiğini İfade eder' (Türkmen, 2003: 13). Muhasebede özün biçime önceliği esas olduğuna göre; sahte paranın gerçek para gibi muhasebe kayıtlarına alınması her şeyden önce bu ilkeye aykırıdır. Eğer bu durum fark edilmeden yapılmışsa fark edildiği anda gerçeği yansıtacak şekilde gerekli düzeltmelerin yapılması da yine bu ilke gereğidir. "İşletmeler sahte para ile karşılaştıklarında ne yapacaklar?" sorusuna verilen cevaplar sahte paranın fark edildiği ana göre değişir. Bu bakımdan bir ayırım yapıldığında; (Türkmen, 2003: 13).

- Sahte para işletmeye dışardan geldiği anda fark edilebilir,
- Sahte para işletmenin kasasına girdikten sonra fark edilebilir,
- Sahte para işletmenin kasasından Çıktıktan sonra fark edilebilir.

Sahte paranın fark edilme anma göre yukarıda görülen bu üç ayrı duruma ilişkin ne gibi muhasebe sorunları yaşanabileceği ve bu sorunların nasıl aşılabileceği aşağıda tartışılmıştır.

2.2.1. Kasaya Girmeden Önce Fark Edilmesi

Bilindiği gibi, işletmelerin tahsil ettikleri nakit paralar öncelikle yazar kasa, çelik kasa gibi yerlerde muhafaza altına alınırken muhasebe kayıtlarında da 100 Kasa Hesabı'nın borcuna kaydedilir. Ancak bir paranın alındığı anda yani kasaya girmeden Önce sahte olduğunun fark edilmesi, muhasebe açısından herhangi bir sorun doğurmaz. Çünkü ne kasaya bir giriş ne de kasa hesabına henüz bir kayıt yapılmıştır. Bu durumda muhasebe açısından yapılacak bir şey yoktur. Yapılması

gereken; yukarıdaki bölümlerde de ifade edildiği gibi sahte parayı kesinlikle geri iade etmemek ve derhal kolluk kuvvetlerine (polis, jandarma) haber vermektir. Eğer işletmenin tahsil etmek üzereyken fark ettiği sahte para; bir mal, mamul veya hizmet satışı nedeniyle gerçekleştiriliyorsa fatura, fiş, irsaliye, tahsil makbuzu düzenlenip düzenlenmediğine bakılması gerekir. Eğer henüz bir belge düzenlenmemişse yine sorun çıkmayacaktır. Düzenlenmişse iptal edilmesi gerekecektir. Fakat mal veya hizmetin bu nokta itibarıyla daha önceden teslim edilmiş olması işletme için bir zarar kaynağı olacaktır (Türkmen, 2003: 15).

2.2.2. Kasaya Girdikten Sonra Fark Edilmesi

Sahte para işletmenin kasasına her türlü önleme rağmen herhangi bir şekilde girmiş ve muhasebe kayıtları yapıldıktan sonra bu olay saptanmışsa muhasebe kayıtlarında gerekli düzeltme işlemlerinin yapılması kaçınılmazdır. Sahte para fiilen işletmenin kasasına girmiş olduğu halde henüz kasa tahsil fişi düzenlenmemişse veya yevmiye defterine kaydedilmemişse bu durumda yine kayıtlar açısından bir sorun yaşanmayacaktır. Çünkü burada henüz herhangi bir kayıt işlemi yapılmadığı için düzeltilmesi gereken bir kayıt da yoktur. Ama burada da bu durumun kayıtlara nasıl geçirileceği noktasında yaşanacaktır. Çünkü sahte de olsa para tahsil edilmiştir ve buna karşın ya bir varlık kalemi eksilmiştir (örneğin, alacak tahsili) ya kaynaklarda bir artış olmuştur (örneğin, Ödünç para alma) ya da bir gelir elde edilmiştir (örneğin, mal satışı). Bunun nedeni ve sorumlusu belki de hiçbir zaman bulunamayacaktır. Bu olayda kaydı yapılacak mali olayın bir ayağı gerçektir. Örneğin 100 milyon TL'lik mal satılmış ve %20 KDV ile beraber tutarı nakden (6 tane sahte 20.000.000 TL) tahsil edilmiş olsun. Satılan malın maliyeti de 70 milyon TL olsun. Sahte para fark edilmeden kayıtlara geçmiş olsaydı yevmiye defterinde aşağıdaki gibi görünecekti (MSUGT, 2014: 1):

100 KASA	120.000.000	
600 YURT İÇİ SATIŞLAR		100.000.000
391 HES. KDV		20.000.000
621 STMM	70.000.000	
153 TİCARİ MALLAR		70.000.000

Burada gerçek olan satışlardır. Fakat para sahtedir. Eğer bu kayıt yapılmadan önce paranın sahte olduğu ortaya çıksaydı nasıl kaydedilecekti? Şayet hiç kayıt yapılmaz ise faturası, irsaliyesi vs. kesildiği halde kayıtlara geçirilmeyen bir satış işlemi olarak kalacaktı ki bu maliye açısından önemli sorunlara yol açabilecektir. Faturanın iptali yoluna gidilse fiilen mal teslimi yapıldığı için çözüm tam olmayacaktır. Kaldı ki muhasebe dışı envanter aşamasında mallar eksik çıkacaktır. Malların fiziki miktarlarındaki bu eksiklik, değerlendirme gününde muhasebe dışı ve içi envanterlerin birbirini tutmamasına neden olacaktır. O halde nasıl kaydedilecektir? Daha açık bir ifadeyle “100 Kasa Hesabı” yerine hangi hesap borçlu çalıştırılacaktır? Burada birkaç alternatif üzerinde durulabilir:

- Bilmeyerek normal satış kaydı,
- Bile bile normal satış kaydı,
- Doğrudan “197 Sayım Ve Tesellüm Noksanları” hesabına yazmak,
- Doğrudan “135 Personelden Alacaklar” hesabına yazmak,
- Doğrudan “689 Diğer Olağan Dışı Gider Ve Zararlar”.

Birinci durumda gerçek zannıyla alınan sahte para peşin satış kaydı yapılarak gerçekmiş gibi kasa hesabına sokulmuş olacaktır. Yukarıdaki görüntünün aynısı ortaya çıkacaktır. Kimse tarafından far-kına varılmadığı sürece bu kayıtlarda böyle kalmaya devam edecektir. Fark edildiğinde ise nasıl bir düzeltme kaydı yapılmalıdır? Her şeyden önce 100 Kasa Hesabı sahte para tutarı kadar alacalandırılmalıdır. Yapılan bu düzeltme ile fiili durum arasındaki eşleşme sağlanmış olacaktır. Ancak borçlandırılacak hesap hangisi olmalıdır? Aşağıdaki örneklerde anlatılacağı üzere bu hesabın 197 Sayım Tesellüm Noksanları Hesabı, 135 Personelden Alacaklar Hesabı

veya 689 Diğer Olağandışı Gider Ve Zararlar Hesabı ilk akla gelen hesaplar olabilir. İkinci durumda sahte para olduğu bilindiği halde fatura ve diğer belgeler nedeniyle normal peşin satış kaydı yapılarak sahte para gerçekmiş gibi kasa hesabına alınmış olacaktır. Burada da 1, durumda verilen görüntünün aynısı ortaya çıkacaktır. Fakat bu kayıtlar "özün önceliği" ilkesine aykırıdır. Üçüncü durumda ise sahte para olduğu gerekçesiyle bu doğrudan sayım ve tesellüm noksanı hesabına yazılmaktadır. O zaman kayıtlar yevmiye defterinde şöyle gözükcektir (MSUGT, 2014: 7):

197 SAYIM VE TESELL. NOK.HS. 600 YURT İÇİ SATIŞLAR 391 HES. KDV	120.000.000	
		100.000.000
		20.000.000
621 STMM 153 TİCARİ MALLAR	70.000.000	70.000.000

Kayıtlardan da görüleceği gibi sahte para 100 Kasa Hesabı'na alınmadı. Doğrudan noksan olarak yazıldı. "197 Sayım Ve Tesellüm Noksanları" hesabı için tebliğde de (MSUGT, 2014: 1-14) "sayımlar sonucunda tespit edilen kasa, stok ve maddi duran varlıklar noksanlarıyla, tesellüm sırasında ortaya çıkan noksanların geçici olarak kayıt ve izleneceği hesaptır" (Gündüz, 2002: 2) denmektedir. Açıklamasından da anlaşılacağı üzere bu hesap geçici bir hesaptır. Nedeni anlaşılana kadar sözü edilen noksanlar bu hesapta bekletilmekte ve sonra duruma bağlı olarak kapatılmaktadır. Burada paranın sahte olduğu fiilen tespit edilmiş ve 197 Sayım Ve Tesellüm Noksanları Hesabı'na alınmış olduğuna göre geçici olan bu hesapta bu tutar ne kadar bekleyebilecektir? Gerçekte nedeni belli olan bir noksanlığı bu hesaba kaydetmenin doğruluğu da tartışılabilir. Burada olayın nedeni belli fakat sorumlusu belli değildir. Sorumlu-sunun bulunamadığı durumlarda bu hesap, 689 Diğer Olağandışı Gider Ve Zararlar Hesabı'yla fakat kanunen kabul edilmeyen gider olarak kapatılacaktır. Zira bu hesaptaki tutarın, Gelir Vergisi Kanunu'nun 88'inci maddesinin son fıkrasında yer alan "sermayede vukua gelen eksilmeler zarar

addolunmaz.” Hükmüne göre dönem kazancının tespitinde gider olarak dikkate alınması mümkün görünmemektedir. Eğer işletme gerçek zannıyla sahte parayı tahsil eden kasa sorumlusundan ihmali nedeniyle bu tutarı tahsil edebilecekse ki bu (Özellikle bankacılık ve finans alanında) bir çok işletmede olağan uygulamadır (Türkmen, 2003: 13), o zaman bu olay “135 Personelden Alacaklar Hesabı'na” borç kaydedilerek kapatılabilir. Nitekim veznedar, kasiyer vb. personele ilişkin "kasa tazminatı" uygulaması kasanın eksik, noksan çıkması gibi durumlar için geliştirilmiş bir uygulamadır.

...		
135 PERS. ALACAKLAR HS. 197 SAYIM VE TESELLÜM NOKSANLARI ...	120.000.000	120.000.000

Fakat sahte çıkan paralar kasa sorumlusunun ödeyemeyeceği kadar yüksek olması durumunda ne yapılacaktır? Dördüncü durumda göre doğrudan 135'in borcuna da yazılabilir. Bu hesap personele maaş veya ücret mahsup yoluyla tahsil edilemediği takdirde bu alacak için şüpheli veya değersiz alacak kaydı yapılmalıdır.

...		
135 PERS.ALACAKLAR HS. 600 YURT İÇİ SATIŞLAR 391 HES. KDV ...	120.000.000	100.000.000 20.000.000
621 STMM 153 TİCARİ MALLAR ...	70.000.000	70.000.000

Ancak bunun tahsil edilme olasılığı yoksa şüpheli alacak olarak kaydedip karşılık ayrılmasının ve gelecek dönemlere devredilmesinin anlamı yoktur. Şüpheli alacak işlemlerinde aranan "kanaat verici belge" sahte paranın bizzat kendisidir hatta daha fazlasıdır. Zaten sahte para ilgili makamlara bildirileceği için burada zarar kesinlik kazanacaktır. Dolayısıyla bunu doğrudan gider ve zarar yazmak mümkündür. Bu anlayışla bakıldığında beşinci duruma göre şöyle bir kayıt yapılacaktır(MSUGT, 2014: 10):

689 DİĞER OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR	120.000.000	
600 YURT İÇİ SATIŞLAR		100.000.000
391 HES. KDV		20.000.000
621 STMM	70.000.000	
153 TİCARİ MALLAR		70.000.000

Her ne yazılırsa yazılsın sonuçta işletme olmaktadır. Kandırılmış ve dolandırılmış olmaktadır. İşletmenin bile bile sahte para karşılığında satış yapmayacağı varsayımına göre elde edemeyeceği kesinleşen bir sahte gelir üzerinden KDV ve diğer vergileri ödemesi ne adaletle ne de hukukla bağdaşmaktadır. Eğer imkanı bulursa zaten sorumluyu bulur malını kurtarır ve kayıtlarını ters kayıtla iptal ederek durumunu düzeltirdi veya alıcı işletme tanıdık veya ticari itibarı olan bir işletme olsaydı bunu bilerek yapmayacağına göre fatura bilgilerine dayanarak müşteriye ulaşılır ve bu durum düzeltilebilirdi. Dolayısıyla burada sahte para ile gelen kötü niyetli müşterinin vereceği her türlü kimlik bilgileri de muhtemelen sahte olacak ve o anda yakalanmaz ise daha sonra kendisine ulaşılması ve zararın tazmini de mümkün olmayacaktır.

2.2.3. Kasadan Çıktıktan Sonra Fark edilmesi

Yukarıda anlatılan olay tersine çevrildiğinde yani işletme kendisine gelen sahte paranın farkına varmadan kasasına ve kayıtlarına sokup sonra peşin mal alımı vb. mali olaylar nedeniyle satıcıya ödemede bulunurken bu durum fark edilirse ne olacak? İşletme, sahte parayı kendisi basmadığı veya tedarik etmediği varsayımına göre yine burada mağdur olan taraf pozisyonuna düşebilecektir. Çünkü sahte para işletme içinde şimdiye kadar fark edilememiş ise muhtemelen işletmeden bir gün çıkıp başkalarının canını yakacaktır. Burada yine iki farklı durum ortaya çıkabilir:

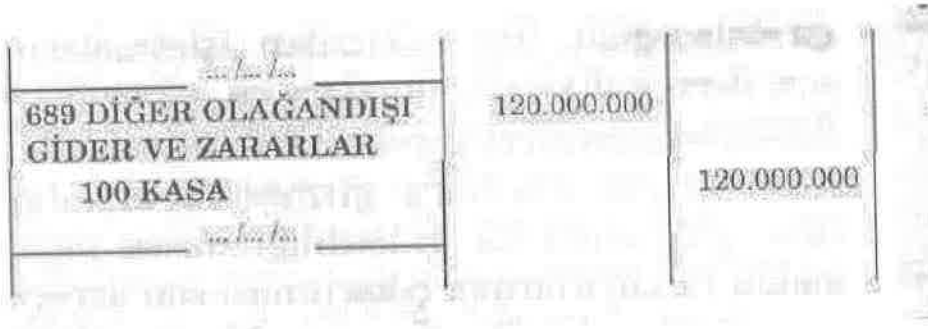
- Sahte paranın ödeme (tediye) anında fark edilmesi,
- Sahte paranın ödendikten sonra karşı tarafın itirazıyla ortaya çıkması.

Sahte paranın ödeme yapılamaya çalışıldığı anda fark edilmesi durumunda kayıtlardan çıkartılıp çıkartılmadığına bakılmalıdır. Asıl sorun işletmenin bu sahte parayı ödemek üzere kayıtlarından çıkartmış olması durumunda ortaya çıkacaktır. İşletmenin bunu satıcıya zarar yazmak üzere kabul ettirmesi gibi bir şansı olmadığına göre bu sahte para işletmenin elinde kalacak ve geri başa dönüp tekrar kayıtlarına sokmak zorunda kalacaktır. Aynı örnek peşin mal alış işlemine uygulandığında bir tarafta sahte para farkına varılmadan kayıtlardan çıkarılırken diğer tarafta gerçek olan mal alış işlemi kayıtlara girmiş olacak yevmiye defterinde şöyle gözükecekti:

153 TİCARİ MALLAR	100.000.000	
191 İND. KDV	20.000.000	
100 KASA		120.000.000

Eğer kimse fark etmeden zaman geçmeye devam ediyorsa bu olay böyle kapanıp gidecektir. Çünkü satıcının belli bir zamandan sonra artık tespit etse bile sahte paranın kimden, nerden geldiğini bilme imkanı kalmayacaktır. Alıcı işletmenin de durduk yerde “acaba falancaya verdiğim banknotlar sahte miydi ?” diye düşünmesi normalde olacak bir şey değildir. Yukarıdaki kayıt yapıldıktan sonra sahte para ödemesi fark edilirse (tamamının sahte olduğu kabul edildiğinde) aynı tutar kadar tekrar bir ödeme yapılacaktır. Burada yapılan ödeminin türüne göre kayıt

farklılaşabilecektir. Ödeme bu sefer gerçek parayla ödeme yapıldığı varsayıldığında şu şekilde bir kayıt yapılmak kaydıyla karşı tarafın mağduriyeti önlenmiş olacaktır.

Karşı taraf ise eğer karşılık ayırdı ise 654 Konusu Kalmayan Karşılıklar Hesabı ile ortadan kaldıracaktır. Her ne şekilde olursa olsun ve daha önce hangi hesaplara kaydedilirse kaydedilsin sonuçta sahte paranın dönem sonuna kadar kaydedilip izleneceği asıl hesap "689 Diğer Olağandışı Gider Ve Zararlar" hesabı olduğundan ve bu hesap dönem sonunda "690 Dönem Kar Zararı" hesabına aktarılarak kapatıldığından mali kar için olmasa bile ticari karın belirlenmesinde gider olarak hesaba katılmış olacaktır. Sonuçta sahte para nedeni ile uğranılan zarar gerçek bir zarardır. Varlıklardaki bu azalış böylece dönemin mali tablolarına yansıtılmış olur. Öte yandan sahte paranın mali karın tespitinde "kanunen kabul edilmeyen gider" olarak değerlendirilmesi bir başka sorunu doğuracaktır.

2.3. Sahte Paranın Gider Yazılmasının Yasal ve Mantıksal Boyutu

Sahte paranın gider yazılıp yazılmayacağı konusunda vergi mevzuatında doğrudan bir düzenlemeye yoktur. Ancak bu konuya emsal teşkil edebilecek dolaylı hükümlerden bazıları aşağıda kısaca ifade edilmeye çalışılmıştır. Gelir Vergisi Kanunu'nun (GVK) 88'inci maddesinin son fıkrasında yer alan "sermayede vukua gelen eksilmeler zarar addolunmaz." hükmüne göre sahte para nedeniyle ortaya çıkan zararın işletmenin dönem kazancının tespitinde gider olarak yazılması mümkün görünmemektedir. Diğer yandan GVK'nın 40.maddesi ile KVK'nın 14.maddesi kazancın tespitinde gider kabul edilen ve edilmeyen hususları sayarken konuyu "ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi" ilkesi ile ilişkilendirir. Buna

dayalı bir görüşe göre sahte paranın bu ilkeyle ilişkilendirilmesine olanak olmadığından gider olarak kabul edilmesi mümkün değildir (Öktem, 1999: 106). Örneğin kasadan para çalınması, normal ticari faaliyet sonucu ortaya çıkan bir zarar olmadığı için, bu şekilde ortaya çıkan kasa noksanlıklarının kanunen kabul edilmeyen gider olarak değerlendirilmesi ve ticari kardan mali kara geçişte, ticari kara ilave edilmesi gerekir (Gündüz, 2002: 2). Hatta çalınan emtia, kanunen kabul edilmeyen gider olduğundan dolayı KDV kanununun 30/d maddesine istinaden ödenen katma değer vergisi dahi indirim konusu yapılamayacaktır. Yapılan araştırmalar sonucunda noksanlığın nedeni eğer tespit edilememişse Sayım ve Tesellüm Noksanları hesabındaki tutar emsal bedel üzerinden değerlendirilip hasılat kayıt edilmelidir. Gelir Vergi Kanunu'nun 68.maddenin son fıkrasında serbest meslek kazancının tespitiyle ilgili olarak indirilemeyecek giderlerden bahsedilirken serbest meslek paralar veya serbest meslek erbabının yanında çalışanlar tarafından çalınan paralar veya demirbaşların da buna dâhil olduğu belirtilmiştir. Anlaşılacağı üzere yasa çalınmayı kabul etmediği gibi sahte paranın da gider yazılmasına dolaylı olarak müsaade etmemektedir. Bu da yerinde bir uygulamadır. Çünkü bu müsaade verilecek olursa ciddi boyutlarda vergi kaybı doğabilecek, suiistimaller ortaya çıkabilecektir. Vergi idaresi olaya vergisel kaygılarla yaklaşmaktadır. Bu kaygının temelinde ise mükelleflerin kötü niyetli davranıp meseleyi suiistimal etme ihtimalleri yatmaktadır. Oysa hukukta iyi niyet esastır. Olmayan bir gelirin vergilendirilmesi vergi adaleti ile bağdaşmaz. Mallarını sattıktan sonra eline geçen paranın sahte olduğunu anlayan mükellef en azından satılan ticari malların maliyeti kadar zarar etmiştir. Satış ile satılan malın maliyeti arasında aslında olmayan bir fark meydana gelmiştir. Ayrıca ticari malın alımı sırasında KDV ödenmiştir. Satış esnasında ise tahsil edilmiş gibi kayda geçen KDV aslında yoktur. Fakat kanun bu zararı gider olarak kabul etmeyeceği anlaşıldığı için; alacaklandırılan KDV tutarı ile alım esnasında borçlandırılan KDV mahsup edildiğinde fark ortaya çıkacaktır ki bu satışı takip eden ay içinde ilgili vergi dairesine ödenecektir

<i>Gelir Tablosu</i>	
brüt satışlar	100.000.000 TL
satılan malın maliyeti	- 70.000.000 TL
BRÜT SATIŞ KAR/ZARARI	= 30.000.000 TL
D.O.Dışı Gider ve Zararlar	- 120.000.000 TL
DÖNEM KAR/ZARARI	- 90.000.000 TL

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere sahte para nedeniyle işletmenin uğradığı zarar 90.000.000 TL'dir. Bunun 70.000.000 TL'si satılan malın maliyeti, 20.000.000 TL'si KDV ödemesidir. Sahte paranın kanunen kabul edilmeyen gider yazılması durumunda işletme 120.000.000TL- 90.000.000TL=30.000.000TL'nin vergisini verme ödeme durumunda kalacaktır. Bu durumda mükellef dolandırıldığına mı yansın yoksa elde etmediği bir karın vergisini ödeyeceğine mi? Mantıklı olan elde edilemeyen gelirin, ele geçmeyen ve geçmeyecek olan bir paranın vergilendirilmesinde daha adil bir düzenleme yapılması gerektiğidir(MSUGT, 2014: 14).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 5237 SAYILI KANUN İLE 765 SAYILI KANUNDA YER ALAN HÜKÜMLERİN KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ

3.1. Kamusal değerler üzerinde sahtecilik (Kalpazanlık-Paralarda Sahtecilik)

Hukuk düzeninin, herhangi bir hukuksal olayı kanıtlama yeteneği tanıdığı şeylerle doğruluk ve gerçekliğine herkesçe güvenilmesini öngördüğü şekil ve alametler; belirti, iz, işaret, nişan, simgenin sahtecilikten korunmalarını görmek ve bilmek biçiminde oluşmuş genel, sürekli, toplumsal bir hak ve yarardır (www.ceza-bb.adalet.gov.tr). Diğer bir anlatımla kamunun güveni; özel veya kamu hukukunun kanıtlama gücü tanıdığı şey, şekil ve alametlere karşı olan genel güvendir. Toplumun inanma ve bireyin aldatılmama hakkı kamu güvenini oluşturur. Kamunun güvenine

karşı suçlar, geniş anlamda sahtecilik suçlarıdır. Bu suçların en dikkat çekenlerinden bir tanesi de parada sahteciliktir.

3.2. Sahte Para üretmek, yurda sokmak, nakletmek, muhafaza etmek

TCK m.197/1 eski kanun 316/1 in karşılığıdır. Bu maddede yasal olarak dolaşımda bulunan ulusal veya yabancı ülke parasını sahte olarak üretmek, nakletmek, muhafaza etmek veya dolaşıma sürmek (tedavüle koymak) düzenlenmiştir (www.ceza-bb.adalet.gov.tr). Üretmek sözcüğü, taklit ve tağyiri kapsar. Her iki madde de “para”nın ulusal veya yabancı ülke parası olması arasında fark yoktur. Ancak, “parada sahtecilik” diğer deyişle “kalpazanlık” suçunun işlenebilmesi için ulusal paranın Ülkemizde ve yabancı paranın ülkesinde yasal olarak dolaşımda (tedavülde) bulunması gereklidir. Bu nedenle, tedavülden kaldırılmış ve örneğin antika özellik taşıyan paranın sahte olarak üretilmesi, ancak dolandırıcılık suçu bağlamında değerlendirilebilir. 5237 sayılı Kanunun 197/1. maddesi, madeni veya kâğıt para ayırımı yapmaksızın, bu iki para türünü de içermektedir (www.ceza-bb.adalet.gov.tr). (765 sayılı Kanunun 316/1. maddesi bakımından ise para, yalnızca madeni paradır. Kâğıt para, aynı Kanunun Kamu Güvenine Karşı Suçlar 331. maddesinde tanımlanan kamu değeri kâğıtları kapsamında yer almaktadır (www.ceza-bb.adalet.gov.tr). 5237 sayılı Kanunun 197/1. maddesiyle 765 sayılı Kanunun 316/1. maddesi gereğince paradaki sahteciliğin kandırıcılık yeteneğinin bulunması gerekir. Ancak; 765 sayılı Kanun “kandırıcılık yeteneği” ile “sürüm yeteneği”ni birbirinden farklı kavramlar olarak benimsediği halde, 5237 sayılı Kanun “Kandırıcılık yeteneği “ ile “sürüm yeteneği” ayırımına yer vermemiştir (www.ceza-bb.adalet.gov.tr). Bu nedenle sahteliğin kolaylıkla anlaşılır olması indirim sebebi değildir. (5237 sayılı Kanunda 765 sayılı Kanunun 321. maddesinin karşılığı bir hüküm yoktur.) Ancak sahte paradan söz edebilmek için, üretilen paranın sahteliğinin beş duyu organıyla anlaşılabilir olmaması gerekir. Başka bir deyişle, tecrübe sahibi olmayan ve parayı özel bir incelemeye tâbi tutmayan bir kimsenin bu parayı gerçek para olarak kabul etmesinin olanaklı bulunması gerekir. Gerçek para olmadığı ilk bakışta anlaşılabilen durumlarda, suçtan söz edilemez. Başka bir deyişle, para görüntüsü taşımakla birlikte aldaticılık özelliği olmayan kâğıt

veya maden parçası, bu suçun konusunu oluşturmaz. Bu hususu vurgulamak için uygulamamızda sahte paranın “sürüm yeteneği”nden söz edilmektedir. 5237 sayılı Kanununun 197/1. maddesinin 765 sayılı Kanununun 316/1. maddesinin bir ve ikinci bentlerindeki taklit, tağyir yerine 5237 sayılı Kanununun 197/1. maddesinde üretmek sözcüğü kullanılmıştır. 765 sayılı Kanununun 316/1. maddesinin üçüncü ve dördüncü bentlerindeki; sahte paraları ülkeye sokmak, saklamak, dolaşıma sürmek, almak eylemlerinin “taklit veya tağyir eden kişi veya aracısıyla anlaşarak” işlenmesi koşuluna, 5237 sayılı Kanunda yer verilmemiştir. Anılan Kanununun 197/1. maddesindeki suçun oluşması için, fıkra metninde sayılan seçimlik hareketlerden birisinin yapılması yeterlidir. Üreten kişi veya aracısıyla anlaşma durumunda sorun 5237 sayılı Kanununun “suça katılmayı” düzenleyen 37- 40. maddeleri ışığında çözümlenmeli ve üreten ile üretenin aracısı veya bunlarla anlaşanlar hakkında hâkim, aynı Kanununun 61. maddesindeki ölçütlere göre gerekçesini açıklayıp temel cezaları belirlemelidir. Maddede tanımlanan suçun gerçekleşebilmesi için genel kastın bulunması gerekli ve yeterlidir (www.ceza-bb.adalet.gov.tr).

3.3. Sahte Parayı Bilerek Kabul Etmek

Eski kanun m.318 karşılığı olan m.197/2 de sahte parayı sahte olduğunu bilerek kabul etmesi (alması) düzenlenmiştir. 765 sayılı Kanununun 318. maddesinin uygulanabilmesi için sanığın,

- Sahte parayı üretme suçuna katılmamış ve üreten veya aracısıyla anlaşmamış bulunması
- Sahte parayı dolaşıma koymak üzere ülkeye sokması, satın alması, kabul etmesi, saklaması veya herhangi bir biçimde dolaşıma sürmesi gerekir (www.ceza-bb.adalet.gov.tr).

5237 sayılı Kanununun 197/2. maddesinde bu koşullar yoktur. Sahte paranın üreten, aracıdan veya bunlar dışında bir kişiden alınması arasında fark gözetilmemiştir. Sahte parayı veren yönünden eylem dolaşıma sürmektir. Sahte parayı üretenin eylemine ortak olmak, üreten veya aracısıyla anlaşmak; (maddenin birinci fıkrasıyla ilgili açıklamada belirtildiği gibi) 5237 sayılı Kanununun 37-40.

maddelerine göre çözümlenmelidir. Sahte parayı, dolaşıma koymak için ülkeye sokmak, almak, kabul etmek, sürmek; 197.maddenin 1. fıkrasındaki suç oluşturur. 5237 sayılı Kanununun 197/2. maddesindeki suçun maddi ögesi; sahte parayı, bu durumunu bilerek kabul etmektir (www.ceza-bb.adalet.gov.tr). Manevi öge; Sahte parayı, sahte olduğunu bilerek alma, kabul etme bilinç ve iradesidir.

3.4. Sahteliğini Bilmeden Aldığı Parayı Sahteliği Sonradan Öğrendiği Halde Tedavüle Koymak

TCK m 197/2 de düzenlenen bu suç 765 sayılı TCK m.320 karşılığıdır. Her iki maddedeki suçların maddi ve manevi öğeleri aynıdır. Maddi öge: Sahte olduğu bilinmeden kabul edilen paranın (sonradan, bu niteliği öğrenildiği halde) bilerek dolaşıma konulmasıdır (<http://suchukuku.com>).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KAYIT DIŞI EKONOMİNİN NEDENLERİ, ETKİLERİ VE MÜCADELEYE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

4.1. Kayıt Dışı Ekonominin Nedenleri

Günümüzde dünyanın hiçbir ülkesinde sıfırlanamayan, ancak ülkemizde büyük boyutlara ulaşmış olan vergi kayıp ve kaçaklarının nedenleri arasında önemli görünenler şu şekilde sıralanabilir (Tosuner, 1995: 65):

- Mali ve ekonomik nedenler (enflasyon, gelir dağılımı, vergi adaleti)
- Hukuki nedenler (Yasaların basit ve açık olmaması, sık değişikliğe uğraması, vergi oranlarının yüksekliği, istisna ve muafiyetler, üniter yapıdaki bozulma, defter tutma hadleri)
- İdari nedenler (Vergi idaresinin organik yapısı, teknik yapı, personel yapısı ve denetim mekanizması)

- Sosyal nedenler (Vergi ahlakı, mükellef psikolojisi ve tarihsel nedenler)
- Siyasal nedenler ve baskı gruplarından kaynaklanan nedenlerdir.

4.1.1. Ekonomik Nedenler

Milli Gelirin Adaletsiz Dağılımı: Gelişmekte olan ülkelerde oldukça adaletsiz bir gelir dağılımı söz konusudur. Bu durum gelir dağılımının ekonomi yönetimi tarafından kalkınmanın finansmanı aracı olarak kullanılması amacı ile olabileceği gibi ekonomi yönetimindeki istikrarsızlık nedeni ile de olabilir (İkiz, 2000: 19). Ekonomi politikası amaçlarından biri olan ekonomik büyümenin sağlanması için uygulanan ekonomi politikası araçları diğer bir ekonomi politikası amacı olan milli gelir dağılımını olumsuz etkileyebilir ve adaletsiz milli gelir dağılımı da düşük gelirlili bireylerin kayıt dışı faaliyetlerinin artmasına neden olur. Bir ülkenin gelir dağılımında adaletin azalması o ülkede kayıt dışı ekonomik faaliyetin hacmini arttırır. Gelir dağılımından düşük pay alan gruplar, ortalama geçim düzeyine erişmek amacı ile kayıt dışı sektörde çalışmaktadırlar. Bu genellikle ikincil bir iş olmakla birlikte, özellikle Latin Amerika ülkelerinde ve ne yazık ki son yıllarda ülkemizde de küçük yaşta çocukların istihdamı şeklinde de olmaktadır (İkiz, 2000: 20).

Enflasyon: Enflasyon kayıt dışı ekonomiye yol açan faktörlerin başında gelir. Enflasyonist ortamlarda, vergilenebilir gelirin tespitinde kullanılan oran ve tutarlar aşındıkları için, ödenecek vergi konusunda bir belirsizlik söz konusudur. Özellikle işletmelerin hazırlamış olduğu mali tablolar böyle dönemlerde gerçeği yansıtmaktan uzaklaşır. Mükellefler enflasyondan kaynaklanan kurmaca karların vergisini ödemek zorunda kalabilmektedirler. Bu da işletmelerin öz kaynaklarının erimesine yol açar. Yüksek enflasyon ve özkaynak yetersizliği işletmeleri yüksek faizlerle borçlanmaya itmekte ve bu da kayıt dışı finans sektörü olan tefeciliğin güçlenmesine, dolayısıyla fonların, karların ve pek çok yatırımın kayıt dışına çıkmasına neden olmaktadır (Günay, 2000: 19). Enflasyon gelir vergisi mükelleflerinin yükümlülüğünü iki açıdan etkiler, ilki vergilenebilecek gelir nominal olarak yükselir. Bunun sonucu gerçek

gelirde bir değişiklik olmadığı halde daha üst dilimlerden vergilenir. Bu olaya, dilim yanılması (gelir dilimi kayması) denir. İkinci olarak, bir kısım indirim ve istisnalar sabit kaldığından gerçek vergi tutarında artışa sebep olacaktır (Kulu, 2000: 38).

Devletin Düzenleyici İşlemleri: Kayıt dışı ekonomiyi yaratan bir diğer faktör de devletin ekonomide yaptığı düzenleyici işlemlerin maliyetidir. Nitekim devlet; üretim ilişkilerini, mal, para ve emek piyasalarındaki işleyişleri düzenleyici müdahalelerde bulunmaktadır. Üretimin bir takım lisanslara bağlanması, kurumlaşmada izlenecek prosedür, telif ve patent hakları ile ilgili düzenlemeler, ithalat kotaları, ihracatta ambargolar, fiyat kontrolleri, asgari ücret, ek çalışma ücretleri, çevresel müdahaleler vb. Diğer taraftan devletin birtakım faaliyetleri, söz konusu gerekçelerle suç sayıp yasaklamasının, bu tür faaliyetlerin gizli bir şekilde gerçekleştirilmesine ve bu suretle kayıt dışı ekonomiye sebep olduğu kabul edilmektedir. Silah kaçakçılığı, uyuşturucu ticareti, fahişelik, tefecilik, yasadışı kumar, çalınmış malların satımı, resmi dairelerde rüşvet alınması gibi faaliyetler yasadışı olarak kabul edilmiş ve yasaklanmışlardır. Bu tür faaliyetler aynı zamanda yasalarda düzenlenmiş çeşitli cezalarla da yaptırılmıştır. Söz konusu faaliyetlere girişmek isteyenler bunları gizli olarak yapmak zorundadır, faaliyetlerin yasadışılığı bu faaliyetlerden elde edilen gelirlerin de kayıt dışı gelir olmasına yol açmaktadır (Yılmaz, 2006: 112-113).

Ekonomik Yapı, Ekonomik Birimlerin Ölçek Büyüklükleri ve Gelir Dağılımı: Ekonomik işlemlerin kayıt edilmesi, ekonominin gelişmişlik düzeyi ile yakından ilgilidir. Üretim ve tüketimin aile içinde yapıldığı, pazar ekonomisine geçmemiş, para kullanımının sınırlı olduğu tarım ekonomilerinde, ekonomik işlemlerin kaydının tutulması gereklilik arz etmez. Kayıt sisteminin esas gelişimini sağlayan sanayileşmedir. Teknolojik yeniliklerle birlikte işin basit parçalara ayrılabilirdiği ölçüde ücretli emek kullanımı artar ve ekonomik birimlerin ölçekleri büyür (Yılmaz, 2006: 100). Bu büyümeyle birlikte ise üretimde kullanılan tüm girdilerin ve çıktılarının kaydedilmesi zorunlu hale gelir. Kayıt ve belge düzeninin gelişmesi ve yerleşmesiyle üretim faktörlerinin gelirden aldıkları payın tespiti ve gelirler üzerinden doğrudan vergi alınabilmesi olanaklı hale gelir. Günümüzün sanayileşmiş Batı Avrupa

ülkelerinde sektörlerin istihdamdaki paylarındaki değişme, tarım sektöründen sanayi sektörüne doğru olmuştur. Sanayi devrimiyle birlikte tarım sektöründen ayrılan işgücünün büyük bir kısmı sanayi sektöründe istihdam edilmiştir. Bu ülkelerde sanayileşmeyle birlikte ekonomik birimlerin ölçekleri büyümeye başlamış ve büyük ölçekli üretimin zorunlu kılması nedeniyle de kayıt ve belge düzeni ekonomik gelişmeye koşul olarak yerleşmiştir (Yılmaz, 2006: 101). Oysa sanayileşme sürecine daha geç giren az gelişmiş ülkelerde, hem istihdam hem de GSMH içinde tarımın payı büyüktür. Bu payın büyüklüğü, küçük işletmeciliğin yaygın olmasıyla birleştiğinde kayıt ve belge düzeninin yerleşmesini engelleyen bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Günümüzde tarım sektörünün istihdam ve GSMH'daki payı azalmakla birlikte küçük işletmelere dayalı yapısı değişmemiştir. Ekonomideki payı büyük olan hizmetler sektörü ise yapısı gereği küçük işletmelerin yaygın olduğu bir sektördür ve bu sektörde oluşan gelirin kayıt altına alınabilmesi oldukça güçtür. Çünkü lokanta, berber, doktor, eğlence yerleri vb. hizmetler en fazla birkaç saat sürmekte ve o anda saptanamadığı takdirde, belgeye bağlanması neredeyse olanaksız hale gelmektedir (Aydemir, 1995: 57). Ekonomide gelişmişlik düzeyine bağlı olarak, ekonomiye hakim olan sektörlerin de ağırlığı değişir. Gelişmiş ülkelerde imalat ve ticaret sektörü daha ağırlıkta iken, gelişmekte olan ülkelerde tarım, balıkçılık, el sanatları, el işlemeciliği, çiçekçilik inşaat ve hizmetler sektörü ağırlıktadır. Gelişmekte olan ülkelerde bu sektörlerin ağırlıkta olması, faaliyetlerin kayıt dışı gerçekleştirilmesi bakımından daha elverişli bir yapıyı sunar (Yılmaz, 2006: 102).

İşsizlik: Emegın kayıt dışı ekonomiye kaymasını belirleyen faktörler içinde belki de en önemlisi işsizlik faktörüdür. İşsizlik, emek sahiplerinin kayıt dışı çalışan işyerlerine kaymalarına sebep olabileceği gibi kendi kendilerini küçük çaplı işler kurmak yoluyla istihdam etmelerine de yol açabilir. Nitekim işsizlik oranının düşük olduğu ülkelerde kayıt dışı ekonominin nispeten düşük olması bu durumun bir kanıtı olarak görülebilir. Örneğin, İsviçre, Japonya, Norveç de işsizlik oranı düşüktür. Bu ülkelerde kayıt dışı ekonominin boyutu da düşük düzeydedir. İtalya, ABD, Kanada ve İrlanda'da önceki ülkelere göre işsizlik oranı daha yüksektir, buna paralel olarak kayıt dışı ekonominin hacmi de daha yüksektir. Emek piyasasında gerek işçileri gerekse işverenleri kayıt dışı istihdama yönelten çok sayıda faktör vardır. Bu

faktörlerin elverişliliği kayıt dışı ekonominin gelişmesini sağlar. İşçileri kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde bulunmaya iten sebepler arasında: işsizliğin yanı sıra, kayıtlı ekonomideki ücretlerin düşüklüğü, esnek çalışma saatlerinin varlığı, kendi işini yapma isteği... gibi faktörler sayılabilir. İşverenlerin kayıt dışı istihdamı tercih etmelerinin sebepleri arasında; vergi ve sosyal güvenlik primlerinin yükünden kurtulmak, işçi sendikalarının etkisini ortadan kaldırmak, ücret esnekliği sağlamak sayılabilir (Yılmaz, 2006: 103).

Üretimin Yöneldiği Piyasa: Tüm dünya da yaşanan küreselleşme eğilimleri, ulus ekonomilerindeki serbestleşme ve dışa açık büyümenin kabul edilmesini ve bu doğrultudaki uygulamaların gerçekleşmesini sağlamıştır. 1980'den sonra ulus ekonomilerinin dış piyasaya dönük üretim yapmaları kayıt dışı ekonominin gelişmesinde önemli bir etken olmuştur. Dış piyasalara dönük üretim için ürünün dış piyasalarda rekabet edebilir nitelikte olması gerekir. Hem fiyat hem de kalite bakımından rekabetin söz konusu olduğu bu durumda önemli olan maliyetlerin düşük olmasıdır. Kaliteli üretim için nitelikli hammadde (malzeme) kullanımı gerekli olduğundan dolayı düşürülebilecek maliyet unsuru emektir. Kayıt dışı istihdam, hem daha düşük ücret ödenebilmesi, hem de vergi ve sosyal güvenlik primi ile diğer yasal yükümlülüklerin getirdiği maddi yüklerden kurtulma imkânı bakımından işgücü maliyetlerinin düşürülebilmesini sağlar (Yılmaz, 2006: 102). Böylece, kayıt dışı ekonomide işgücü maliyeti kayıtlı ekonomiye göre daha düşük olur. Özellikle toplam üretim maliyeti içinde emek maliyetinin büyük paya sahip olduğu sektörlerin ihracata dönük üretim yapmaları durumunda, kayıt dışı faaliyette bulunmanın önemi büyüktür. Kısaca ihracata dönük üretim yapan sektörlerde kayıt dışı ekonomi fazladır.

4.1.2. Mali Nedenler

Kayıt dışı ekonomi ile ilgili en önemli nedenlerden biri vergilendirme ile ilgili sorunlardır. Bunlar:

Vergi Oranlarının Yüksekliği ve Vergiye Karşı Direnç: Vergi oranları ile kayıt dışı ekonomi arasında doğru yönlü bir ilişki vardır. Vergi oranlarının gelişmekte olan

ülkelerde, gelişmiş ülkelere nazaran yüksek olması kayıt dışı ekonominin boyutlarını genişletmiştir. Kayıt dışı ekonominin büyümesinde önemli bir role sahip olan yüksek vergi oranlarının düşürülmesinin, kayıt dışı ekonominin boyutunu önemli ölçüde düşürebileceğini ileri sürebiliriz (Kıldış, 2000: 2-3). Vergi sisteminin karmaşık oluşu, adil olmaması, vergi oranlarının yüksek olması, vergi idaresinin etkin çalışmaması, vergi mükelleflerini rahatsız etmekte, dolayısıyla mükellefleri kayıt dışına yönlendirmektedir. Ayrıca toplum nazarında, toplanan vergilerin usulsüz harcandığı yönünde genel bir kanaat oluşmuş ise, bu durumda da fertler vergi vermede daha isteksiz davranacaklardır (Karagül, 1997: 188). Vergi oranlarının ekonomik faaliyetlere olan etkisi teorik çapta birçok çalışmayla kanıtlanmıştır, ancak bunlar içerisinde en çok bilineni Arthur Laffer tarafından ortaya konulan ve arz yönlü iktisadın en önemli dayanağını oluşturan vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkidir. Bu analizde vergi oranlarının belli bir orandan sonra vergi gelirlerini düşüreceği belirtilir. Vergi oranları optimalin üzerine çıktığı zamanlarda vergi gelirleri azalmaya başlar, çünkü insanlar çalışmak yerine vergisiz para kazanma yollarını ararlar. Vergi oranları artmaya başladığında esasen ekonomik faaliyetlerde rakamlarla ifade edildiği şekilde azalma olmaz sadece yüksek vergi oranları sebebiyle kayıtlı ekonomiden kayıt dışılığa kayış söz konusu olur bu durumda da kayıtlı ekonominin boyutu küçülür. Hükümetler, yüksek vergi oranlarının etkisini hafifletmek için vergi muafiyet ve istisna uygulamasına giderler, bu durumda da vergi adaleti gittikçe bozular, istisnalardan yararlanamayanlar kendilerinin de daha az vergi verebileceklerini düşünerek vergi kaçakçılığı yoluna gidebilirler. Ayrıca, istisna ve muafiyet uygulamaları rekabet eşitsizliğine de sebep olmaktadır (Kıldış, 2000: 3). Kayıt dışı ekonominin diğer bir önemli nedeni de katma değer vergisi (KDV) oranlarının yüksekliğidir. Bu durumda fatura-fiş pazarlığı söz konusu olmakta ve belgesiz alışveriş artmaktadır. Bundan dolayı katma değer vergisi oranlarının düşürülmesi bu tür pazarlıkların azalmasını sağlar.

Vergilendirme Ortamının Belirsizliği: Vergi, devlet ile mükellef arasındaki karşılıklı alışverişin somutlaşmasıdır. Devlet kamu hizmetlerini karşılamak üzere cebren yani tek taraflı irade ile vatandaşların kazançlarının bir bölümünü almak durumundadır. Buna karşılık mükellefler her dönemde bu yükümlülüğe karşı koymuş

ve en aza indirmeye çalışmıştır. Öyle ki, vergi mükelleflerinin vergi ödemeye karşı takındığı tavır vergi adaleti, vergi ahlakı ve vergi psikolojisi gibi çeşitli araştırmalara konu olmuştur (Özsoylu, 1996: 63). Ülkede uygulanan vergi mevzuatı, ülkenin ekonomik, sosyal, mali ihtiyaçlarına cevap veremiyorsa, sade, kolay anlaşılır bir yapıda değilse, sürekli değiştirme ihtiyacı gösteriyorsa ve istikrarlı bir yapı arz etmiyorsa vergi kaçağı artar (Arıkan, 1994: 76). Bundan dolayı vergilendirmede basitlik ilkesi çok önemlidir ve vergilerin basit olması, hem vergi idaresinin hem de vergi mükelleflerinin işini kolaylaştırmaktadır.

Denetsel Sebepler: Vergi yükümlüleri vergi ödemelerini yaparken vergi denetimini de göz önünde tutacaklardır. Sık sık ve esaslı olarak yapılan incelemeler hiç şüphesiz caydırıcı bir unsur olacaktır. Vergi denetiminin yetersiz olduğunu bilen mükellef kayıt dışılığa yönelecektir. Vergi verirken mükellefler ya vergilerini tam olarak öderler ya da kayıt dışılığa yönelirler. Kayıt dışılığa yönelmede dikkat edilecek tek husus ne kadar riske girildiğidir. Riskin artması demek denetimin daha esaslı ve sık olmasıdır ki buda önemli bir caydırıcılık unsurudur (Başbuğ, 2000: 31). Etkin denetimin caydırıcı özelliği vardır. Önemli olan yasadışına çıkılmasını önlemek olduğundan son günlerde bu özellik ön plandadır. Yasadışına çıkma durumunda caydırıcı bir ceza verilmezse denetim etkinliğini kaybeder ve böylece yasalara uymayanlar ödüllendirilir yani kayıt dışı ekonomi büyür.

Muhasebe ve Müşavirlik Hizmetlerinin Yetersizliği: Devlet ile mükellef arasında iletişimi sağlama ve mükelleflerin verdikleri beyanların ve kayıtlarının yasalara uygunluğunu sağlama görevi muhasebeci ve müşavirlerindir. Mükellefle vergi idaresi arasında köprü vazifesi gören muhasebeci ve mali müşavirler vergi kaybının önlenmesinde çok önemli bir role sahiptirler. Vergi kaçakçılığının önlenmesinde; özellikle sahte fatura temininde, mal bedeli yüksek gösterilerek maliyet ve giderler şişirilmektedir. Dolayısıyla muhasebeci ve müşavirlik hizmeti yapanlar, bu hususta çok hassas davranmalı, davranmayanlar hakkında da ağır müeyyideler getirilmelidir (Kıldış, 2000: 4). Serbest muhasebeci, mali müşavir ve yeminli mali müşavir olma konusunda ehliyetsiz ve bilgisiz kişilerin bu mesleğe geçmeleri engellenmelidir.

Ayrıca yetki ve sorumlulukları açık bir şekilde belirlenmelidir. Aksi halde yetkisiz ve ehliyetsiz kişiler, menfaat karşılığında mükelleflere, asgari vergi verme ve vergi kaçırma yollarını gösterebilirler.

4.1.3. Siyasal Faktörler

Vergisel düzenlemelerin yapılmasından, uygulanmasına ve mükelleflerin denetlenmesine kadar kayıt dışı ekonominin doğumu ve gelişimi bakımından önem arz ettiği belirtilen tüm unsurlar siyasi karar alma mekanizmasının işleyişi ile şekillenmektedir. Vergi afları, istisna ve muafiyetlerin sayısı gibi daha önce bahsedilen tüm vergisel faktörlerin kayıt dışı ekonomiyi geliştirici hüviyete kavuşturulması veya tersi, siyasi iradeyi elinde tutanların kararınca belirlenmektedir. Sosyal sorunların dikkate alınarak ortadan kaldırııcı tedbirlerin uygulanması veya göz ardı edilmesi, hâkim siyasilerin benimsedikleri ekonomi politikaları ve bu doğrultudaki uygulamalarının ekonomik ve sosyal hayatta meydana getirdiği gelişmeler kayıt dışı ekonomi üzerinde etkilidir (Yılmaz, 2006: 113).

4.1.4. Sosyal Nedenler

Sosyal yapıdan gelen temel nedenlerin başında nüfus artışı, nüfusun coğrafi dağılımı, iç ve dış göçler, gecekondulaşma, düzensiz kentleşme, işsizlik, aile yapısı kayıtsızlığın en büyük nedenlerindedir. Bunlar kayıt dışı nüfus, kayıt dışı ikamet, kayıt dışı araç ve kayıt dışı işyerlerinin oluşumuna zemin hazırlar (Fidan, 2000: 17). Son 30-40 yılda kesintisiz olarak kırsal kesimden kentlere sürekli bir biçimde ortaya çıkan emsali görülmemiş göç hareketi günümüzde gelişen dünyanın en dikkat çekici özelliğidir. Düşük gelirli ülkelerde kentli nüfus 1965 yılında toplam nüfusun %17'sini oluştururken bu oran 1988'de %35'e ulaşmıştır. Orta gelir gruplu ülkelerde ise aynı oran %42'den %58'e yükselmiştir. Kentlerde nüfus artmış ancak kentsel modern faaliyetler biriken nüfusun ancak bir bölümüne istihdam olanağı sağlamıştır. Nitelik eksikliği ve işgücü fazlalığı nedeniyle modern sektör istihdamı dışında kalmış büyük bir "Emek Arzı Fazlalığı" oluşmuştur. Fazla işgücü, işsizlik sigortası yoluyla finanse edilmediği sürece, yaşamlarını sürdürececek bir geliri sağlamak açısından

kendi çalışma alanlarını kendileri yaratmak durumunda kalacaklardır. Böylece enformel sektör bu açıdan büyük bir “Emek Süngeri” rolü oynayarak modern istihdam dışında kalan emeğe iş olanağı sağlayacaktır (Ekin, 1995: 11). Diğer faktörlerle iç içe olarak, ağır yaşam koşulları, cezaların yetersizliği, toplumun kültür yapısı, moral ve ahlaki değerler ile eğitim düzeyi vb. sosyal faktörler kayıt dışılığın gelişmesini ve boyutlarını etkileyen unsurlardır. Kayıt dışı ekonominin en fazla büyüdüğü ülkeler, enflasyonun sürekli olduğu, haksız spekülasyon kazançlarının arttığı, gelirin adaletsiz dağıtıldığı, ekonominin denetim dışı kaldığı ülkelerdir. Yaşam koşullarının ağırlaşması; bireyi kayıt dışı yollardan durumunu iyileştirmeye itmektedir. Örneğin, “kaçak çalışmaya” yönelmektedir. Bu faaliyet; emeklilik sigortası olmaksızın çalışma, ikinci iş, evde mal veya hizmet üretme gibi şekiller alabilmektedir. Moral ve ahlaki değerlerin ve eğitimin kayıt dışılıkla ilgisi, bireylerin kayıt dışı faaliyette bulunmaya, özellikle yasadışı kayıt dışılığa olan tavırlarıyla ilgilidir. Yapılan düzenlemelerle bireylere yüklenen mali ve ekonomik külfetlerin, yasak ve sınırlamaların akılcı, adil ve etkin olduğunu veri kabul edersek, moral ve ahlaki değerler ile eğitim düzeyinin yüksek olduğu toplumlarda devlete olan itaat ve devlet faaliyetlerini takdir etme, destekleme ve katılma eğilimi daha yüksek olmaktadır (Çizgici, 2003: 13).

4.1.5. Psikolojik Faktörler

Psikolojik faktörler; mükelleflerin toplumsal çıkarı mı bireysel çıkarı mı ön planda tuttukları, mükelleflerin devlet harcamalarına bakış açısı, toplumsal baskı, devlete bağlılık ve vergi ahlakı, vergi bilincinin yeterince yerleşmemesi ve diğer kişilerin vergi kaçırma durumu ile ilgili algılayış olarak beş bölüme ayırmak mümkündür.

Mükelleflerin Toplumsal Çıkarı mı Bireysel Çıkarı mı Ön Planda Tuttukları: Mükelleflerin toplumsal çıkarı mı bireysel çıkarı mı ön planda tuttukları da gelirlerini gizlemelerinde etkilidir. Toplumsal çıkarı ön planda tutanların çok iyi vergi kaçırma olanaklarına sahip olsalar da vergi kaçırmadıkları ampirik olarak kanıtlanmıştır (Yılmaz, 2006: 96).

Mükelleflerin Devlet Harcamalarına Bakış Açısı: Dünyanın her yerinde, vergi ödeyenlerin en çok üzerinde durdukları konulardan birisi de toplanan vergilerin nerelere ve nasıl harcılandığıdır. Diğer tüm koşullar vergilendirme için en uygun ortamı hazırlasa bile, toplumda toplanan vergilerin kötü harcılandığına dair bir düşünce oluşmuşsa, vergiye karşı ciddi bir direncin oluşması da kaçınılmazdır. Bu nedenle devlet harcamalarının, vergi ödenmesi ve dolayısıyla da kayıt dışı ekonominin gelişimi üzerinde belirleyici ve doğrudan bir etkisi vardır (Aktürk, 2003: 72). Mükellefin devletin harcamalarından hoşnutsuzluğu değişik sebeplerden kaynaklanabilir (Yılmaz, 2006: 98);

- Mükellef, devletin vergi toplamak suretiyle ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğine inanıyor ve devletin küçültülmesini istiyor olabilir,
- Mükellef vergi olarak devlete ödediği değer, hizmet olarak elde ettiği değerden daha fazla olduğunu düşünüyor olabilir,
- Mükellef devletin sunduğu mal ve hizmetlerin kalitesinden memnun olmayabilir,
- Mükellef devletin gereksiz yere lüks harcamalar yaptığını, kaynakları etkin bir şekilde kullanmadığını ve israf ettiğini düşünüyor olabilir,
- Mükellef devletin harcama politikasını benimsemiyor olabilir,
- Mükellef, hükümetin ideolojik görüşlerini benimsemiyor olabilir.

Değişik sebeplere dayalı olarak ortaya çıkan mükellef hoşnutsuzluğu vergiye uyumun giderek azalmasına sebep olur.

Toplumsal Baskı: Bireyler için vergi kaçırınlar üzerinde toplumun baskısı önemlidir. Vergi kaçakçılığı kimi toplumlarda hoşgörü ile karşılanır ve dolayısıyla bu toplumlarda vergi kaçakçılığı yüksek düzeydedir. Çünkü kaçakçılığın maliyeti sadece yakalandığında ödenecek vergi cezası kadar olur. Kimi toplumlarda ise vergi kaçakçılığı affedilmez bir suç olarak görülür ve kaçakçılık yapanlar ağır bir

toplumsal baskı ile karşı karşıya kalıp toplumdan dışlanırlar. Bu baskı ise mükelleflerin vergiyi kaçırma eğilimini azaltıcı etki yapar (Yılmaz, 2006: 98).

Devlete Bağlılık ve Vergi Ahlakı, Vergi Bilincinin Yeterince Yerleşmemesi:

Vergi ahlakı, kanunen ödenmesi gereken vergi borcunun tam ve eksiksiz olarak zamanında ödenmesi olarak tanımlanabilir. Mükellefin, vergi mevzuatının öngördüğü mükellefiyete ilişkin sorumluluğunu eksiksiz ve zamanında yerine getirmesi, vergi ahlakına uygun bir davranış olarak kabul edilmektedir (Öncel, 1992: 70; Günay, 2000: 25). Devlete bağlılık ve vergi ahlakı, birbiri ile sıkı bir ilişki içerisindedir. Çünkü devlete bağlılık azaldığı zaman vergi ahlakı da azalma göstermektedir. “Devletin eli vatandaşın cebinde” anlayışı yaygınlaştığı ve bu anlayışa, kamu gelirlerinin israf ve suiistimali düşüncesi eklendiği takdirde, devlete bağlılık daha da azalacak ve sonuçta vergi kaçakçılığı suçları, buna bağlı olarak da kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin boyutları artış içerisine girebilecektir (Günay, 2000: 25). Mükellefin, devletin niçin vergi alması ve kendisinin neden vergi ödemesi gerektiği konusundaki bilgisi vergi bilincini yansıtır. Gelişmiş demokratik toplumlardaki çağdaş vergi bilinci, ekonomik bilgi temeline oturmaktadır. Buna göre, mükellef talep ettiği kamu hizmetlerinin ancak kendisinin ödeyeceği vergilerle üretilebileceğini bilmektedir. Günümüzde, mükelleflerin sahip olması gereken vergi bilinci bu şekilde ifade edilmektedir (Çelebi, 1997: 76). Dolayısıyla, vergi bilincinin yüksek olduğu toplumlarda, kayıt dışı ekonomik faaliyetler de önemsiz ölçüde kalabilecektir.

Diğer Kişilerin Vergi Kaçırma Durumu İle İlgili Algılayış: İspanya'da yapılan bir çalışma sonucuna göre; vergi kaçakçılığının yaygın olduğu grupta bulunan mükellefin kendisi de önemli ölçüde vergi kaçırma eğilimi içinde olmaktadır. Buna karşılık, diğer insanların vergi kaçakçılığı durumu ile ilgili bir fikre sahip olmayan veya vergi kaçırın bireylerle ilişki kurmayanların vergi kaçırma eğilimi düşük olacaktır (Yılmaz, 2006: 97).

4.2. Kayıt Dışı Ekonomi İle Mücadeleye Yönelik Çözüm Önerileri

Günümüzde kayıt dışı ekonomi gerçeği; gelişmekte olan ülkeler kadar, gelişmiş ülkelerinde en önemli ekonomik problemlerinden birisidir. Gelişmekte olan ülkeler açısından; kayıtlı ekonomiye destek sağlaması, sübvansiyon niteliği taşıması gibi gerekçelerle çoğu zaman hoş görülen kayıt dışı ekonomik faaliyetler, uzun dönemde geri dönülemez sorunlara yol açabilmektedir. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin olumlu etkilerinin yanı sıra getirdiği olumsuz etkiler nedeniyle birçok ülke bu olguyla savaşıma konusunda bazı tedbirler alma ihtiyacı duymuşlardır. Bu gereksinim sonucu kayıt dışı ekonomi ile mücadelede bazı engellerle karşılaşmak olasıdır. Örneğin; kayıt dışı ekonomik faaliyetlerle beslenen baskı grubu oluşturabilecek ekonomik birimlerin kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasına yönelik tepkileri olacaktır. Bu tür tepkileri bertaraf edebilmek için, kayıt dışı ekonomi ile mücadeleye başlamadan önce bu tür engellerin ortadan kaldırılması veya ikna edilmesi gerekmektedir (Özçelik ve Yaşar, 2006: 214). Kayıt dışı ekonomiyle etkin bir mücadele için, alınması gereken önlemlerin neler olduğu belirlenmeli ve uygulanmalıdır. Bu sebeple öncelikle mücadele politikasının ilke ve esasları belirlenmelidir. Bu doğrultuda kayıt dışı ekonominin minimum düzeye indirilmesi için oluşturulacak politikanın temel esasları şunlar olmalıdır (Maliye Hesap Uzmanları Vakfı, 2002: 113-115):

- Kayıt dışı ekonomiyle mücadelede hangi önlemlerin, ne zaman ve ne şekilde uygulamaya sokulacağını belirten bir plan olmalıdır. Bu plan ile ulaşılması hedeflenen kayıt dışı ekonomik faaliyetler belirlenmeli, bunlara yönelik önlemler oluşturulmalı ve uygulama öncelikleri belirlenmelidir.
- Kayıt dışı ekonomiyle mücadele kesinlikle devlet politikası olarak benimsenmeli ve bu mücadele uzun dönemli ve etkin olmalıdır. Böylece mücadelenin istikrarlı olacağı açıktır.
- Kayıt dışı ekonomi kısa vadede çözümlenebilecek bir sorun olmadığından, mücadele belirli bir vadeye yayılmalıdır. Özellikle bu konudaki yasal düzenlemelerin kısa vadede çözümlenmesi oldukça

zordur. Dolayısıyla kayıt dışı ekonominin kayda Bu doğrultuda kayıt dışı ekonominin minimum düzeye indirilmesi için oluşturulacak politikanın temel esasları şunlar olmalıdır (Maliye Hesap Uzmanları Vakfı, 2002: 113-115):

- ✓ Kayıt dışı ekonomiyle mücadelede hangi önlemlerin, ne zaman ve ne şekilde uygulamaya sokulacağını belirten bir plan olmalıdır. Bu plan ile ulaşılması hedeflenen kayıt dışı ekonomik faaliyetler belirlenmeli, bunlara yönelik önlemler oluşturulmalı ve uygulama öncelikleri belirlenmelidir.
- ✓ Kayıt dışı ekonomiyle mücadele kesinlikle devlet politikası olarak benimsenmeli ve bu mücadele uzun dönemli ve etkin olmalıdır. Böylece mücadelenin istikrarlı olacağı açıktır.
- ✓ Kayıt dışı ekonomi kısa vadede çözümlenebilecek bir sorun olmadığından, mücadele belirli bir vadeye yayılmalıdır. Özellikle bu konudaki yasal düzenlemelerin kısa vadede çözümlenmesi oldukça zordur. Dolayısıyla kayıt dışı ekonominin kayda alınması, kararlı bir şekilde uygulanması gereken ve yapısal olumsuzlukları gidermeye çalışan uzun vadeli bir politikayı gerektirmektedir.
- ✓ Etkin bir mücadele ortamı oluşturabilmek açısından toplumun tüm kesimlerinin desteği sağlanmalıdır.
- ✓ Kayıt dışı ekonomi olgusu bir ekonomi için asla sıfır düzeyine indirilemez. Bu nedenle ekonominin kendine özgü doğal kayıt dışı oranı belirlenmeli ve kayıtlı ekonomi içindeki kayıt dışı ekonomi boyutu bu oran düzeyinde tutulmalıdır.

Bu politika ilkeleri doğrultusunda kayıt dışı ekonomi ile mücadeleye yönelik çözüm önerileri aşağıda belirtilmektedir:

4.2.1. Siyasal Alanda Yapılması Gerekenler

Bir ülkede kayıt dışı ekonominin nedenlerine yönelik olarak uygulanacak politikalar konusunda karar alanlar siyasilerdir. Siyasilerin kayıt dışı ekonomi ile mücadele konusundaki kararlılığı belirleyici faktördür. Çünkü bu konuda istek ve kararlılık olmadıkça, bu istek ve kararlılık uzun vadede devam etmedikçe kayıt dışı ekonomi ile mücadele başarısız olur. Ayrıca halkın oyları ile siyasiler üzerinde kayıt dışı ekonominin kayda alınmasına yönelik oluşturacakları talep ve baskıda bu konuda belirleyicidir.

4.2.2. Mali ve Ekonomik Alanda Yapılması Gerekenler

Mali alanda alınması gereken önlemler beyan dışı ekonomiyi önlemeye yöneliktir. Böylece mükelleflerin vergiye uyumu artırılması hedeflenir. Ekonomik alanda yapılması gerekenler ise kayıt dışı ekonomiyi besleyen enflasyon, işsizlik, stagflasyon, gelir dağılımı gibi ekonomik faktörlerle ilgilidir. Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede mali ve ekonomik alanda yapılması gerekenleri kısaca aşağıdaki gibi özetleyebiliriz: (Maliye Hesap Uzmanları Vakfı, 2012: 115-116).

- Enflasyon muhasebesi uygulamasına geçilmelidir.
- Vergi oranları düşürülmelidir.
- Hayat standardı esasına son verilmelidir.
- Götürü vergilendirme usulü kaldırılmalıdır.
- Servet beyanı müessesesi benzeri bir uygulamaya başlanmalıdır.
- Ücretler üzerindeki vergi ve benzeri yüklerin azaltılması sağlanmalıdır.
- Belge alma cazip hale getirilmeli, KDV pazarlığına son verilmelidir.
- Kara para aklanmasını önlemek amacıyla yapılan çalışmalara hız verilmelidir.
- Vergi yasalarına uymamanın yaptırımları iyi tanımlanmalı ve uygulanmalıdır.

- Vergi idaresinin ve denetim birimlerinin bilgi toplayabilmesine zemin hazırlanmalı ve herkese bir vergi (vatandaşlık) numarası verilmesinin gerekleri yerine getirilmelidir.
- Bazı hukuki işlemlerin vergi mükellefiyeti şartına bağlanması sağlanmalıdır.
- Teşvik sistemi vergi kanunları dışında tutulmalıdır.
- Vergi aflarına son verilmeli ve vergi adaleti sağlanmalıdır.
- Kamu kurum ve kuruluşları arasında işbirliği yapılmalıdır.
- Devlet küçültülmeli, özelleştirmeye hız verilmelidir.
- Ülkenin önemli sosyo-ekonomik problemleri çözümlenmelidir.
- İşsizlikle mücadele konusuna ağırlık verilmelidir.
- KOBİ'lerin sorunları çözümlenmelidir.
- Kayıt dışı vergiler kaldırılmalıdır.
- Mükelleflerin devlet harcamalarına olan güveni arttırılmalıdır.
- Vergi tabanı yaygınlaştırılmalıdır.
- Bazı gelir türlerinin sürekli olarak vergi dışı kalması engellenmelidir.
- Çek ve senetler kayıt altına alınmalıdır.
- Özel hukuk mevzuatında yeni düzenlemeler yapılmalıdır.
- Muhasebecilik, mali müşavirlik ve yeminli mali müşavirlik mesleklerinin sorunlarına çözüm bulunmalıdır.
- Vergi yargısı konusunda ortaya çıkan sorunlar çözümlenmelidir.
- Çeşitli basın yayın araçları kullanılarak, vergi konusunda kamuoyunu etkileme ve olumlu bir vergi kliması oluşturulmalıdır. Vergilemenin mali amacı kavratılmalıdır.
- Vergi dairelerinin teknolojik açıdan geliştirilmesi, iş yükünün azaltılması ve çalışanların özlük haklarında iyileştirme yapılması sağlanmalıdır.
- Vergi dairesi personelinin eğitiminde vergi dairesi içindeki görev dağılımında değişiklikler yapılmalıdır.
- Beyanname ön inceleme birimi kurularak tarh, tahakkuk, tebliğ ve tahsil tarihleri birbirinden ayrılmalıdır.
- Mükellefler ziyaret edilmelidir.
- Denetime etkinlik kazandırılmalıdır.

- Genellik ilkesine uygun vergi uygulamaları yapılmalıdır.
- Vergi kaçırma olanakları azaltılmalıdır.
- Vergi mevzuatı sık sık değiştirilmemeli, vergi yasaları açık, sade ve anlaşılır olmalıdır.
- Sosyal politikalara ağırlık verilip yoksullukla mücadele edilmelidir.
- Devletin kurumları arasında sağlıklı eşgüdüm, bilgi akışı ve koordinasyon sağlanmalıdır.
- Kredi kartı kullanımını artırılmalıdır.

4.2.3. Hukuki Alanda Yapılması Gerekenler

Kayıt dışı ekonomiyle mücadele öncelikle mevzuat problemi olarak ele alınmalıdır. Kayıt dışı ekonomiyi doğuran ve/veya besleyen hukuki ve kanuni boşluklar öncelikli olarak giderilmelidir. Kanuni düzenleme çerçevesinde kayıt dışı ekonomik faaliyetler kesin bir biçimde tanımlanmalı ve uygulanacak cezai müeyyideler belirlenmelidir (Özçelik ve Yaşar, 2006: 231). Yasal düzenlemeler çalışma hayatındaki gelişmelere uygun yapılmalıdır. İkinci işler veya ek işler, ilgili yasa değişiklikleri ile yasal olarak tanınmalıdır ki fiilen gerçekleşen faaliyetler beyan edilip vergisi ödenebilsin. Devlet memurlarının çalışması, emekli ya da burs alan öğrencilerin çalışması kabul edilebilir hale geldiğinde söz konusu faaliyetlerden doğan gelirler de kayıt altına alınabilir (Yılmaz, 2006: 222).

4.2.4. Sosyal Alanda Yapılması Gerekenler

Kayıt dışı ekonomi ile mücadele konusunda, enformel ekonominin gelişmesini önlemek için köyden kente göç azaltılmalıdır. Ayrıca işsizlik ve enformel istihdam, nüfus artış hızının düşürülmesiyle engellenebilir. Bunların dışında, toplumun eğitim durumu, toplumsal yaşayışa hâkim gelenekler, yoksulluk ve rüşvetin toplumdaki yeri de kayıt dışı ekonominin gelişmesinde etkili unsurlardır.

4.3. Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması İçin Alınan Tedbirler

Kayıt dışı istihdam ve kayıt dışı ekonomiyi önlemeye yönelik alınan tedbirlerin ancak uzun dönemde sonuç vermesi mümkündür. Kayıt dışı istihdam tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de var olan ve önlenmeye çalışılan bir sorundur. Kararlı ekonomi politikalarıyla kayıt dışı istihdamla mücadele edilirse önlenebilir bir sorundur. Fakat ekonomik krizlerde kayıt dışı istihdamın önüne geçilmesi zordur. Mevcut olan işsizlerin üzerine kriz ortamıyla birlikte yenileri eklendiği takdirde hepsine birden istihdam yaratılması zordur. Bu nedenle kriz dönemlerinde kayıt dışı istihdamın önüne geçmek oldukça güçtür. Sosyal güvenlik reformunun gerekçelerinden biri olan kayıt dışı istihdamın, kısa dönemde alınacak idari tedbirlerle çözülemeyeceği, işsizlik oranının azaltılması basta olmak üzere istikrarlı bir makroekonomik ortamın yaratılması ile ancak uzun dönemde önemli mesafeler alınacağı belirtilmiştir (www.basbakanlik.gov.tr 2005). Kayıt dışı çalışmanın önlenmesi için yapılan bu reformun kapsamında yapılan çalışmaların kısa dönemde sorunları bir ölçüde azaltabileceği belirtilmiştir. Beklenti, yaptırım gücü yüksek yasal düzenlemelerle, kurumsal yapının denetim gücünün artırılması, belirli çalışma grupları için kolay ve alternatif ödeme olanaklarının uygulamaya konması ve kurumsal yapıdaki birleşmenin getireceği denetim etkinliği artışı ile merkezi veri tabanının oluşturulmasına bağlı çapraz kontrollerin kayıtdışılığı azaltacağı yönündedir(www.basbakanlik.gov.tr 2005). Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede başarı kazanılması ve kayıtdışılığın azaltılması için kayıt dışı ekonomi ile mücadelenin devlet politikası olarak belirlenmesi bu konuda sürekli bir çalışma grubunun oluşturulması, stratejik eylem planının hazırlanması, kurumlar arası işbirliği ve eşgüdüm sağlanması ve etkin bir izleme ve değerlendirme sisteminin oluşturulması gerekmektedir (www.muhassebe.net 2009).

Denetimin Etkinleştirilmesi: Kayıt dışı istihdam ile mücadelede yaptırımın artırılması önem taşımaktadır. Yaptırımın uygulanabilmesi için ise bu alandaki denetimin etkin yapılması gerekmektedir. Sosyal Güvenlik Kurumunun 2007 yılı faaliyet raporunda yer alan, sınırlı sayıda yapılabilen denetimle ilgili sonuçlar, kayıt dışı ile ilgili önemli sonuçları ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, Sosyal Güvenlik

Kurumunun kayıt dışı istihdamla ilgili daha etkin çalışması için kurumsal kapasitesinin artırılması sağlanmalıdır (Uslu, 2009: 11). Sosyal güvenlik sistemi ile ilgili yeni düzenlemelerin, kayıt dışı çalışanların kayıt altına alınmasını sağlayacak yeterlilikte olması sağlanmalıdır. Bunun sonucu olarak haksız rekabet ortadan kalkacak ve sosyal devletin gerekleri yerine gelmiş olacaktır. Belirli bir olaydan çok tüm sistemin denetlenmesine yönelik mekanizmanın geliştirilmesi kayıt dışı istihdamla mücadele de önemli bir adım olacaktır. Bunun için başta sigorta müfettişleri olmak üzere tüm denetim elemanlarının işyeri ve sigortalılar ile ilgili verilere ulaşmasını sağlayacak ve tek işyeri ve tek vatandaşlık numarasıyla takibin yapılabileceği veri tabanları oluşturulmalı ve var olan farklı kamu kurumlarındaki veri tabanları birleştirilmelidir (Savaşan, 2004: 58). Sosyal güvenlik sisteminde yer alan yeşil kart, isteğe bağlı sigortalılık ve işsizlik sigortasının suiistimal edilerek kullanılması kayıt dışı istihdamın boyutlarını artırıcı etki yapmıştır. Bu nedenle bu uygulamalar tekrar gözden geçirilerek aksayan yönleri dikkate alınmalı sonra uygulamaya konulmalıdır. Böylece kişilerin kayıt dışı çalışarak işsizlik aylığından yararlanması, olum ve emekli aylığı alanların kayıt dışı çalışması, isteğe bağlı sigortalılığın haksız yere kullanılması ve suiistimal edilmesinin önlenmesi gerekmektedir. Kamu kurum ve kuruluşları arasındaki eşgüdümün sağlanması kayıt dışı istihdamından kaynaklanan vergi kayıp ve kazançlarının azaltılmasında bir tedbir olarak önemlidir. Böylelikle sosyal güvenlik kurumları verileriyle diğer kayıt dışı ile ilgili birimlerin verileri karşılaştırılarak çapraz denetime tabi tutulabilecektir.

Kişilerin Bilgi ve Bilinçlendirilmesi: Kayıt dışı kalmanın kişilere hangi sonuçlar doğurduğu, devlet ve kişiler arasında ne gibi adaletsizliğe yol açtığı, hak ve yükümlülükler açısından nelerin kaybedildiği anlatılmalıdır. Sosyal güvenlik hak ve yükümlülükleri açısından kayıtdışılığın önemi ve doğurduğu sonuçların kişilere seminerler düzenleyerek, toplantılar yapılarak anlatılmalıdır. Bilgilendirme ve bilinçlendirme kampanyalarının özellikle kayıt dışı istihdamın yoğun olduğu bölge ve sektörlerde yapılmalıdır. Kişilerin bilgi ve bilinçlendirilmesi ile ilgili kayıt içi çalıştıran işyerlerinin teşviki özendirilmelidir. İşyerlerinin çalıştırdıkları işçilere karşı hak ve yükümlülüklerini yerine getirdiğine dair “Sosyal Sorumluluk Standardı Belgesi” teşvik edilmelidir. Halkın üretilen ürünün standartlara uygun olduğunu

belirten (TSE) işareti gibi, işyerinde sosyal sorumluluğun yerine getirildiğini belirten (SSS)işaretinin kullanılması ve toplumda bu ürünlerin kullanılması yönünde bilinçlendirilmelidir (www.csgb.gov.tr 2009). Ayrıca toplumda kayıt içi faaliyetlerin faydaları ile ilgili kişiler bilgilendirilirken, Kayıtlı çalışma durumunda sağlayacakları faydalar belge broşürler dağıtılarak anlatılmalıdır. Okullarda çocuklar bu konuda eğitilmelidir. Temelden yapılan eğitim toplumun tüm kesimine bir şekilde ulaştığı zaman istenilen sonucun alınması daha kolay olacaktır.

Yoksulluk ve İşsizlikle Mücadele: Kayıt dışı istihdamın nedenleri arasında yer alan işsizlik ve buna bağlı olarak gelişen yoksulluk önleğinde kayıt dışı istihdamın azalacağı bir gerçektir. Türkiye İstatistik Kurumunun 2007 yılında yaptığı anketlere göre Türkiye fertlerinin yaklaşık % 0,54'u sadece gıda harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır (www.tuik.gov.tr 2009). 2006 yılında yoksul fert oranı %17,41 iken 2007 yılında %18,5'e yükselmiştir. Kırsal kesimde yaşayanlarda 2006 yılında %31,98 olan yoksulluk oranı,2007 yılında %32,8'e yükselmiştir.Kentsel yerlerde yoksulluk oranı %9,31'den %10,61'e yükselmiştir (www.tuik.gov.tr 2009). Yoksullukla mücadelede sosyal güvenlik programlarının artırılması ve gerçekten ihtiyacı olan kişilerin araştırılması gerekir. Tabii bundan daha önemli olan kişilere uygun iş ortamları sağlanarak durumlarının iyileştirilmesi sağlanabilir. Bunun için öncelikle kayıt dışı çalışan kesimin eğitim düzeyinin düşük olmasından hareketle, bu kesimin eğitiminin sağlanması kayıtdışılığı azaltacaktır.

Sosyal Güvenlik Reformu: Sosyal Güvenlik Reformu 20.05.2007 tarih ve 26173 sayılı resmi gazetede yayınlanan 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ile 16.06.2007 tarih 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile gerçekleşmiştir (www.tuhs.org.tr 2009). Sosyal Güvenlik Reformu kapsamında hazırlanan Sosyal Yardımlar ve Primsiz Ödemeler Kanun tasarısında ise çalışmalar devam etmektedir. Uzunca bir süredir hazırlıkları sürdürülen sosyal güvenlik reformunun temel amacı adil, kolay erişilebilir, yoksulluğa karşı daha etkin koruma sağlayan, mali açıdan sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemine ulaşabilmektir. Sosyal Güvenlik reformu ile nüfusun tümüne, hakkaniyete uygun, eşit ve kaliteli sağlık hizmeti sunumunun finanse edildiği genel sağlık sigortasının ve sağlık

dışındaki kısa ve uzun vadeli sigorta kollarının yer aldığı tek bir emeklilik sigortası rejiminin kurulması; halen dağınık bir halde yürütülen primsiz ödemeler ve sosyal yardımlar sisteminin toplulaştırılarak nesnel yararlanma ölçütlerine dayalı, tüm muhtaç kesimlerin erişebileceği bir sistemin oluşturulması ve son olarak yukarıda anılan uç temel işleve ilişkin hizmetlerin çağdaş, etkin ve kişilerin günlük hayatlarını kolaylaştıracak şekilde sunulmasına olanak sağlayacak yeni bir kurumsal yapının kurulması amaçlanmaktadır (Demirci, 2009). Sosyal güvenlik reformunun gerekçelerinden biri olarak belirtilen kayıt dışı istihdamın, kısa dönemde alınacak idari tedbirlerle çözülemeyeceği, işsizlik oranının azaltılması basta olmak üzere istikrarlı bir makro ekonomik ortamın yaratılmasıyla ancak uzun dönemde önemli mesafeler alınacağı belirtilmiştir. Kayıt dışı çalışmanın önlenmesine yönelik düzenlemeler esas olarak 5510 sayılı Kanunda yer almış, 5502 sayılı kanunda ise Kurumun denetim yetkisini genişleten ve etkinliğini artırmaya yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz (Alper, 2009: 23): Kendi adına bağımsız çalışan sigortalının, sigortalılık ilişkilerinin başlangıcını bildirmesi yükümlülüğünün, basta vergi daireleri olmak üzere ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına verilmesi, ayrıca sigortalı ve işyeri bildiriminde e-sigorta uygulamasının hayata geçirilmesi, vatandaşlık numarasının aynı zamanda sosyal güvenlik sicil numarası olarak kabul edilmesi dolayısıyla çapraz kontrollerinin kolaylaşmasıdır. Başka bir uygulamada 10 kişiden fazla işçi çalıştıran işyerlerinin ücret, prim ve ikramiye gibi ödemelerini bankalar aracılığıyla yapılmasının zorunlu hale getirilmesidir. 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kanununun 17.maddesinde Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı kurulmuştur. Rehberlik ve Teftiş Kurumu Başkanlığı, Kurum Başkanı adına kanunun bu maddesinde sayılan görevini müfettişler vasıtasıyla yerine getirmektedir. Sosyal Güvenlik Reformuyla yaklaşık sayısı 550 olan Sosyal Güvenlik Kurumu müfettişleri bu konudaki denetime etkin kılınmıştır. (Süngü, 2009: 127) Gene aynı kanunun 31.maddesinde Sosyal Güvenlik il müdürlükleri bünyesinde sosyal güvenlik kontrol memurları çalıştırılmasına karar verilmiştir. Kontrol memurları, sigortalıların ve sigortalı olması gerekenlerin kuruma bildirilip bildirilmediğini tespit etmekle görevlendirilmiştir (Süngü, 2009: 128). Rehberlik ve Teftiş Başkanı Mustafa Apaydın'a göre, kurumlar arası işbirliği, kayıt dışı istihdamı azaltmasında denetimden daha etkilidir. Çok farklı nedenleri olan

toplumsal sorunun sadece müfettişlerle çözülmesi zordur. Kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı istihdamın önlenmesine yönelik stratejiler öncelikle bu durum ortaya çıkmamasını sağlamalıdır. Doğal olarak her kurumun başına bir müfettiş ve kontrol memuru, her vatandaşın başına bir polis koymakla kayıtdışılığın önüne geçilmesi beklenemez ki bu mümkün de değildir.

Kayıt dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı (2008–2010): Kayıt dışı ekonomiyle mücadele için Gelir İdaresi Başkanlığının sorumluluğunda, “Kayıt dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı 2008-2010” hazırlanmıştır. Söz konusu plan, 2009/3 sayılı Başbakanlık genelgesi olarak 5.2.2009 tarih ve 27132 sayılı resmi gazetede yayınlanmıştır (Demir vd., 2009: 10-12). Ekonomide rekabet gücünün artırılması ve kamu finansmanının sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ancak kayıtdışılığın azaltılması ile mümkün olduğu vurgulanan genelgede “Güçlü bir toplumsal ve siyasi iradeyle tüm kesimlerin katıldığı kapsamlı bir mücadele stratejisi oluşturulması, kayıt dışı ekonominin zararlarına ilişkin olarak toplumun bilinçlendirilmesi, kayıt altına girmenin teşvik edilmesi, kuruluşlar arası veri paylaşımının güçlenmesi” (www.rega.basbakanlik.gov.tr, 2009) amaçlanmıştır. Sorumlu kurulusun Gelir İdaresi Başkanlığı olarak belirlendiği söz konusu tedbirde; işbirliği yapılan kurumlar, Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Hazine Müsteşarlığı, Gümrük Müsteşarlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Tutun, Tutun Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’dur.

Çocuk İşçiliğini Kaldırmaya Yönelik Projeler: Kayıt dışı istihdamın bir boyutunu oluşturan çalışan çocuklar önemli bir sorundur. Türkiye koy toplumundan sanayi toplumuna geçerken köyden kente göçü yaşamıştır. Bir yandan da nüfus artış hızının yüksek olması, bütçeden eğitime yeterince pay ayıramaması çocukların istihdam edilmesine neden olmuştur. Son yıllarda bunun önüne geçmek için çalışmalar sürdürülmektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü, Çalışan Çocuklar Bolumu, AB fonlarından, Uluslararası Kuruluşların kaynaklarından yararlanarak ve çeşitli ülkelerle işbirliği içerisinde çocuk işçiliğini önlemeye yönelik

olarak projeler üretilmiştir (www.csgb.gov.tr 2009). Projeler ile çocukların kötü koşullarda çalışmasının önlenmesi, eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin sunulması ve ailelere mesleki eğitim verilerek iş bulma veya kendi işlerini kurma imkanlarının sağlanması hedeflenmiştir. Çocuk işçiliğini önlemeye yönelik olarak uygulamaya konulan bir diğer projede “Tarladan Okula Projesi” (2004-2008)’dir (www.csgb.gov.tr 2009).

Kayıt dışı İstihdamı Önleme Projesi (KADİM 2006): Proje Türkiye’de kayıt dışı istihdama ve yabancı kaçak istihdamına neden olan faktörlerin ortadan kaldırılarak kayıtlı istihdama geçişe katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Proje denetimin etkin caydırıcı olarak uygulanması, bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri, mevzuat ve değişikliklerin yapılmasını ve bürokratik engellerin kaldırılması başlıkları altında dört ana faaliyetten oluşmaktadır. Bu faaliyetler ile kayıt dışı çalışanların kayıt altına alınmasını ve yabancı kaçak işçiliğin en az seviyeye indirilmesi hedeflenmektedir (www.rega.basbakanlik.gov.tr 2009).

Kayıtlı İstihdamın Teşviki: Kayıt dışı istihdamı önlemeye yönelik çalışmaların bir başka boyutu da kayıtlı olmanın teşvik edilmesidir. Bu yönde Sosyal Güvenlik Kurumunun kayıt dışı ile mücadelede “Kayıtlı İstihdamın Teşviki Operasyonu” yönünde çalışmaları başlamıştır (Güzel, 2009: 36). Bu program ile yerel bazda kayıtlı istihdamı teşvik etmek için etkili yollar bulmaya ve uygulamaya yönelik faaliyetlerle kayıtlı istihdamın artırılmasını ve kayıt dışı istihdamın azaltılmasını teşvik etmek amacıyla kayıt altına alma sürecini kolaylaştırmak amaçlanmaktadır. Bu nedenle tüm işyerleri, sektörler, işçilere yönelik doğrudan ve dolaylı faaliyetlerin yürütülmesi sağlanacaktır (Kara, 2009).

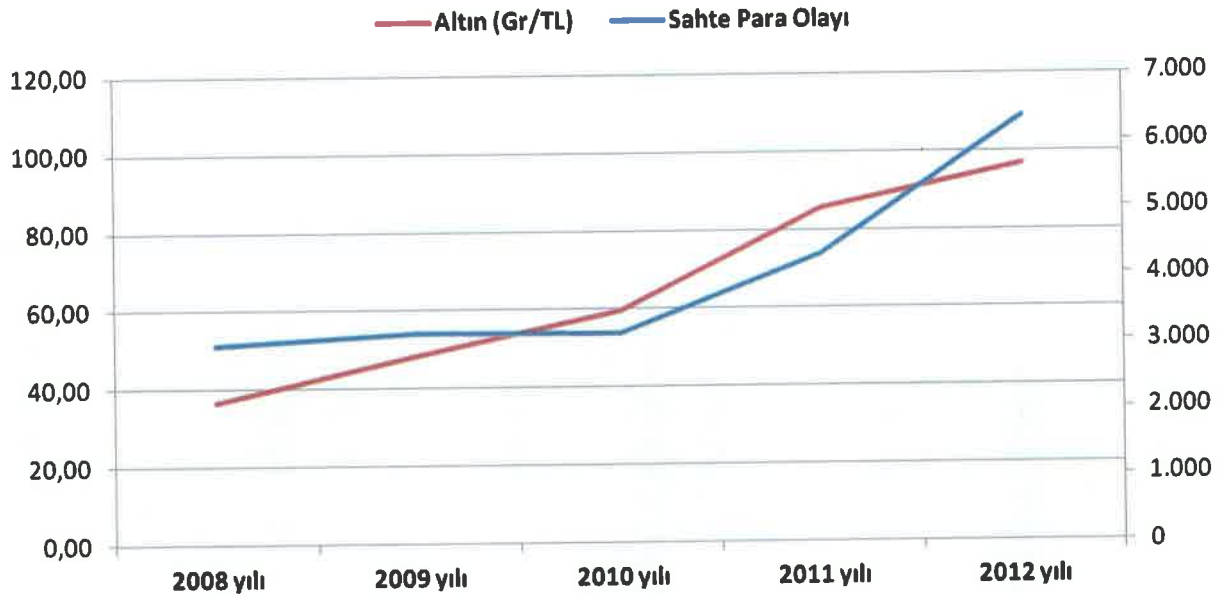
ANALİZ UYGULAMASI

Tablo: Sahte Para Olayı Sayısı ile Altın Fiyatları İlişkisi (Korelasyon Testi)

Yıllar	Sahte Para Olayı	Altın (Gr/TL)
2008 yılı	2.981	36,50
2009 yılı	3.157	48,58
2010 yılı	3.131	59,49
2011 yılı	4.299	85,65
2012 yılı	6.353	96,75

	Sahte Para Olayı Sayısı
Altın (Gr / TL)	r ,894*
	p ,041

Sahte para olayı sayısı ile Altın fiyatları arasında pozitif yönlü çok güçlü ilişki bulunmaktadır ($p < 0,05$). 2008 yılı 2012 yılları arasında sahte para olayı artarken Altın fiyatları da artış göstermiştir.

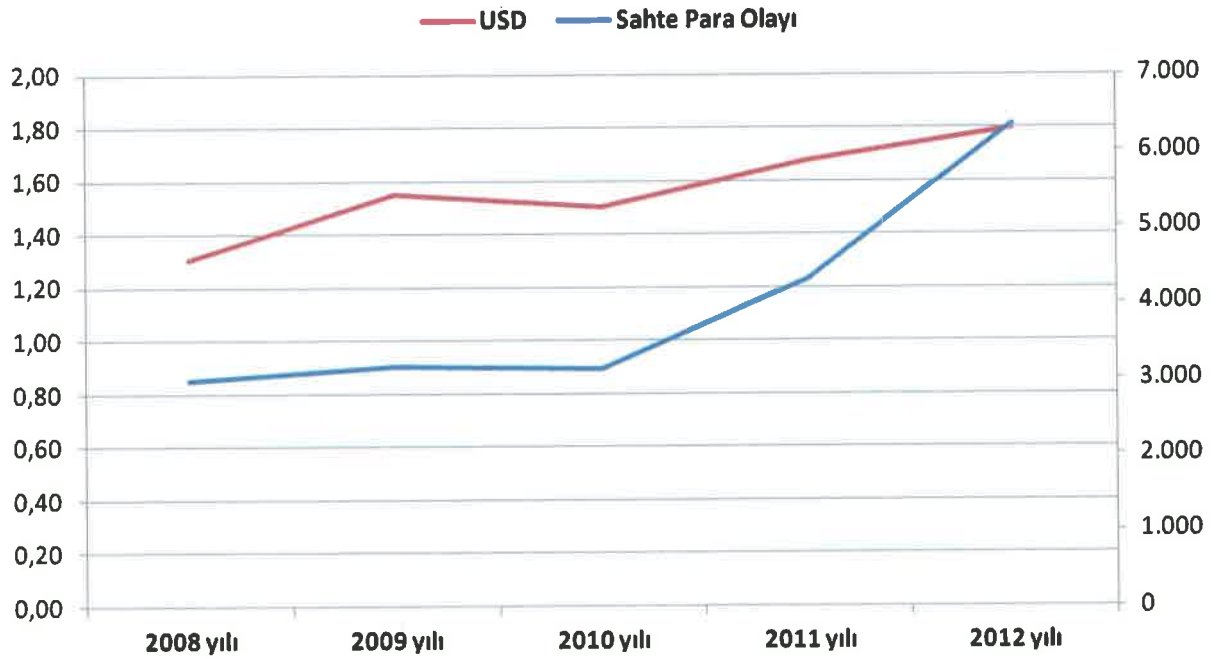

Tablo: Sahte Para Olayı Sayısı ile USD Kuru İlişkisi (Korelasyon Testi)

Yıllar	Sahte Para Olayı	USD
2008 yılı	2.981	1,31
2009 yılı	3.157	1,55
2010 yılı	3.131	1,51
2011 yılı	4.299	1,68
2012 yılı	6.353	1,80

	Sahte Para Olayı Sayısı	
USD	<i>r</i>	,858
	<i>p</i>	,063

Sahte para olayı sayısı ile USD kurları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

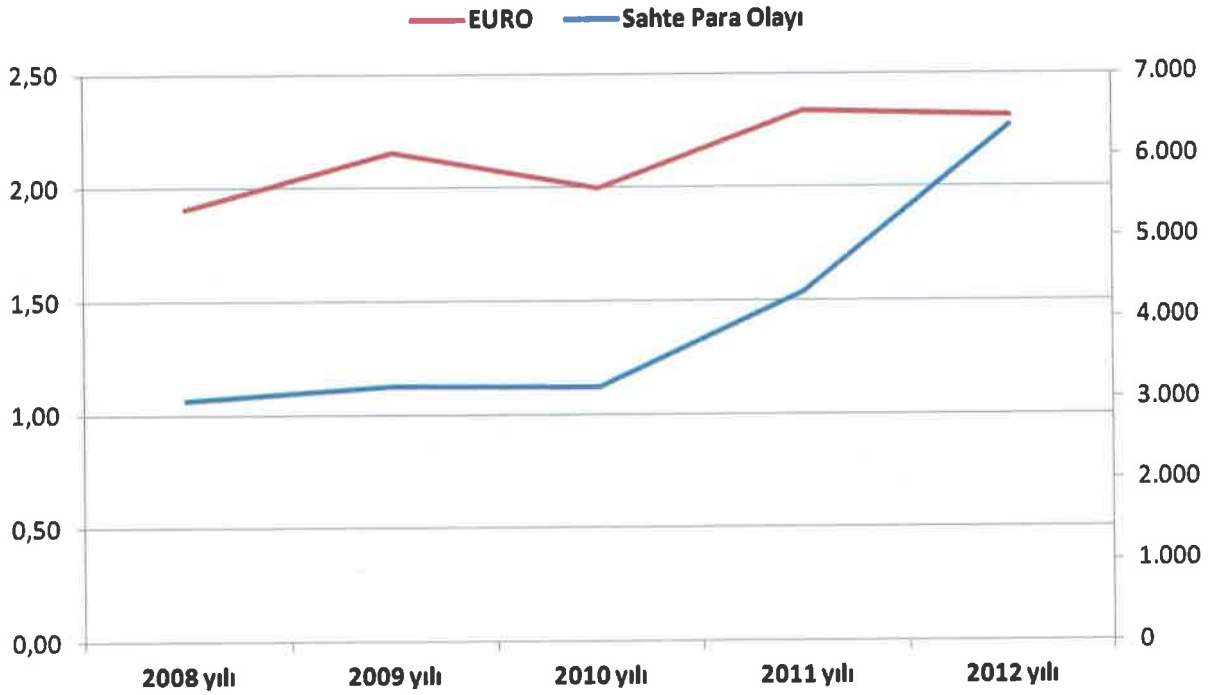

Tablo: Sahte Para Olayı Sayısı ile EURO Kuru İlişkisi (Korelasyon Testi)

Yıllar	Sahte Para Olayı	EURO
2008 yılı	2.981	1,91
2009 yılı	3.157	2,16
2010 yılı	3.131	2,00
2011 yılı	4.299	2,34
2012 yılı	6.353	2,32

	Sahte Para Olayı Sayısı	
EURO	<i>r</i>	,754
	<i>p</i>	,141

Sahte para olayı sayısı ile EURO kurları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

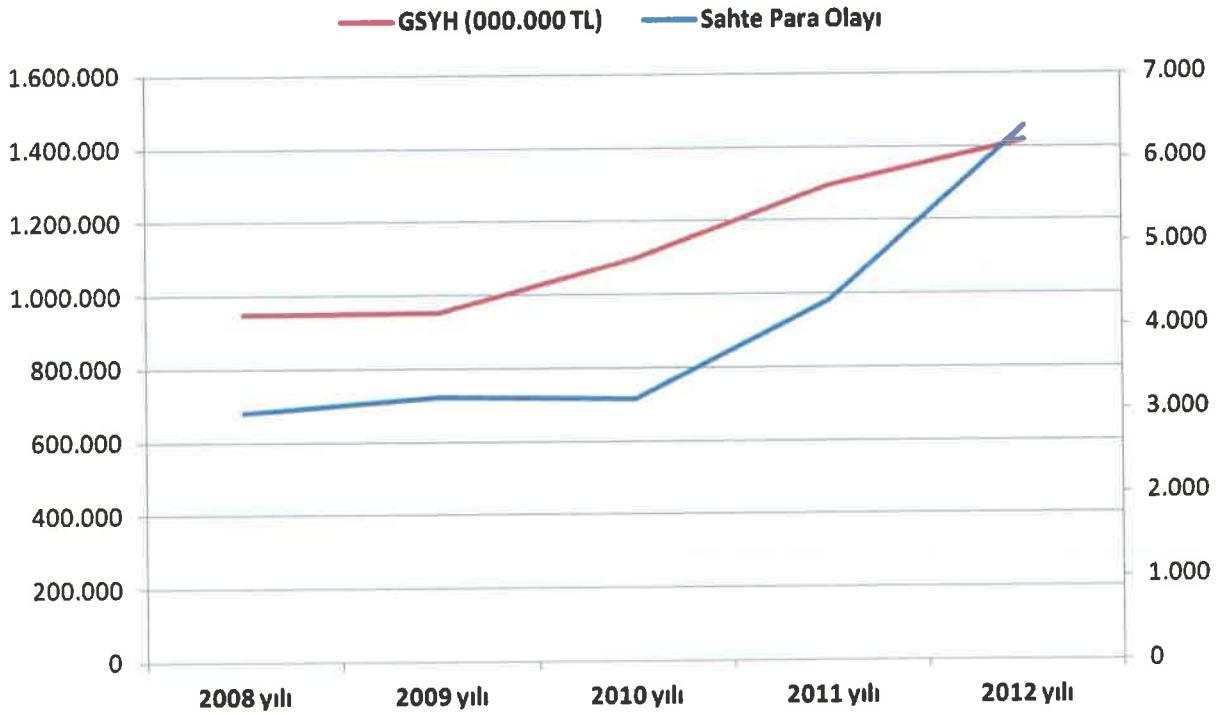

Tablo: Sahte Para Olayı Sayısı ile Gayri Safi Yurt İçi Hasıla İlişkisi (Korelasyon Testi)

Yıllar	Sahte Para Olayı	GSYH (000.000 TL)
2008 yılı	2.981	950.534
2009 yılı	3.157	952.559
2010 yılı	3.131	1.098.799
2011 yılı	4.299	1.297.713
2012 yılı	6.353	1.416.798

	Sahte Para Olayı Sayısı	
GSYH (000000 TL)	<i>r</i>	,912*
	<i>p</i>	,031

Sahte para olayı sayısı ile GSYH arasında pozitif yönlü çok güçlü ilişki bulunmaktadır ($p < 0,05$). 2008 yılı 2012 yılları arasında sahte para olayı artarken GSYH da artış göstermiştir.

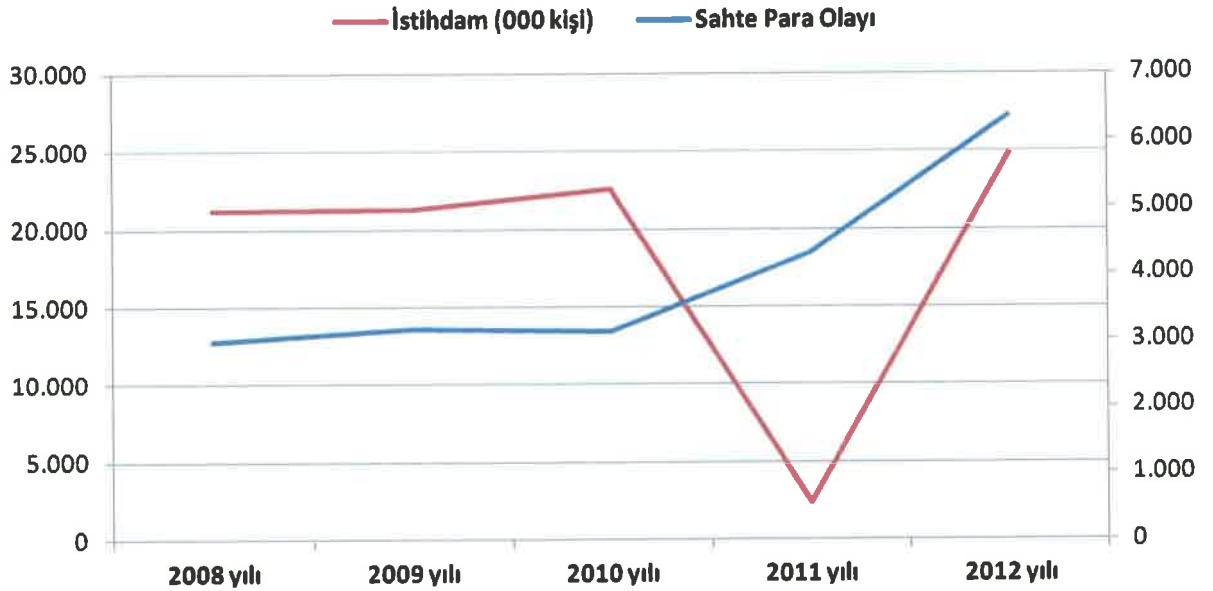

Tablo: Sahte Para Olayı Sayısı ile İstihdam İlişkisi (Korelasyon Testi)

Yıllar	Sahte Para Olayı	İstihdam (000 kişi)
2008 yılı	2.981	21.194
2009 yılı	3.157	21.277
2010 yılı	3.131	22.594
2011 yılı	4.299	2.411
2012 yılı	6.353	24.821

	Sahte Para Olayı Sayısı	
İstihdam (000 kişi)	<i>r</i>	,027
	<i>p</i>	,965

Sahte para olayı sayısı ile istihdam arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

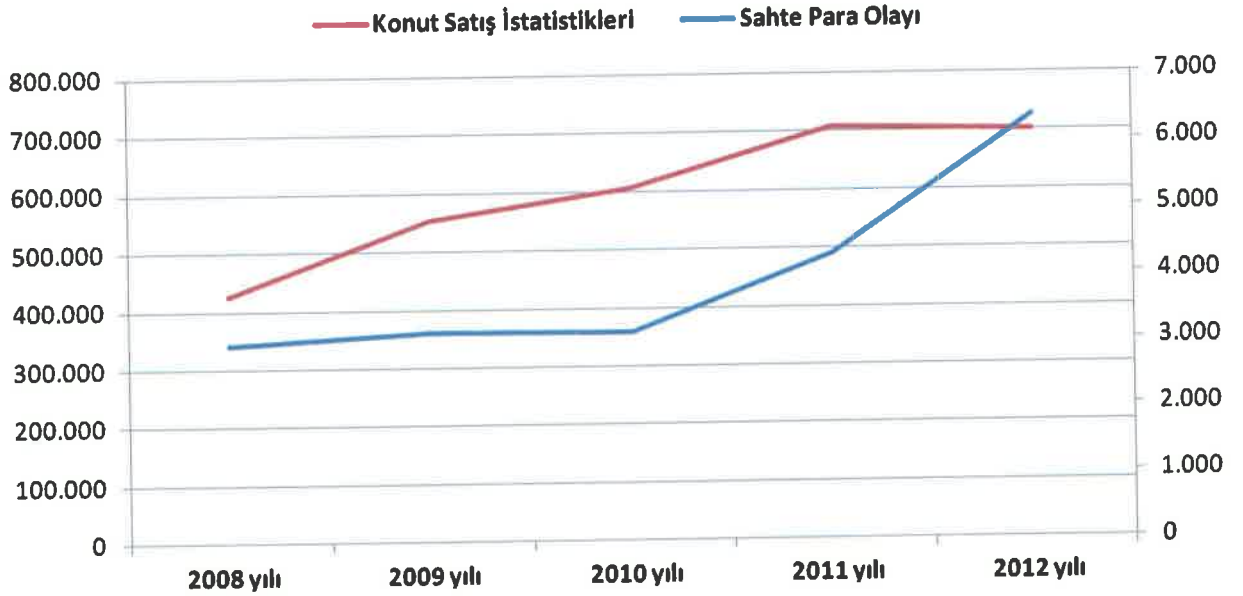

Tablo: Sahte Para Olayı Sayısı ile Konut Satış İlişkisi (Korelasyon Testi)

Yıllar	Sahte Para Olayı	Konut Satış İstatistikleri
2008 yılı	2.981	427.105
2009 yılı	3.157	555.184
2010 yılı	3.131	607.098
2011 yılı	4.299	708.275
2012 yılı	6.353	701.621

	Sahte Para Olayı Sayısı
Konut Satış İstatistikleri	<i>r</i> ,723
	<i>p</i> ,167

Sahte para olayı sayısı ile konut satış istatistikleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

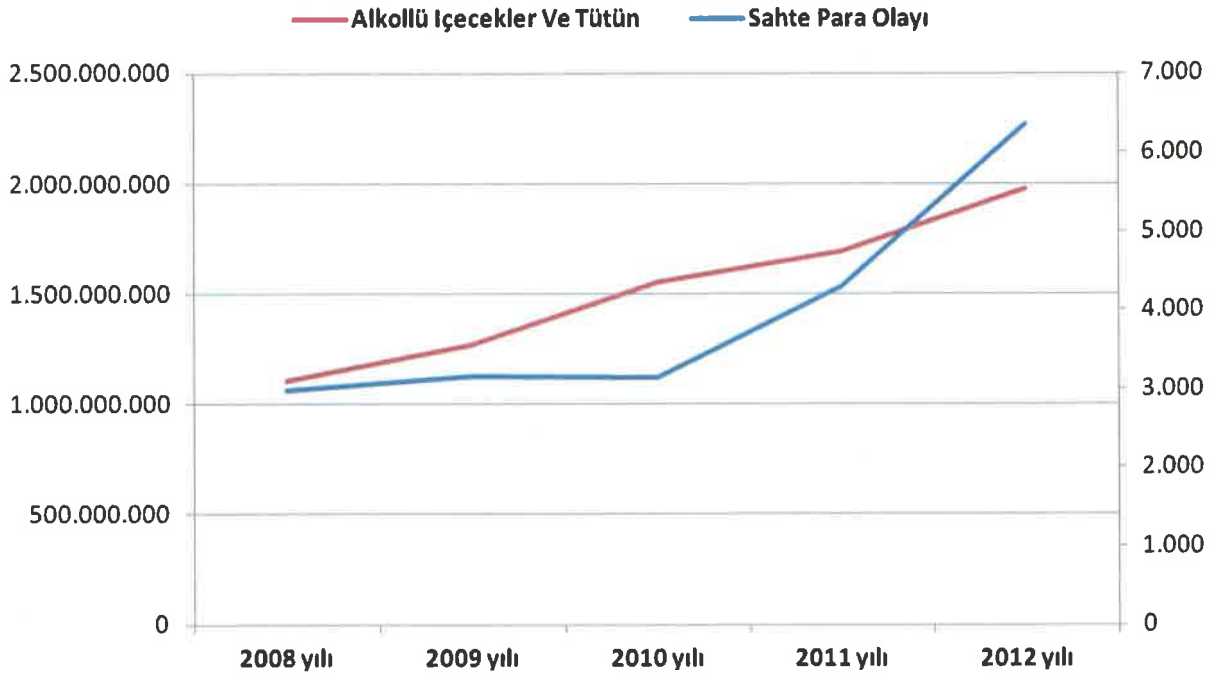

Tablo: Sahte Para Olayı Sayısı ile Alkollü İçecekler ve Tütün Harcaması İlişkisi (Korelasyon Testi)

Yıllar	Sahte Para Olayı	Alkollü İçecekler Ve Tütün
2008 yılı	2.981	1.109.719.275
2009 yılı	3.157	1.273.490.329
2010 yılı	3.131	1.557.342.905
2011 yılı	4.299	1.695.227.518
2012 yılı	6.353	1.981.090.245

	Sahte Para Olayı Sayısı	
Alkollü İçecekler ve Tütün Harcaması	<i>r</i>	,882*
	<i>p</i>	,048

Sahte para olayı sayısı ile alkollü içecekler ve tütün harcaması arasında pozitif yönlü çok güçlü ilişki bulunmaktadır ($p < 0,05$). 2008 yılı 2012 yılları arasında sahte para olayı artarken alkollü içecekler ve tütün harcaması da artış göstermiştir.

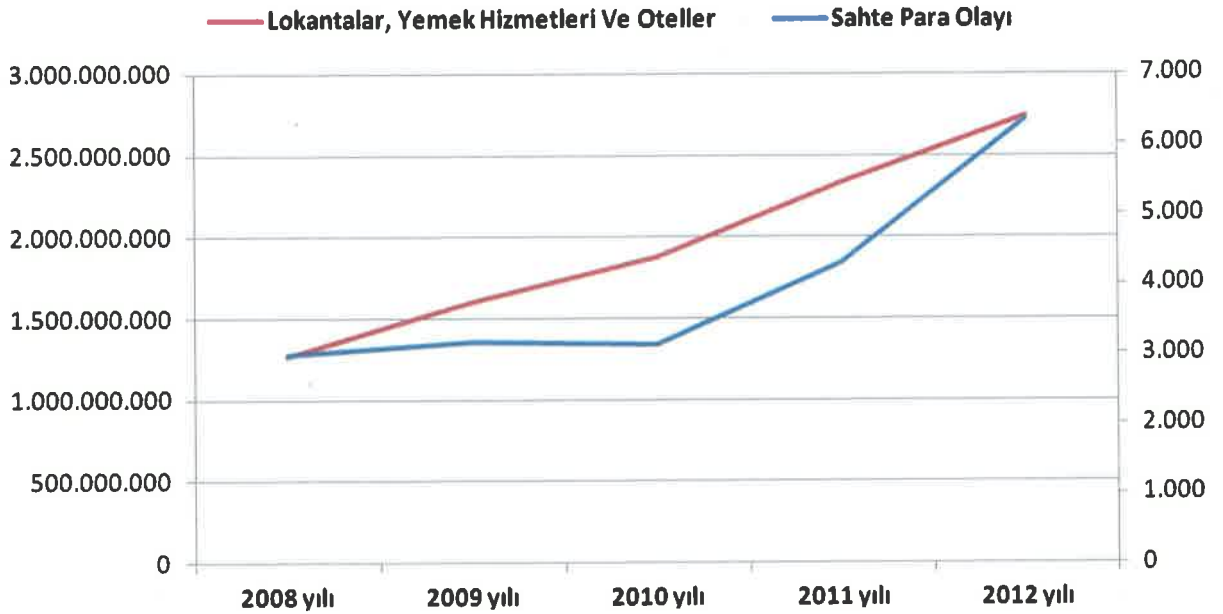

Tablo: Sahte Para Olayı Sayısı ile Lokantalar Yemek Hizmetleri ve Oteller Harcaması İlişkisi (Korelasyon Testi)

Yıllar	Sahte Para Olayı	Lokantalar, Yemek Hizmetleri Ve Oteller
2008 yılı	2.981	1.266.356.273
2009 yılı	3.157	1.604.468.288
2010 yılı	3.131	1.877.768.719
2011 yılı	4.299	2.339.247.311
2012 yılı	6.353	2.740.530.418

	Sahte Para Olayı Sayısı	
Lokantalar Yemek Hizmetleri ve Oteller Harcaması	<i>r</i>	,908*
	<i>p</i>	,033

Sahte para olayı sayısı ile lokantalar yemek hizmetleri ve oteller harcaması arasında pozitif yönlü çok güçlü ilişki bulunmaktadır ($p < 0,05$). 2008 yılı 2012 yılları arasında sahte para olayı artarken lokantalar yemek hizmetleri ve oteller harcaması da artış göstermiştir.

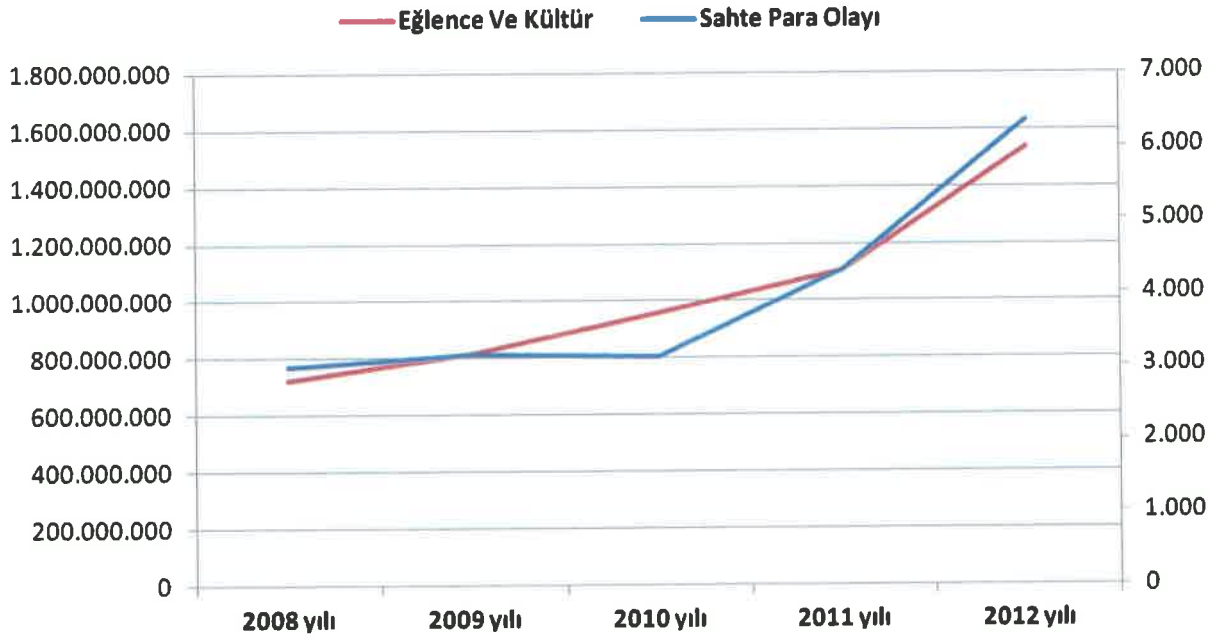

Tablo: Sahte Para Olayı Sayısı ile Eğlence ve Kültür Harcaması İlişkisi (Korelasyon Testi)

Yıllar	Sahte Para Olayı	Eğlence Ve Kültür
2008 yılı	2.981	722.367.484
2009 yılı	3.157	815.710.113
2010 yılı	3.131	958.963.102
2011 yılı	4.299	1.106.952.841
2012 yılı	6.353	1.538.488.794

	Sahte Para Olayı Sayısı	
Eğlence ve Kültür Harcaması	<i>r</i>	,972**
	<i>p</i>	,006

Sahte para olayı sayısı ile eğlence ve kültür harcaması arasında pozitif yönlü çok güçlü ilişki bulunmaktadır ($p < 0,05$). 2008 yılı 2012 yılları arasında sahte para olayı artarken eğlence ve kültür harcaması da artış göstermiştir.

SONUÇ

Kayıt dışı ekonomik faaliyetler ülkelerin gündeminde 1970’li yıllardan sonra yer almaya başlamış ve bir sorun olarak günümüze kadar gelmiştir. Ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınması hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerin sorunudur. Günümüzde ülkelerin en önemli sorunlarından birisi olan kayıtdışılık, nedenleri sonuçları ve isleyişiyle oldukça karmaşık bir olgudur. Son dönemlerde küresel rekabetin artması ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile kayıt dışı ekonomi tetiklenmekte ve buna bağlı olarak kayıt dışı istihdam artmaktadır. Kayıtdışılık kısaca her türlü ekonomik faaliyetin ilgili kamu kurum ve kuruluşuna bildirilmemesi şeklinde tanımlanabilir. Kayıt dışı ekonominin çalışma hayatına yansımaları kayıt dışı istihdam şeklinde olmaktadır. Türkiye’de kayıt dışı istihdam 1980’li yıllardan sonra özel sektörün ekonomi üzerinde etkinliğinin artması ile ortaya çıkmış ve günümüze kadar gelmiştir. Kayıt dışı istihdamla mücadele edebilmek için önce var oluş nedenlerinin araştırılması gerekir. Sorunun önlenmesinin başlangıcı var oluş nedeninin bilinmesidir. Kayıt dışı istihdamın nedenleri ve öncelik sıralaması değişiklik gösterse de; mali ve ekonomik nedenler, sosyal nedenler, kamudan kaynaklanan nedenler ve sosyal güvenlik sisteminden kaynaklanan nedenler olarak sınıflandırabiliriz. Mali ve ekonomik nedenler ise gelişmekte olan ülkelerin basta gelen sorunları olan işsizlik ve enflasyon, gelir dağılımındaki adaletsizlik ve işletmelerin rekabet gücünün düşüklüğüdür. Sosyal nedenlerin başında hızlı nüfus artışıyla birlikte oluşan çarpık kentleşme, çalışma hayatındaki değişim, eğitim ve bilgi eksikliği gelmektedir. Kamudan kaynaklanan nedenleri ise, kamu kuruluşları arasındaki uyumsuzluk ve vatandaşların kamuya olan güvensizliği olarak sayabiliriz.

2005 tarihinden itibaren Yeni Türk Lirası'na geçileceği ve paradan altı sıfır atılacağına ilişkin yasal düzenlemelerin tamamlanarak yasallaştığı bilinmektedir. Bu uygulamanın ekonomiye ne tür etkilerde bulunacağı ayrı bir çalışma konusu olmakla beraber gözden uzak tutulmaması gereken bir gerçek ise bu uygulamanın sahtecilere

yeni fırsatlar doğurabileceği ve piyasaya Yeni Türk Lirası sahte paraların girebileceğidir. Bu bakımdan işletmelerin son derece dikkatli olmaları ve sahtecilere fırsat vermemeleri gerekir. Sahte paraların piyasaya ve kayıtlara girmesi çok kolay iken çalışmada da anlatıldığı üzere piyasadaki ve kayıtlardan çıkarılması son derece zor gözükmektedir. Gerçi 1 Ağustos 2003 tarihinden itibaren başlayan ve asıl amacı kayıt dışı ekonomiyle mücadele olan söz konusu uygulamada belli bir limitin üzerindeki tahsilat ve tediyelerin banka veya finans kurumları aracılığıyla gerçekleştirilmesi zorunluluğu aynı zamanda sahte paranın önlenmesine de yarayacağı benziyor (Aslan, 2003). Zira banka ve finans kuruluşlarının tahsilat ve tediyede bulunurken daha profesyonel ve dikkatli olmak zorunda oldukları bir gerçektir. Yani herhangi bir işletmeye oranla bir bankanın sahte parayı gerçeğinden ayırt etme mecburiyeti göreceli olarak daha yüksektir. Çünkü işletmelerde para yalnızca bir tedavül aracı iken bankalarda bizzat alış-veriş konu olan emtianın kendisidir. Gelişen teknolojinin de yardımıyla bu konuda daha özenli davrandıkları bilinen finansal kurumların bile zaman zaman zor durumda kaldıkları bilinmektedir. Fakat bu olumsuz durumun mudilere yansıtılması söz konusu olamayacağına göre işletmeler en azından belli bir limitin üzerindeki tediye ve tahsilatlar açısından güvence altına alınmış olacaktırlar. Fakat nakit devir hızı çok yüksek olan işletmelerde, işlem hacmiyle ilişkilendirmek suretiyle belli limitlerin aşmayan sahte paraların gider kabul edilmesi, sahte paranın ilgili makamlara teslimi sırasında düzenlenen tutanakların muhasebe kayıtlarına esas belge kabul edilmesi, vergi idaresinin de takdir yetkisi içinde bu belgeyi gider belgesi olarak kabul etmesi, bu konuda yasal düzenlemeler yapıncaya kadar yerinde olacaktır. Kaldı ki vergi mevzuatında sahte paranın gider yazılmayacağına ilişkin doğrudan bir hüküm bulunmamaktadır. Fakat burada tüm işletmeleri kapsayan genel bir düzenleme sahteciliği körukleyecektir. Bunun yerine, sahte para ile karşılaşan mükellefin vergi idaresine başvurusu üzerine sadece o mükellefe özgü olarak gider yazma hakkı vermek en uygun yol olabilecektir. 2011 yılında meydana gelen sahte para olaylarında önceki yıllarda olduğu gibi sahte Türk Lirası, Dolar ve Euro'ya göre daha çok piyasaya sürülmüştür. En çok piyasaya sürülen banknot değerinin Türk Lirası'nda ve ABD Doları'nda 100'lük, Euro'da ise 500'lük kupür olduğu tespit edilmiştir (KÇM, 2011). Sahte paranın, özellikle alışverişin yoğun olduğu yer ve

zamanlarda vatandaşların dikkatsizliğinden faydalanılarak piyasaya sürüldüğü tespit edilmiştir. 2011 yılında Ülkemizde piyasaya sürülen sahte yabancı paralar içerisinde ABD Doları miktarında artış saptanmıştır (KÇM, 2011). Sahte ABD Dolarlarının belirli bir kısmının yurtdışında üretilerek çeşitli yollardan ülkemize sokulmak suretiyle piyasaya sürüldüğü değerlendirilmektedir. Diğer taraftan, dünyada ve ülkemizde artan altın fiyatlarına paralel olarak suç organizasyonlarının sahte altın üretimine yöneldiği görülmüştür. Türk Ceza Kanunu'nda "Paraya eşit sayılan değer" olarak kabul edilen altınların sahtelerini üreterek piyasaya süren suç organizasyonlarına yönelik olarak KOM birimlerimiz tarafından gerçekleştirilen operasyonlarda (4) adet sahte altın imalathanesi tespit edilmiş ve (1.705) adet farklı boyutlarda sahte altın ele geçirilmiştir. Bunun yanı sıra, uluslararası literatürde "black money scam" (siyah para dolandırıcılığı) olarak bilinen yöntemin son yıllarda ülkemizde küçük çaplı suç organizasyonlarınca kullanıldığı görülmüştür (KÇM, 2011). Genellikle Afrika kökenli şahısların kendilerini işadamı ya da kara para aklayan zengin şahıslar olarak tanıtarak, Dolar ve Euro görünümlü kâğıtları ve bu kâğıtlar üzerindeki siyah boyayı temizlemek suretiyle gerçek paraya dönüştürdüğü iddia edilen kimyasal sıvıları satmak suretiyle vatandaşları dolandırdıkları tespit edilmiştir. Ne kadar önlem alınırsa alınsın sahte para sorunuyla karşılaşan işletmelerin mağduriyetlerine mağduriyet ekleyen mevcut durumun daha adil bir çözüme kavuşturulması konusunda ivedi bir düzenlemeye ihtiyaç olduğu görülmektedir. Asıl ilginç olan bu denli yoğun sahte para olaylarının yaşandığı ülkemizde muhasebe ve vergi ile ilgili mevzuatta bu konuda doğrudan en ufak bir düzenlemenin şimdiye değin yer almamış olmasıdır.

KAYNAKLAR

Acar, F ve Türkiş. İ. “**Kayıt Dışı Ekonomi Konusunda Vergi Boyutu, Tespit ve Öneriler**”, Yaklaşım Dergisi. Sayı 108, Ankara.

Ağbal, N. (2002). “**şüpheli İşlem Bildirisi Uygulaması**”, Yaklaşım Dergisi. Sayı: 112, Nisan.

Akalın, G. (1996). “**Kayıt Dışı Ekonomi Sorunu ve Yasa Tasarısı (I)**”, Vergi Dünyası. Sayı 178: 27–38, Haziran

Akar, Y. (1997). **Kara Paranın Aklanması**. 1. Basım. Ankara: SPK Yayınları.

Aktürk, E (2003). “**Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama**”, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi SBE.

Altuğ, O. (1999). **Kayıt Dışı Ekonomi**. 2. Basım. İstanbul: Türkmen Kitabevi

Alper,Y. (2004). **Kayıt dışı İstihdam ve Sosyal Güvenlik Reformunun Başarısı**. Sosyal Güvenlik Dergisi.

Aslan, İbrahim (2003), “**1 Ağustos İtibaren Para Hareketleri İzlemeye Alınıyor**”, [http:// www.alomaliye.com/ibr_ahim_aslan_1_agustos_para.htm](http://www.alomaliye.com/ibr_ahim_aslan_1_agustos_para.htm), 31 Temmuz.

Arıkan, Z. (1994). “Vergi Kaçağının Nedenleri ve Çözüm Yolları”, **Maliye Yazıları Dergisi**. Sayı: 44, Temmuz-Eylül.

Aydemir, Ş. (1995). **Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi**. İstanbul: Hesap Uzmanları Kurulu Yayınları.

Başbuğ, H. (2000). “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Kayda Alınmasına Yönelik Tedbirler”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi SBE.

Çelebi, A. Kemal. “**Mükellef – Maliye İlişkilerini Etkileyen Faktörler**”, Celal Bayar Üniversitesi İİBF, Yönetim ve Ekonomi Dergisi. Sayı: 3.

Çizgici, G. (2003). “**Kayıt Dışı Ekonominin Türkiye Açısından İncelenmesi**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE.

Demir, S. Yıldız, M. Benli, D. (2009). **Kayıt Dışı İstihdam**. Sosyal Güvenlik Dergisi.

Demirci, İ. (2009). www.mfa.gov.tr. **Dışışleri Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Reformu.**

Derdiyok, T. (1993). “Türkiye’nin Kayıt Dışış Ekonomi Tahmini”, **Türkiye İktisat Dergisi**. Sayı 14: 54 – 63, Mayıs.

Dura, C. (1997) “Kayıt Dışış Ekonomi Kavramı, Sebep ve Etkileri, Ölçülmesi, Mücadele Yolları ve Türk Ekonomisindeki Yeri”, **Maliye Dergisi**. Sayı 124: 3 – 12, Ocak-Nisan.

Ekin, N. (1995). **Kayıt Dışış Ekonomi, Enformel İstihdam**. İstanbul: İTO Yayınları.

Ergül, E. (1998). **Kara Paranın Aklanması ve Suçları**. Ankara: Adalet Yayınevi.

Fidan, N. (2000). “Kayıt Dışış Ekonomi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi SBE.

Günay, A. (2000). “Türkiye’de Kayıt Dışış Ekonomi’nin Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.

Guzel, A. (2009). **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Öngörülen Reform**.www.kristalis.org.tr. Ekim.

Kaçar, H. (1999). **“ABD’de Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesi Faaliyetlerine Genel Bir Bakış”**, Mükellefin Dergisi, Sayı: 79, Temmuz.

Kaçar, H. (1999). **“Organize Suç Örgütleri Nedir? Çıkar Amaçlı Örgütlü Suçlarla Mücadele Kanunu Tasarısında Neler Öngörülmektedir?”**, Yaklaşım Dergisi, Sayı: 80, Ağustos.

Kaptangil, K. (2003). **“Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye”**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi SBE.

Kara, Y. (2009). **İstihdamın Yenilikçi Önlemlerle Desteklenmesi Hibe Programı** www.evbim.gov.tr

Kıldış, Y. (2000). **“Kayıt Dışı Ekonominin Ulusal – Uluslar Arası Boyutu ve Çözüm Önerileri”**, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi, Cilt No: 2, Sayı: 2.

Kulu, B. (2000). “**Enflasyonun Vergi Yükleri Üzerindeki Etkisi ve Ortaya Çıkan Sonuçlar**”, Vergi Dünyası Dergisi. Sayı: 227, Temmuz.

KÇM (2011). **Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporu.**

Maliye Hesap Uzmanları Vakfı. (2002). **Türk Vergi Sistemi, Sorunları ve Çözüm Önerileri.** Ankara.

Mavral, Ü. (1999). “**Kara Para, Kara Paranın Aklanması ve Aklama Süreci**”, Vergi Sorunları Dergisi. Sayı: 128, Mayıs.

MSUGT (2014). **Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği.** Sıra no. 1-11.

İlgın, Y. (1995). “**Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye’deki Boyutları**”, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. DPT.

İkiz, A. S. (2000). “**Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye’de Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri**”, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.

İzci, A. (1994). “**Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine İlişkin Olarak Uç Düzeyde Yürütülen Çalışmalar ve Gelişmiş Ülke Uygulamaları**”, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı.

Öncel, M. (1992). Ahmet Kumrulu ve Nami Çağan, **Vergi Hukuku**, Ankara.

Öktem, R. (1999). “**Sahte Para ve Muhasebesi**”, Vergi Sorunları Dergisi, Yıl: 18, Sayı: 13, Ağustos.

Önder, İ (2001). “**Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergileme**”, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. , Sayı 23-24, Mart.

Özçelik Ö. ve Yaşar, E. (2006). “Kayıt Dışı Ekonomi Olgusunu Azaltmaya Yönelik Öneriler”, **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı: 74: 214–232, Ocak–Şubat–Mart.

Özel, S. (1998). “**Kayıt Dışı Ekonomi Kavramı, Sorunları ve Çözümleri**”, Yaklaşım Dergisi. Sayı 71: 14–24, Kasım.

Özer, H. (1998). “Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye’deki Boyutu”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi SBE.

Özsoylu, A. F. (1996). **Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi**. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Öztoprak, Ç. (2001). “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi”, Yayınlanmamış Lisans Tezi. Mimar Sinan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İstatistik Bölümü.

Uslu, O. (2009). www.alomaliye.com.

Savaşan, F. (2004). **Türkiye’de Kayıt dışı Ekonomi ve Vergi Kayıp Tahminleri**

Seyidoğlu, H. (1992). **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, Güzem Yayınları No.4, Ankara.

Süngü, Y. (2009). **Kayıt dışı İstihdamın Denetimi ve Sosyal Güvenlik Raporunda Yapılan Yasal Düzenlemeler**. Tuiş İş Hukuku ve İktisat Dergisi.

Şeker, S. (1995). “**Kayıt Dışı Ekonominin Kapsamı, Nedenleri ve Etkileri**”, Yaklaşım Dergisi. Sayı 25: 77–87, Ocak.

Şengül, S. (1994). **Bir Hurafe Kayıt Dışı Ekonomi Vergi Sistemi ve Vergi İdaresinin İç Yüzü**, Ankara: İmaj Yayıncılık.

Tanzi, V. (1999). “**Uses and Abuses of Estimates of the Underground Economy**”, The Economic Journal. Vol: 109, No: 456, June.

Toptaş, Ü. (1998). **Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Nedenleri**. Ankara: Türkiye Esnaf–Sanatkarlar ve Küçük Sanayi Araştırma Enstitüsü Yayını. Yayın No: 26

Tosuner, M. (1995). “**Vergi Kayıp ve Kaçakları Sorununa İlişkin Görüş ve Öneriler**”, Vergi Sorunları Dergisi, Sayı: 85, Ekim.

Türkmen, M. (2003). **Tali Vezne Ve Ambar Muhasebesi**, T.C.D.D Eskişehir Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Ambar Şefi Kursu.

Yılmaz, G. A. (1996). “**Yeraltı Ekonomisi ve Vergi Kaybı**”, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi SBE.

Yılmaz, G. A. (2004). “**Kayıt Dışı Ekonomi; Ulusal ve Küresel Boyutları ve Dinamiklerinin Analizi**”, 19. **Türkiye Maliye Sempozyumu**. Belek, 10–14 Mayıs.

Yılmaz, G. A. (2006). **Kayıt Dışı Ekonomi ve Çözüm Yolları**. İstanbul: İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası.

www.csqb.gov.tr (2009). Kayıt dışı İstihdam Ve Yabancı Kacak İşçi İstihdamı, 9 Eylül.

<http://www.temb.gov.tr> (Erişim Tarihi: 01.05.2014)

<http://w\vw.iem.gov.tr/kriniinal/bilgi/para.htm> (Erişim Tarihi: 01.05.2014)

www.ceza-bb.adalet.gov.tr (Erişim Tarihi: 05.06.2014)

http://suchukuku.com/user_files/belgede_sahtecilik_suclari_bakimindan_belge_kavrami.ppt (Erişim Tarihi: 05.06.2014)

www.basbakanlik.gov.tr 2005 Nisan (Erişim Tarihi, 22.06.2014)

www.muhasabe.net. 2009, 2 Mayıs, (Erişim Tarihi, 24.06.2014)

www.tuik.gov.tr. 2009, 2 Kasım (Erişim Tarihi, 25.06.2014)

www.tuhis.org.tr/dergi/cilt21, 2009, 14 Eylül (Erişim Tarihi, 25.06.2014)

www.rega.basbakanlik.gov.tr. 2009, 13 Eylül (Erişim Tarihi, 25.06.2014)

www.csgb.gov.tr/çalışan ocuklar. 2009, 10 Ocak (Erişim Tarihi, 25.06.2014)